

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**NECÎB EL-KÎLANÎ'NİN EDEBU'L-ETFAL Fİ
DAV'Î'L-İSLÂM ADLI ESERİNDE İSLÂMÎ ÇOCUK
EDEBİYATINA BAKIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HALENUR ÖZTÜRK

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**NECÎB EL-KÎLANÎ'NİN EDEBU'L-ETFAL Fİ
DAV'Î'L-İSLÂM ADLI ESERİNDE İSLÂMÎ ÇOCUK
EDEBİYATINA BAKIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HALENUR ÖZTÜRK
(180111009)**

**Danışman
(Prof. Dr. Ali BULUT)**

İSTANBUL, 2021

[15/06/2021]

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Temel İslam Bilimleri] Dalı'nda [180111009] numaralı [Halenur ÖZTÜRK'ün] hazırladığı “Necîb el-Kîlânî'nin Edebu'l-Etfal fî Dav'i'l-İslâm Adlı Eserinde İslami Çocuk Edebiyatına Bakışı” konulu [Temel İslam Bilimleri yüksek lisans] tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, [15/06/2021] [Salı] günü saat [11 :00] da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin [KABULÜNE] karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı [../../20..] tarihinde, saat [..:..] da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının [.....]
[.....]
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) [Prof. Dr. Ali BULUT]	[15/06/2021]	[KABUL]
[Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN]	[15/06/2021]	[KABUL]
[Prof. Dr. Hüseyin YAZICI]	[15/06/2021]	[KABUL]

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

HALENUR ÖZTÜRK
İmza

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN EDEBU'L-ETFAL Fİ DAV' İ'L-İSLÂM ADLI ESERİNDE İSLÂMÎ ÇOCUK EDEBİYATINA BAKIŞI

Halenur Öztürk

ÖZET

Çocuk edebiyatı, çocuklar için yazılmış, onların ruhunu taşıyan edebiyat olarak tanımlanır ve gelecek nesillere aktarımın yapıldığı bir kanal görevi görür. Biz de bu çalışmada, Arap edebiyatının öncü isimlerinden biri olan Necîb el-Kîlânî'nin *Edebu'l-ETFal Fi Dav'i'l-İslâm* adlı İslâmî çocuk edebiyatı alanında görüşlerini ihtiva eden kitabını edebiyat ilmi alanında ele aldık.

Bir giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşan çalışmamızın giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, kapsamı, yöntemi ve kaynakları ilgili bilgilere yer verdik. Birinci bölümde Necîb el-Kîlânî'nin hayatı ve edebi yönünü ele aldık. Çalışmanın ikinci bölümünde ise çocuk edebiyatı ve İslâmî çocuk edebiyatıyla ilgili genel bilgiler vererek alanla ilgili üçüncü bölüme bir hazırlık yaptık. Çalışmanın ana gövdesini oluşturan üçüncü bölümde ise *Edebu'l-ETFal fi Dav'i'l-İslâm* adlı eserde Necîb el-Kîlânî'ye göre çocuk edebiyatı kavramı ve dini öğelerin edebiyatın içinde nasıl işlendiği ve doğru aktarımın nasıl yapılacağına dair bilgileri İslâmî perspektiften ele alıp değerlendirdiğimiz bu tezimizin akademik çalışmalara katkı sağlayacağı fikrindeyiz.

Anahtar Kelimeler: İslâmî Çocuk Edebiyatı, Çocuk, Din, Necîb el-Kîlânî, Edebu'l-ETFal fi Dav'i'l-İslâm.

**NECIB EL-KÎLANÎ'S VIEW ON İSLAMIC CHILDREN'S
LITERATURE IN THE WORK NAMED EDEB UL-ETFAL FI
DAV'I'L-İSLÂMÎ**

Halenur Öztürk

ABSTRACT

Children's literature is defined as the literature written for children, carrying their soul, and serves as a channel for transmission to future generations. In this study, we discussed the book of *Adab Al -Atfal fi Dhaw' Al-İslâmî*, one of the pioneers of Arabic literature, Necîb Al-Kîlânî, which contains his views in the field of İslamic children's literature in the area of literature.

In the introduction part of our study, which consists of an introduction, three main parts, and a result, we have included information about the subject, importance, scope, method and research sources. In the first part, we discussed the life and literary aspects of Najib Al-Kîlânî. In the second part of the study, we prepared for the third part about the field by giving general information about children's literature and İslamic children's literature. In the third part, which constitutes the main body of the study, the concept of children's literature, according to Nejip Al-Kîlânî in work titled *Adab Al-Atfal fi Dhaw Al-İslâmî* and how religious elements are processed in literature and how to make the correct transfer is from an İslâmî ic perspective. We believe that this thesis, which we have discussed and evaluated, will contribute to academic studies.

Key Words: İslâmî ic children's literature, Child, Religion, Najib el-Kîlânî, Edebu'l-Etfal fi Dav'i'l-İslâmî.

ÖNSÖZ

Edebiyat, hayatı yansıtan insan ve hayat arasında bir bağlantı kuran, duyguların, davranışların, fikirlerin aktarılabildiği bir araçtır. Edebiyat, var olandan beslendiği için hayatı kuşatır. Okuru sanatçının duyarlılığı ile işlenmiş bir gerçeklikle buluşturur. Bu bağlamda edebiyatı insanın her türlü evresinde iç içe olduğu bir olgu olarak kabul edebiliriz ve bu evreler arasında en başta gelenin çocuk edebiyatı olduğuna kanaat getirebiliriz. Çünkü çocukluk dönemi bireylerin dış dünya ile tanışmadan önce ilk adım attığı ve ilkleri barındırdığından dolayı insan hayatının en unutulmaz ve önemli aşamasıdır.

Çocukların kişilik ve ahlaki gelişimlerinin sağlanmasında da edebiyatın sağlamış olduğu katkılar yadsınamaz. Bu açıdan bakıldığında çocuk edebiyatı eserlerinin sanatsal ve edebi yönlerinin yanında eğitsel açıdan da incelenmesi, bu eserlerin hedef kitlesi olan çocuklara göre düzenlenmesi ve üzerlerinde bıraktığı etkilere her bağlamda ayrıca değinilmesi gerekir.

Çocuk temalı edebi ürünlerde, bilinçli veya bilinçsiz birçok dini, ahlaki figürler işlenmiş ve çoğu zaman hedefinden farklı yönlerde mesaj veren eserler çocuklara aktarılmıştır. Bu da İslâmî bir çevrede yetişen çocuk için yanlış anlamlandırmalara ve bunun sonucunda dini yanlış yorumlamaya kadar yol açmıştır. Bu noktada, çocuklarını dini bilgilerle yetiştirmek isteyen ailelerin, doğru kaynaklardan beslenmiş ve saf bilgiyi çocuklara aktarabilen ürünlere ulaşması beklenir.

Son yıllarda çocuk edebiyatına olan ilginin artması ve ebeveynlerin çocukları yetiştirmede başvurdukları edebi eserlerin içerik bakımından temiz olması oldukça önemlidir ve bu alanda yazılan eserlerin değerlendirilmesi açısından Kîlânî, bu alandaki fikirlerini yazmış olduğu *Edebu'l -Etfal fi Dav'i'l-İslâm* adlı eserinde İslâmî çocuk edebiyatında dikkat edilmesi gereken hususları örnekler vasıtasıyla ele almaya

çalışacağız. Çalışmamızın ilk bölümünde yazarımız Necîb el-Kîlânî'nin hayatı ve eserleri üzerine duracağız. İkinci bölümde ise çocuk edebiyatı ve İslâmî çocuk edebiyatı hakkında genel bilgiler vereceğiz. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise *Edebu'l -Etfal fi Dav'i'l-İslâm* adlı eserde İslâmî çocuk edebiyatını yazarımızın gözünden değerlendirip okuyucuya sunmaya gayret edeceğiz. Çalışmamız genel çıkarım ve değerlendirmeleri içeren sonuç kısmıyla da nihayete erecektir.

Bu vesileyle bu tezin hazırlanmasında üzerimde emeği olan yazım sürecinde çalışmamı okuyup inceleyen, tez danışmanım değerli Prof. Dr. Ali BULUT hocama, Arapçayı sevmeme ve konuşma dili olarak kullanabileceğim seviyeye kadar taşımama yardım eden pek kıymetli Dr. İslâm YOUSRY hocama ve yine lisans eğitimimden bu yana bana İslâmî araştırmalar hakkında rehberlik eden Dr. Anmar Ahmad MUHAMMAD hocama teşekkürü bir borç bilirim. Bana bu imkânı veren Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğüne, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne, İslâmî İlimler Fakültesi Dekanlığı ve öğretim kadrosuna, bu tezde ve üzerimde hizmeti, payı ve desteği olan herkese, özellikle küçük yaşlar da beni Arap alfabesiyle tanıştıran ve öğrenimim boyunca yanımda olan kıymetli anneanneme, her koşulda eğitimim için ellerinden geleni yapan, desteklerini, dualarını esirgemeyen değerlilerim annem, babam ve hayatımın geri kalanında bu yolda benimle devam edecek olan eşim Muhammed'e, teşekkürlerimi ve minnetlerimi arz ederim. Çalışmak bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. NECİP EL-KİLANİ’NİN HAYATI VE EDEBİ YÖNÜ	4
1.1. NECİP EL-KİLANİ’NİN HAYATI.....	4
1.1.1. Doğumu ve Yetiştirilmesi	4
1.1.2. Öğrenim Hayatı ve Vefatı	6
1.2. NECİP EL-KİLANİ’NİN EDEBİ YÖNÜ.....	10
1.2.1. Kılânî’nin Üslubu.....	10
1.2.1. Edebi Düşünceleri	14
1.2.3. Etkilendiği Dönem ve Edebiyatçılar	16
1.2.4. Eserleri.....	18
1.2.4.1. Romanları	18
1.2.4.2. Hikâyeleri	19
1.2.4.3. Tiyatro Eserleri	20
1.2.4.4. Araştırma-İnceleme Eserleri	20
İKİNCİ BÖLÜM	22
2. ÇOCUK EDEBİYATINA ve İSLÂMÎ ÇOCUK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ	22
2.1. EDEBİYAT	22
2.2. ÇOCUK.....	26
2.2.1. Çocuk Kavramı ve Tanımı:	26
2.2.2. Tarih Boyunca Çocuk ve Çocukluk Kavramı.....	29
2.3. ÇOCUK EDEBİYATININ TANIMI	32
2.3.1. Konusu	34

2.3.2. Gayesi.....	35
2.3.3. Faydası ve Önemi.....	35
2.4. ÇOCUKLUK DÖNEMLERİ VE EDEBİYAT.....	36
2.4.1. İlk çocukluk dönemi (0-3 yaş).....	37
2.4.2. Erken çocukluk dönemi (3-6 yaş).....	38
2.4.1. Orta çocukluk dönemi (6-9 yaş)	41
2.4.2. Geç çocukluk dönemi (9-12 yaş).....	42
2.5. İSLÂMÎ ÇOCUK EDEBİYATI.....	44
2.5.1. İslâmî Çocuk Edebiyatı'nın Tanımı.....	46
2.5.2. İslâmî Çocuk Edebiyatı'nın Konusu.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	50
3. NECİB EL-KÎLANÎ'NİN EDEBU'L-ETFAL Fİ DAV'ÎL-İSLÂM ADLI	
ESERİNDE İSLÂMÎ ÇOCUK EDEBİYATINA BAKIŞI	50
3.1. NECİB EL-KÎLANÎ'YE GÖRE ÇOCUK EDEBİYATI	50
3.1.1. Necîb el-Kîlanî'niye Göre İslâmî Çocuk Edebiyatı	50
3.1.2. Çocuk Edebiyatından Beklenen Hedefler	53
3.2. NECİB EL-KÎLANÎ'YE GÖRE ÇOCUK HİKÂYELERİNİN	
ÖZELLİKLERİ.....	54
3.2.1. Olay	54
3.2.2. Anlatım	55
3.2.3. Yapı.....	56
3.2.4. Karakterler.....	57
3.2.5. Zaman ve Mekan	58
3.2.6. Konu ve Fikir	58
3.2.7. Doğruluk.....	59
3.3. NECİB EL-KÎLANÎ'YE GÖRE ÇOCUK EDEBİYATININ GÖREVLERİ .	61
3.3.1. İtikadi Açıdan Çocuğun Kimlik Kazanması	62
3.3.1.1. Çocuklarda İslâmî Duyguların Şekillenmesi	62
3.3.1.2. Sağlam Bir Akidenin İnşası	63
3.3.1.3. İslâmî Yöntemlerle Düşünceyi Aktarma	64
3.3.1.4. Hayatın Anlamlandırılması.....	65
3.3.2. Psiko-Sosyal Açıdan Çocuğun Kimlik Kazanması	67

3.3.2.1. Çocukta Psikolojik Dengeyi Sağlama	67
3.3.2.2. Çocukta Stres Durumunu Yönetebilme	69
3.3.2.3. Çocukta Mutluluk Anlayışının Belirlenmesi	70
3.3.2.4. İslâmî Düşüncenin Davranışa Yansıtılması	71
3.4. NECÎB EL-KÎLANÎ'YE GÖRE TEORİ VE UYGULAMADA BAZI HİKAYELERİN İNCELENMESİ	72
3.4.1. Müslüman Yazarlar Tarafından Yazılmış Çocuk Hikayelerinin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından Ele Alınması	72
3.4.1.1. Gerçek Dostum Adlı Hikâyenin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi	72
3.4.1.2. Peygamber Hikâyeleri Adlı Hikâye Kitabının İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından incelenmesi	76
3.4.2. Yabancı Dillerden Çevrilmiş Olan Bazı Hikayelerin ve Farklı Alanlardan Alıntılanmış Çocuk Hikayelerinin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından Ele Alınması	79
3.4.2.1. Çiftçinin İntikamı Adlı Hikâyenin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi	79
3.4.2.2. Filler ve Çukur Adlı Hikâyenin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi	81
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	85

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser/yer
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselâm
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İşleri Ansiklopedisi
ed. veya haz.	: Editör/yayına hazırlayan
Hız.	: Hazreti
MEB.	: Milli Eğitim Basımevi
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa/sayfalar
sav.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
v.b.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerleri
y.y.	: Basım yeri yok
Yay.	: Yayınları, Yayıncılık

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Kur'ân-ı Kerîm'de çocuk, dünya hayatının süsü, ahiret azığıımız diye geçmektedir ve geleceğe bıraktığımız bir mirastır. Bu miras sayesinde ileri dönemlere kültür, dil, din, ideoloji gibi önemli öğeleri aktarabiliriz. Bu öğeleri aktarabileceğimiz kanallar ise en başta eğitim ve terbiyeden geçer ve ailelere bu konuda büyük bir vazife düşer. Ebeveynler ideolojik olarak hangi fikirleri benimsemişse çocuklarına da onu aktarmak ister ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (sav) bu konu hakkındaki bir hadisi şerifinde şöyle buyurmuştur:

“Dünyaya gelen her insan fitrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hıristiyan, Mecûsî (farklı bir rivayete göre hatta müşrik) yapar”.¹ Bu sebeple çocuklarımızın eğitiminde kullandığımız her türlü materyal ilerleyen zamanlarda çocuğun kişiliğinin gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu nedenle yaşadığımız bu çağda İslâm'a uygun temiz içerikli kaynaklara ulaşabilmek oldukça önemlidir.

Çalışmamızın önemine gelince; iyi bir ahlaki karakter kendiliğinden oluşmaz. İyi karakter toplumsal ve ahlaki değerleri anlama, bu değerleri içselleştirme ve bu doğrultuda davranmayı gerektirir. Bunun için de çocuğun öğrenmeye, rehberliğe, yönlendirmeye ve uygun rol modellerle karşılaşmaya ihtiyacı vardır. Bu bağlamda çocuğa rehberlik edecek kaynakların başında önce aile içinde kazanmaya başladığı informal eğitim ardından materyallerle desteklenen formal eğitim ile edebiyat, sanat, bilim, spor gibi alanlarda çocuğun kişiliği belirlemeye başlar.

¹ el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Câmiu'l- Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar, min Umûr-i Rasûlillâhi (s.a.v.) ve Sünenihî ve Eyyamihî, Beyrut, Lübnan, Şirketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1995, Kitabu'l-Cenâiz 79 no.lu Bâb, 1358 no.lu hadis.

Edebiyat, hayatı yansıtan bir aynadır, insan ve hayat arasındaki gerçekliğin yansımalarını her iki tarafa da gösterir. Çocukların oyunlarında söyledikleri maniler, tekerlemeler; düşüncelerini, eğlenmelerini sağlayan bilmeceler, hayal alemlerine dalıp dinledikleri masallar çocukları gerçek dünya ile tanışmadan önce hayata hazırlar ve onlara aktif düşünebilme becerileri kazandırır. Bu bağlamda edebiyatın görevi büyüktür ve çocukların eğitimindeki yeri yadsınamayacak kadar güçlüdür.

Dünyada ve Türkiye’de çocuk edebiyatı alanında birçok çalışma yapılmış ve farklı cenahlardan bu alanda edebi türler ortaya konmuştur. Bu nedenle araştırmamızda İslâmî ekole hizmet eden kaynaklardan yararlanarak Mısırlı edebiyatçı Necîb el-Kîlânî’nin bu alanla ilgili önerilerde bulunduğu ve İslâmî perspektifte bakış açısı oluşturduğu *Edebu’l- Etfâl fi Dav’i’l-İslâm* adlı eserinde İslâmî çocuk edebiyatını tüm hatlarıyla ele alıp bu alanda yayın yapmak isteyenler için yol gösterici bir çalışma olabileceği kanaatindeyiz.

II. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Bu araştırma Necîb el-Kîlânî’nin *Edebu’l- Etfâl fi Dav’i’l-İslâm* adlı eseriyle sınırlı tutulmuştur ve İslâmî çocuk edebiyatı hakkındaki görüşlerinden genel çıkarımlar yapılmıştır.

20. Yüzyıl Mısır edebiyatına büyük katkıları olan yazarımız Necîb el-Kîlânî daha çok romanlarıyla edebiyata katkıları olmuş ve İslâm, İslâm Tarihi, Müslümanlar, İslâm toplumlarının dini algılayış ve yaşayış şekilleri gibi konuları, eserlerinde incelemiş bu meseleler üzerinden yazılarına yön vermiştir. Tüm İslâm alemine seslenmeyi hedeflemiştir. Edebi alanda öykü, şiir, tiyatro, edebi araştırmalar vb. eserler de ortaya koymuştur ve biz bu çalışmamızda yazarın çocuk edebiyatı için geliştirdiği İslâmî geleneğe uygun olarak hazırlanmış kitabından yola çıkarak önce çocuk edebiyatını etraflıca anlatıp daha sonra usta yazarın ele aldığımız kitabından örnekler ve anlatımlar üzerinden çocuk edebiyatı üzerine genel bir tabloya ulaşmaya çalışacağız.

Bütün ilimlerde ortak olan genel araştırma yöntemlerinin yanı sıra akademik her bir çalışmanın kendine has yöntem ve kaynakları vardır. Genel metotların yanı sıra yazılı ve görsel kaynaklardan da istifade etmeye çalıştık. Hem belgenin bir bütün olarak kabul edildiği klasik metottan hem de parçalamaya tabi tutulan nicel metottan yararlandık. İmkân ölçüsünde kütüphanelerden, internet ortamından, yerli ve yabancı ansiklopedi, kitap, tez ve makalelerden istifade etmeye çalıştık.

Bir giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamızda konulara göre farklı kaynaklara yer verdik. Birinci bölümde Necîb el-Kîlânî'nin hayatı ve edebi yönünü incelerken yazarın hayatı hakkında kendisinin kaleme aldığı otobiyografi kitabı olan *Muzekkiratu'l-Kîlânî* adlı kitaptan, yine yazarın kendisinin kaleme aldığı *Lemahât min Hayâtî* adlı kitaptan, Muhammed Seyf er-Rahmân'ın *İshâmât ed-Duktur Necîb el-Kîlânî fi'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-İslâmî* adlı kitabından istifade ettik.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Çocuk edebiyatı ve İslâmî çocuk edebiyatıyla ilgili genel bilgilere yer verdik. Alanda yapılmış akademik çalışmalardan, Hece aylık edebiyat dergisi Çocuk Edebiyatı özel sayısından ve Sedat Sever'in *Çocuk ve Edebiyat* adlı bu alan için yazmış olduğu kitaptan istifade edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise *Edebu'l-Etfal fi Dav'i'l-İslâm* adlı eserde Necîb el-Kîlânî'ye göre çocuk edebiyatı kavramı ve dini öğelerin edebiyata etkisi hakkında yazarın görüşlerinden yola çıkarak kitabın tamamından yararlandık. Bunlarla beraber isimlerini burada zikredemediğimiz birçok Çocuk edebiyatı hakkında yerli, yabancı makaleler ve akademik çalışmalardan istifade ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NECİP EL-KİLÂNİ’NİN HAYATI VE EDEBİ YÖNÜ

1.1. NECİP EL-KİLÂNİ’NİN HAYATI

Modern Arap edebiyatı döneminde yaşamış olan, eserlerinde genellikle tarih içinden İslâmî olayları, Müslümanların dünya üzerindeki durumunu, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanların maruz kaldığı sıkıntıları ele alan, eserini incelemiş olduğumuz Mısırlı yazar Necîb el-Kîlânî, İslâmî edebiyat kavramı çerçevesinde adına sıkça rastlanılan bir isimdir. Yazar, İslâmî tasavvuru ve modern dünyanın içerisine sıkışmış İslâmî hayatı ve güncel meseleleri konu edinen eserler kaleme almaya özen göstermiştir. Kîlânî, Müslümanların kendilerine has bir edebi anlayışının olması gerekliliğini dile getiren ilk edebiyatçılardan biridir ve bu nedenle eserlerinin çoğunda İslâmî değerler ve kavramlar fark edilir düzeyde ele alınmıştır.

Bu bölümde çalışmamızda kitabından istifade ettiğimiz Necîb el-Kîlânî’nin daha yakından tanıyabilmek için hayatı hakkında genel bilgilere yer vermeye çalışacağız.

1.1.1. Doğumu ve Yetiştirilmesi

Tam adı, Necîb el-Kîlânî b. İbrahim b. Abdüllatif el-Kîlânî’dir, 1931 yılında çiftçi bir ailenin çocuğu olarak Mısır’ın el-Garbiyye iline bağlı olan Şarşâba köyünde dünyaya gelmiştir.² Şerşâbe köyü Kahire’ye 90 km. ve Tanta şehrine 20 km. uzaklıkta bulunuyordu. Babası Abdullatîf el-Kîlânî, ziraatle uğraşıyordu.³ Annesi, köyün büyük ve meşhur âilelerinden biri olan Şâfiî ailesindendi. Kimi eserlerinde annesinden şöyle bahsetmektedir: “Annem köydeki ünlü ve büyük bir Şâfi’î ailedendi. Daima ailesiyle övünürdü”. Ailesinin maddî durumu iyi olup çocuklarının modern okullarda ve Ezher’de okumalarına önem verirlerdi. Kîlânî’nin doğumundan 13 ay sonra Emîn, daha sonra Mahmûd adlı kardeşi dünyaya gelir.⁴ Bunlara ek iki kız kardeşi daha vardır.

² Necîb el-Kîlânî, **Muzekkirât**, Kitâbu’l-Muhtâr Yayınları, Kâhire, 2006, s. 11.

³ el-‘Arînî, **el-İtticâhu’l-İslâmî**, Dâr Kunûz İşbiyyâ, 2005. s. 11.

⁴ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 16.

Geleneksel bir çevrede hayat süren ailenin kız çocukları hakkında kaynaklarda çok az bilgi yer almaktadır.⁵

Kîlânî, hayatında örnek olarak aldığı kişilerden olan anne-babasını salih ve bilgili kişiler olarak betimler. Babasının pamuk ticaretiyle uğraştığını söyler. Davranışları, imanın ve dindarlıklarının kanıtıydı diye aktarır.⁶ Hatta Kîlânî babasından çok etkilendiğini şu şekilde izah etmektedir:

“Çocukluğumda onun ahlak ve davranışlarından, herhangi birinden etkilendiğimden çok daha fazla etkilenmişim.”⁷ Söz konusu bu aile, çocuklarını özellikle de erkek çocuklarını modern eğitim kurumlarına göndermeyi, sıkıntılı koşullarda dahi önemsemmiştir. Kîlânî'nin ailesi, üç kuşağın birlikte yaşamış olduğu büyük bir aile olması hasebiyle kültür aktarımının da yoğun bir şekilde yaşanmasına olanak sağlamıştır.

Yaşanılan toplumun insan üzerindeki etkisi herkes tarafından bilinir. Çevre, insanı hem fizikî olarak hem de manevî özellikleri bakımından etkiler. Bu gerçekten hareketle Necîb el-Kîlânî'yi daha iyi anlamak ve anlatmak için, doğduğu ve yetiştiği çevre olan Şarşâba köyünün ve onun kültürel özelliklerinin bilinmesi de hayatının ve kişiliğinin anlaşılması üzerine katkı sağlayacaktır. Bu köy, Mısır'da meşhur Tanta şehrine yakın bir mesafede bulunmaktadır. Halkın temel geçim kaynağı pamuktur. Kîlânî hatıralarında, köy halkının ekebilecekleri bir karış topraklarının olmadığını aktarır. Köylülerin ya amele olarak çalıştıklarını ya da küçük parçalar halindeki araziyi kiraladıklarını, darlık ve sabır içinde ömürlerini tükettiklerini belirtir.⁸ Tüm bu bölgeye dayalı tarım toplumunun sıkıntıları ve Mısır'da baş gösteren siyasi istikrarsızlık ve usulsüzlükler yazarın, edebiyatına konuk olmuş ve hayatının her döneminde bu sorunlara çare aramış kendini geliştirirken toplum içinde neler yapabileceği üzerine çalışmalar yürütmüştür.

⁵ el-Kîlânî, **Muzekkîrât**, 1: 202.

⁶ el-Kîlânî, **Muzekkîrât**, 1: 17.

⁷ el-Kîlânî, **Lemahât min hayâtî**, Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 1994, 1: 13.

⁸ el-Kîlânî, **Muzekkîrât**, 1: 38.

1.1.2. Öğrenim Hayatı ve Vefatı

Şerşâbe köyünde biri ilkokul diğeri ise hafızlık okulu olmak üzere iki okul bulunmaktadır. Köy okulu, bir hafızlık okuludur.⁹ Köyün fakihinden, Qur'ân-ı Kerîm okumanın yanı sıra yazı yazmayı ve ezber yapmayı öğrenir. Dört yaşında, köy okuluna başlar. Buradaki eğitim ona göre fazla kolay gelir ve bu nedenle sabahları okuma-yazma genel dersleri alırken boş kalan diğer vakitlerde, İslâmî ilimlerle ilgilenmiştir. Hızlı öğrenen biridir, yedi yaşına geldiğinde okuma yazmayı, matematiğin temel ilkelerini öğrenir. Okulda Qur'ân-ı Kerîm'den ezberler yapar, bazı hadîs-i şerîfleri, Rasulullah'ın hayatını, dinî ve ulusal marşları, Allah'ın güzel isimlerini, Rasulullah'ın isimlerini, nesebini ve çocuklarını bazı Qur'ân kıssalarını öğrenir.¹⁰ Böylece ilk tahsil hayatını köydeki okulda tamamlamıştır.

el-Kîlânî'nin, ilkokuldan sonra Tanta'daki dini ilimlerin verildiği Ezher'e gitmek istemiş, hafızlığını tamamlamak üzere olduğu ve sınavlara girebilmek için hazırlığını yaptığı halde, dedesi orada okumasını istemeyip onu Amerikan okuluna yazdırmıştır. Dedesinin, torununu Amerikan okulunda okutmak istemesindeki neden; İngilizce öğrenmesini istemesiydi. Çünkü İngilizce ön planda olan bir dildi ve bu dili bilmek aranan bir özellikti. Girdiği sınav neticesinde İngilizce bilmemesine rağmen diğer sınavları verip, Amerikan okuluna gitmeye hak kazanmıştır. Ve böylece Sunbat köyündeki bir Amerikan misyoner okuluna gitmesi kesinleşmiştir. Bu okul onun hayatının temel taşlarından biri olacaktır. Yatılı olan okul, fazlasıyla disiplinlidir. Görevlerini yerine getirmeyen öğrencilere çeşitli cezalar verilirdi ve kişisel gelişiminde bu okulun düzen sistemi çok etkili olmuştur. Burada edindiği tecrübe yazarın edebî hayatını derinden etkilemiş öyle ki burada yaşadıklarını "İnde'r-rahîl" eserinde "el-gurâb" hikayesinde ele almıştır.¹¹

Öğrencilik hayatında başarılı bir öğrenci olan yazar, üretmeyi sever ve düzenli ders çalışmayı önemser. Derslerindeki başarının yanı sıra ders dışı faaliyetlerde de önemli bir yerin sahibidir. Bir müddet sonra okulundaki hocalarının etkisinden olsa gerek

⁹ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 8.

¹⁰ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 14.

¹¹ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 22, 35-36, 56, 57.

edebiyata ve ilme meyletmeye başladığı ve ders dışı faaliyetlerden vazgeçtiği görülmektedir. Okumayı ve özellikle de şiir kitaplarını okumayı çok sevmektedir. Edebiyatla meşgul olurken geleneksel kazanımlarından vazgeçmeyen yazar, dinî ilimler tahsil etmeye devam etmiştir. Bu şehirde bulunan Ahmediyye tarikatının şeyhi, Şeyh Mahmûd Meddâh'ın ders halkalarına katılmayı sürdürmüştür.¹²

Okulda, yazarın etkilendiği hocalardan biri Arap Dili hocası Ahmed er-Râfî Süleyman'dır. Söz konusu hoca, bilgili ve deneyimlidir. Dil ve din derslerinde çok başarılıdır. Öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde oldukça etkili biridir.¹³ Onun sayesinde kitaplarla tanışır. Bu, dönem yazar açısından bir dönüm noktasıdır.

Amerikan okulunu bitirdikten sonra köyüne en yakın lise olan Ziftâ şehrindeki Keşk Lisesi'ne gitti. Orada ancak iki ay eğitim gördü. Necîb, arkadaşları ve akrabalarından ayrıldığı için sıkıntı çektiğini söyler. Daha sonra babası diğer arkadaşlarının da eğitim gördüğü Taṭa Şehri'ndeki liseye onu nakleder ve Necîb, lise eğitimini Taṭa'da başarıyla tamamlar.¹⁴

1950 yılında liseyi başarılı bir şekilde bitirdikten sonra kendisi edebiyat veya hukuk okumak istemesine rağmen babasının isteği üzerine 1951 yılında şu anda ismi Kahire Üniversitesi olan I. Fuâd Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazanır.¹⁵ Üniversitede okurken sadece dersleri ile ilgilenmez, edebî konularla ve İhvân'ı Müslimîn'in düzenlemiş olduğu etkinliklere de katılırdı. Yazar bu konuda şöyle demektedir: "Liseyi bitirdikten sonra Kahire'ye geldim. Zihnimde iki tane önemli iş dışında başka bir şey yoktu. Birincisi; Tıp Fakültesi'nde karşılaşacağım zorlu eğitim, ikincisi ise; kendilerinden faydalanmak için cemaat, dernekleri araştırmak ve edebî toplantılara katılmaktı."¹⁶

¹² el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 28-29, 38-39, 46-47.

¹³ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 22, 28-29, 38, 39, 46-47.

¹⁴ el-Velîd Abdurraûf el-Mînşâvî, **Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihi ve 'aṭâihi'l-edebî**, Mecelletu'l-'ulûmi'l-insâniyye, sy. 4, 2014, s. 252-275.

¹⁵ Muhammet Tasa, **Necîb el-Kîlânî'nin Ṭalâ'i'u'l-Fecr Adlı Romanı**, Nüşa Dergisi, sy. 22, yaz 2016, s. 81.

¹⁶ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 105.

Tıp Fakültesi, Lübnan, Suriye, Ürdün ve Filistin'e bir gezi düzenleyeceğini ilân etmiştir. Necîb, daha önce Mısır dışına hiç çıkmamıştır. Müslüman ülkeler hakkındaki malumatı ise, lisede coğrafya dersinde öğrendiği, gazete, dergi ve radyo programlarından duyduklarıyla sınırlıdır. Ve bu gezinin ona katkı sağlayacağını düşünmüş ve katılmıştır. Lübnan'ı ziyaretleri esnasında oradaki Amerikan Tıp Fakültesi ile Kahire Tıp Fakültesi'ni kıyaslama imkânı bulur. Amerikan Tıp Fakültesi'nde öğrenci sayısının az, cihaz sayısının çok olduğunu, öğrenci ve hocalar arasındaki ilişkinin daha iyi olduğunu, fikrî ve mezhepsel ayrılıkların olmasına rağmen siyasî çatışmaların olmadığını fark eder. Bu noktadan itibaren ilim ve siyasetin çatışma halinde olduğu toplumların geri kalmışlığını gözlemlemiş ve bu iki faktörün birbirinden bağımsız hareket etmelerinin gerektiğini kavramış ve yaşadığı toplumda bunun canlı örneklerini gözlemiştir.

el-Kilânî, ilk yurtdışı ziyaretinde gezip gördüğü yerlerdeki İhvân-ı Müslim'in liderleri ve ileri gelenleri ile tanışma ve onlarla İslâm ümmetinin sorunlarını müzâkere etme fırsatı bulmuştur. Filistin gezisinde Müslümanların, Yahudilere kıyasla teknolojik açıdan geri ve yoksulluk içerisinde olduğunu mülâhaza etmiş ve bu durumdan esinlenerek *Omer Yazheru fi'l-Kuds* adlı romanını yazmıştır.¹⁷ Bu gezi onun ufkuna yeni şeyler katmış ve bunları çeşitli yerlerde gündeme getirmiştir.

1951 yılı sonları ile 1952 yılı başında, 1936 yılında İngilizlerle yapılan ortaklık anlaşmasının iptali için öğrencilerin yaptıkları gösteriler nedeniyle öğretime ara verilir. Daha öncesinde el-İhvânü'l-Muslimûn cemaatine katılan yazar, üniversite yıllarında bu cemaatte aktif görevlerde bulunur. 1954 yılında bu cemaate üye olma suçuyla köyünde tutuklanır. Böylece hapishaneye giren yazarın Tıp Fakültesindeki öğrencilik hayatı kesintiye uğrar. Hapishaneden çıktıktan sonra bir müddet Mısır'ın büyük şehirlerinden biri olan İskenderiye'de kalır. Bir süre sonra köyü Şarşâba'ya dönen yazar, 1958 yılında kız kardeşinin yanına yarım kalmış eğitimini tamamlamak amacıyla döner. Tıp Fakültesindeki eğitimine devam eden yazar 1959 yılında mezun

¹⁷ el-Kilânî, **Muzekkirât**, 1: 105-145.

olur. Uzmanlığını cerrahlık üzerine tamamlayan yazar, artık resmî olarak doktor olmuştur.¹⁸

Üniversite eğitiminin kalan kısmını tamamladıktan sonra ilk önce memleketinde doktorluk görevini yerine getirmiş ardından 1967'de Kuveyt'e, sonra da Dubai'ye giden Kîlânî, sağlık müdürlüklerinde çeşitli görevlerde bulunmuş ve son olarak da Birleşik Arap Emirlikleri'nde Sağlık Bakanlığında sağlık-kültür müdürü olarak görev yapmıştır.¹⁹

Yazar, Mahmûd Şâhîn'in kızı olan İslâm edebiyatçısı Kerîme Mahmûd Şâhîn ile evlenmiş ve bu evlilikten üçü erkek biri kız olmak üzere dört çocukları olmuştur. Eşiyle sevgi ve saygı üzerine kurulu mutlu bir evlilik hayatı geçiren Necîb, eşini sâliha kadına güzel bir örnek olarak görüyordu.²⁰

Hayatının son dönemlerinde amansız bir hastalığa yakalanan el-Kîlânî, Riyâd ihtisas hastanesinde yaklaşık bir yıl tedavi görmüştür. Hastalığı iyileşmeyen hatta daha kötüye giden yazar, memleketi Mısır'a dönmüş, hayatının son günlerini burada geçirmiş ve hicri takvime göre 1415 yılının Şevval ayında; miladi takvime göre ise 1995 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi Mısır'a defnedilmiştir.²¹

Kîlânî'nin en önemli özelliği, dinini seven, ona bağlı ve dindar birisi olmasıdır. Diğer deyişle yaşam tarzı olarak benimsedikleri, inançları ve ilkeleridir. Bu inanç ve ilkeler onun, başta edebiyatı olmak üzere hayata olan bakış açısının oluşmasında belirleyici olmuştur. Küçük yaşta olmasına rağmen almış olduğu dini eğitim ve bunun yanı sıra diğer eğitimlerinde etkisiyle, dini yaşamı davranışlarına yön vermiş ve eserlerini de kaleme alırken okuyucuya bunu hissettirmeyi başarmış ve fikirlerinin izlerine rastlanmıştır.²²

¹⁸ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 74.

¹⁹ Hansâ el-Câcî, **Şahsiyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî**, (Pakistan: Peşaver Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007).

²⁰ er-Rahmân, Muhammed Seyf, **İshâmât ed-Duktur Necîb el-Kîlânî fi'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-İslâmî** s. 287.

²¹ el-Câcî **Şahsiyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî**, 36.

²² el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 71.

Kîlânî, çevresinde çok sevilir çünkü o, kişileri değil insanı sever. Belki de sadece bu nedenle, toplumun düzelmesi için devrime değil de sevgiye ihtiyaç duyulduğunu belirtir.²³ Doktor olarak çalıştığı köyde görev süresi bittiğinde kendisini uğurlamaya gelen mesai arkadaşı bir doktor onu, “Hamâmetu’s-selâm” yani “Barış Güvercini” olarak adlandırmıştır.²⁴

1.2. NECİB EL-KİLÂNİ’NİN EDEBİ YÖNÜ

Necîb el-Kîlânî’nin edebiyatla olan ilişkisi öncelikle ailesinden kaynaklanır çünkü anne ve babası eğitimine önem vermiş ve küçük yaşlardan itibaren ilimlerle meşgul olmuş ve bunlar arasında edebiyat onu en çok cezbeden bölüm olmuştur, hatta üniversitede bölüm seçme zamanlarında edebiyat ve tıp arasında kararsızlık yaşamış döneminin gerektirdiklerinden ve ailesinin isteği üzerine tıp fakültesini seçmiş lakin edebiyattan da vazgeçmemiş her fırsatta edebiyatla ilgili okumalar çalışmalar yapmıştır. Yazar, ilme ve edebiyata olan ilgisinin okul çağlarında köyündeki âlimlerden biri olan şeyh Muhammed Derviş’in kitaplarına borçlu olduğunu, kendisine okuma alışkanlığını aşıladığını belirtmiştir.²⁵

Edebî toplantılara ilköğretim yıllarında Sinbat’ta öğrenciler için tertip edilen toplantılara katılarak başlamıştır. Aynı zamanda arkadaşlarıyla kitaplar okur ve okudukları kitapları mütalaa etmişlerdir ve edebiyata olan sevgisi artık farklı bir boyuta geçmiştir.²⁶

1.2.1. Kîlânî’nin Üslubu

Kîlânî, almış olduğu dini ve pozitif bilimlerin senteziyle zengin bir kültür birikimine sahiptir. Edebiyata olan yatkınlığı ve okuma hevesi onu kuvvetli bir üsluba sahip kılmıştır. Manaya uygun lafızları seçmiş, okuyucunun zevkle takip edebileceği bir yöntemi benimsemiştir. Bu kuvvetli üslup yazarın Arap edebiyatı konusunda derin bir kültüre ve bilgiye sahip olduğunu gösterir.

²³ el-Kîlânî, *Lemahât min hayâtî*, 4: 175.

²⁴ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 357.

²⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 29, 31, 60, 114.

²⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 27.

Kîlânî, eserlerinde İslâmî öğretileri, iyi ve güzel olanı ön plana çıkarmaya çalışmış böylelikle her fırsatta İslâm'ı ana tema olarak ele almış ve günlük hayata dair tüm sorunların çözümünde kaynak olması gerektiğini okuyucularına aktarmayı hedeflemiştir.

Yazar, bütün bu siyasi gelişmeleri edebî eserlerine yansıtmış, içinde yaşadığı siyasal, sosyal olaylar hakkında yazılar yazmıştır. Tarih boyunca yaşamış olan önemli Müslüman şahsiyetleri romanlarında tanıtmış ve Dünya üzerinde Müslüman olduğu için zulme maruz kalan Müslüman topluluklarını, günlük yaşamdan tanık olduğumuz her türlü olayı eserlerinde yer vermiştir. Edebiyat alanında yapmış olduğu akademik çalışmaları yazarı, İslâm edebiyatında başka bir konuma taşımış ve ders olarak okutulabilecek ürünler sunmuştur.

Kîlânî, eserlerinde olay örgüsünü oluştururken kahramanları sahabeden, tâbiinden, önemli tarihi şahsiyetlerden bazen de gerçek hayattan seçmiştir. Gerçek hayat hikayelerinden esinlenmiş ve eserlerinde İslâm dininin esaslarına meylederek sorunlar yerine çözüm yolları bulmaya çaba sarf etmiştir.²⁷ Eserlerinde sadece belirli bir topluluğu ele almamış dünya genelinde farklı bölgelerde yaşayan Müslümanların sesi olmaya çalışmış ve İslâm'a genel bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemiştir. Abdulhâlik, Kîlânî'nin toplumsal gerçekçiliği ele aldığı eserlerinde gündelik hayatı, özellikle köy ve modern hayat sorunlarına değindiğini, toplumsal ve ahlaki çöküşle savaştığını bildirir. Bunun da roman yazarının toplumun hizmetinde olması ve kahramanları olaylarla özdeşleşmesi gerekliliğiyle açıklanabileceğini ifade eder. Olayları bu şekilde içimizden birilerini seçerek eserlerine aktarması gerçeklik noktasında edebiyatına ayrı bir boyut kazandırmıştır.

Kîlânî, gerek tarihi gerek toplumsal gerçekçi romanlarında yaşam olgularının betimlenmesine önem vermiş, hikâye ve romanlarında betimlemeyi ustaca kullanmış okuyucunun zihninde konuyu kolaylıkla canlandırmasına olanak sağlamıştır. Arap diline hâkim olması hasebiyle kendisini ve duygularını rahatlıkla ifade edebilmiş ve bunu tamamlayıcı olarak da oldukça geniş kelime hazinesine sahiptir. Roman diline

²⁷ Abdulhâlik, *eş-Sahsiyetu'r-rivâiyye beyne Ali Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî*, s. 299.

önem vermiş, romancı üslubu üzerinde durmuştur. Çünkü yeni dönemde yeniliği destekleyen bir yazardır. Edebiyatın ve belagatin sanatlarından eserlerinde istifade etmiş ve kullanmaktan geri kalmamıştır.

Ağır ve derin anlam içeren bir dilin aksine yalın, akıcı bir dil kullanmayı tercih etmiştir.²⁸ Hedef kitlesi belirli bir tabaka olmadığından her kesimden okurun anlayacağı akıcılıkta dili kullanmıştır. Eserlerinde fasih dil kullanan Kîlânî, bu dilin kullanılması gerektiğini her seferinde farklı mecralarda kaleme aldığı yazılarında bahsetmiş ve bu dilin birliği sağlayacağını belirtmiştir.

Basit ama bayağılıktan uzak ahenkli bir dil tercih etmiş, yazılarında Kur'ân'dan ayetlere yer vermiştir. Günlük ya da haftalık yayımlanan gazete veya dergilerde, kitle iletişim araçlarında fasih dil kullanımının artırılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bazı eserlerinde nadir de olsa olay örgüsüne bağlı kalarak bazen halk Arapçasından yararlandığı da görülmüştür.

Fasih Arapçanın kullanımının gerekliliğini ise şu sözlerle savunmuştur: “el-Luğatu'l-fushâ (Fasih dil), sanatın, yazının, ilmin dilidir. Çünkü kavramları, anlamları sınırlandırılmış dildir. Fasihle kastettiğim sadece sözlüklerde yer alan üzerinden epey zaman geçmiş ve artık ölü sayılabilecek sözcüklerin kullanımı değil, anlaşılır, akıcı bir dil kullanımını kastediyorum. İnanıyorum ki ancak bu şekilde halk dili ile fasih dil arasındaki geniş boşluk yavaş yavaş daralacaktır ve böylelikle tek bir lehçede birleşmiş olacağız. Bunun sonucunda da bu ikilik sorunu ortadan kalkacaktır.”²⁹

Hilmî el-Kâ'ûd,³⁰ Kîlânî'nin eserlerini dört bölümde ele almış ilk çerçevede yazarın gerçekçilik üzerine kurulu, insanların kaygılarını, cehalet, fakirlik, geri kalmışlık gibi toplumsal sıkıntıları içeren romanlar, İkinci çerçevede, genel olarak İslâm tarihinden ve Hz. Muhammed (sav)'in hayatından ilham aldığı tarihi romanlarıdır. Üçüncü çerçeve, Arap dünyasının sınırları dışında yaşayan Müslümanların sıkıntılarını konu

²⁸ Abdulhâlik, eş-Şahsiyetu'r-rivâiyye beyne Ali Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî, s. 311.

²⁹ el-Kîlânî, el-İslâmîyye ve'l-mezâhibu'l-edebîyye, s. 76.

³⁰ el-Kâ'ûd, el-Vâki'iyetu'l-İslâmîyye fi rivâyât Necîb el-Kîlânî, s. 13-15.

edinen romanlar, son çerçeveyi ise İslâmî gerçekçilik içinde toplumsal sorunları, zulmü, baskıyı ele aldığı yani toplumun günlük hayatını merkeze koyduğu romanlarının oluşturduğunu dile getirir.

Kîlânî, 1950’li yılların sonundan itibaren herhangi bir taassup göstermeksizin, güzel ve estetik olanı koruyarak İslâmî edebiyatın bilinçli bir şekilde gelişmesi için çaba sarf etmiştir. İslâmî edebiyatın unsurlarını bizzat eserlerinde uygulamakla kalmayıp bu konu üzerine kitaplar neşretmiş ve çeşitli konferanslara katılmıştır.³¹ Onun İslâmî yönelime sahip olmasının altında İslâm dini ve güzel ahlak prensipleri ile olan irtibatı ile birlikte Kur’ân ve Hadislerden ezberleyip onları yaşamaya çalışmasının yattığını belirtir. Tabi ki ihvan grubunun düşüncelerini beğenip onlara katılması da bu yöneliminde etkili olmuştur. Kîlânî aslında İslâm’ın yaşamış olduğu toplumun, Arap dilinin zenginlikleri ve güncel sorunların bir karışımı olarak edebiyatını ortaya koymuş ve bu faktörlerin tamamı onu mümeyyiz kılan en önemli unsur olmuştur.

Mahfûz, Kîlânî hakkında “O, edebiyatının kuramcısıdır” diyerek onun doğruluğunu ve nesnelliğini övmüştür. Kîlânî, İslâmî edebiyatın sadece tarih gibi bir alanla sınırlı kalamayacağını, o günün sorunlarıyla ve hayatın gerçek problemleriyle İslâmî bakış açısıyla ve sanat anlayışıyla ilgilenmesinin asıl önemli bir kural olduğunu eserleriyle ortaya koymuştur.³²

Arînî³³, Kîlânî’nin genel olarak İslâmî edebiyata özellikle de İslâmî öykülere dikkat çektiğini belirtir. Çünkü fikirleri olay örgüsü ile aktarmak zihinde kavrama noktasında daha başarılıdır ve istenilen mesaj daha kolay verilebilir. Öykü geleneği yeryüzündeki tüm dünya edebiyatında kabul görmüş ve halk arasında da en sık rastlanan edebiyat türüdür. Bu bağlamda öykücülük geleneği ile kalıcılık daha kolay yakalanabilir ve edebiyat araç olarak kullanılıp hedeflenene ulaşılabilir yapar. Arînî aynı zamanda yazarın üslubuna bir de “kötülük ve rezalet” açısından bakarak okurun, kötülükten nefretini ortaya serer ve duyguları olumsuz anlamda harekete geçirir. Ancak yazar, bu

³¹ Abdulhâlik, *eş-Şahsiyetu’r-rivâiyye beyne Ali Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî*, s.89.

³² A.e., s. 71.

³³ el-Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmî fi ‘mâl Necîb el-Kîlânî el-Kasasiyyâ*, s.16.

tür kötü durumları ifade ederken olayı süslemez ve onun çirkin bir suç olduğunu söylemekle yetinir.³⁴

Genel bir ifadeyle el-Kılânî'nin üslubu kolay ve basittir. Ancak bu görünürde kolay gibi görünse de "sehl-i mümteni" tarzındadır. Her hâlükarda o, düşüncelerini ve görüşlerini, asıl bir sanatçı, bilge bir düşünür ve bir mücahit cesaretiyle sağlam bir sanatsal yolla ulaştırır.³⁵

1.2.1. Edebi Düşünceleri

1931-1995 yılları arasında yaşayan Kılânî, modern Arap edebiyatında İslâmî edebiyat yazarı olarak öne çıkmaktadır. Arap edebiyatına birçok roman ve kısa öykü kazandıran yazar, genellikle İslâmî tasavvuru konu edinen eserler kaleme almaya özen göstermiştir. Kılânî, Müslümanların kendilerine has bir edebi dilin olması gerekliliğini her fırsatta savunmuş ve eserlerinde de bunun en güzel ve verimli örneklerini okurlara sunmuştur.

Öğrenim hayatı boyunca başta edebiyat olmak üzere siyaset ve felsefe alanında fazlaca eser okuyan yazar, döneminin bilinen Arap yazarlarının yanı sıra, okuduğu Amerikan lisesindeki hocalarının etkisiyle, Batılı tanınmış yazarları da yakından takip etme fırsatı bulmuş, Doğu edebiyatına ve batı edebiyatına olan ilgisi ise lise ve üniversite hayatında yaptığı bu okumalardan dolaydır. Yazarın kimi eserlerinde Amerikalı edebiyatçı Norman Mailer'in yanı sıra Fransız yazar Sartre, Rus edebiyatçıları Tolstoy, Maksim Gorki ve Dostoyevski gibi yazarlardan alıntılarda bulunmuş ve onlara ait düşüncelerde eserlerinde yer vermiştir.³⁶

Kılânî, tabip, tebliğci, düşünür ve edebiyatçıydı. Edebiyatı amaç değil araç olarak görüyordu. Edebiyata maddi açıdan yönelmeyi doğru bulmuyordu. O, edebiyatı insanî ve ahlâkî değerleri yerleştirmek ve nefisleri terbiye etmek için bir araç olarak kullanıyordu. Kılânî'nin bu görüşleri kitaplarında, konferanslarında, sanat ve

³⁴ el-Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmî fi 'mâl Necîb el-Kılânî el-Kasasiyyâ*, s.84.

³⁵ el-Kâ'ûd, *el-Vâki'îyyetu'l-İslâmîyye fî rivâyât Necîb el-Kılânî*, s. 190.

³⁶ el-Kılânî, *Lemahât min hayâtî*, 5: 39-41.

edebiyatla ilgili konuşmalarında kendini gösterir. Kîlânî, bir sözünde edebiyatla ilgili olarak şöyle der: “Ben sorumluluğunun büyüklüğünü ve kalıcı mesajlar yayınlamanın önemini bilen tebliğci, bir edebiyatçıyım.”³⁷

Yazar, İslâmîyet’in sanatla iç içe olması gerektiğini ‘sanat dinin oğludur’,³⁸ sözüyle ifade etmiş, dinin edebiyatın ve sanatın içerisinde bulunması gerekliliğini dile getirmiştir.

Kîlânî, yazılarını toplumsal sorunların tespiti için yazarken gerçeği önemser, fakat acı ve sıkıntının girdabında da boğulmadan sorunların çözümü için öneriler sunmaktan kaçınmaz. Hatta bir eserinde yazarları şu şekilde ikiye ayırır:

“Büyük edip, yaşadığı toplumu etkileyen güçlü kişidir. Tüccar edip ise kendi iradesini halkın iradesinde eriten kişidir.”³⁹ Yazar, bir diğer çalışmasında, Müslüman edibin edebî eser oluşturmasıyla ilgili olarak yazarın, edebî eserlerin sadece sanat kaygısı taşıyarak oluşturulmaması gerektiğini, toplumdaki problemlerin çözümüne katkı sağlaması için yazarın mesaj kaygısı taşıması gerektiğine inanmaktadır.⁴⁰ Bu bilinçle eserler ortaya koyan yazarın, dönemin edebiyat anlayış ve akımlarından ayrı kalması düşünülemez.⁴¹

Kîlânî, İslâmî edebiyatla ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: Sanat, dinin kolları arasında doğmuştur ve din, sanatın bazı hedeflerini içermektedir. Bunlardan ilki, din insanda fitrat olarak bulunur, ikincisi, din hayatın gerçekleriyle bağlantılı ve hayatın tüm canlılığını içine alır, sonuncusu ise, din her sanatın içinde bulunması gereken felsefe esaslarını barındırır.⁴²

Yazarın, İslâm ve Arap tarihindeki önemli hadiseleri İslâmî çerçevede içerisinde işlediği görülmektedir. İslâmî edebiyatla ilgili düşünceleri doğrultusunda yazar, İslâmî

³⁷ el-Kîlânî, **Havle'l-kışşati'l-İslâmîyye**, Kahire, s. 22-23.

³⁸ el-Kîlânî, Necîb, **el-İslâmî İyye ve'l-Mezahibu'l-Edebiyye**, s. 11.

³⁹ el-Kîlânî, **Lemehât min hayâtî**, 4: 135.

⁴⁰ el-Kîlânî, **el-İslâmîyyetu ve'l-mezâhibu'l-edebîyye**, s. 52.

⁴¹ el-Kîlânî, **İslâmî Edebiyata Giriş**, trc. Ali Nar (İstanbul: Risale Yayınları, 1988), s. 11- 38.

⁴² el-Kîlânî, Necîb, **el-İslâmîyye ve'l-Mezahibu'l Edebiyye** s. 13.

edebiyatın özelliklerini şu şekilde tanımlamaktadır, edebî eserde estetiğin aranan bir özellik olduğunu, fakat İslâmî edebiyatın ilk hedefi olan hakikatin ortaya çıkmasını sağlayan unsurların eseri daha güçlü kılacağı görüşündedir.⁴³ Böylece sanatta kalıcılık prensibi yakalanabilir ve İslâmî unsurların edebiyatın içerisinde işlenmesi de genel geçerliğini arttırır sadece bir grup insanı değil dünya üzerindeki her Müslümana hitap eder ve gelecek nesillere aktarımı daha kolay kılar.

1.2.3. Etkilendiği Dönem ve Edebiyatçılar

Kîlânî'yi fikri, dini ve kültürel olarak amcası Abdulfettâh, dayısı Hacı Muhammed eş-Şâfiî ve Mahmûd Meddâh gibi isimler etkilemiştir. Düşünce ve edebi olarak, er-Râfi'î, Abdulkâdir el-Mâzinî, Ali Cârîm, Muhammed Gâzalî, Tevfîk el-Hakîm, Abbâs Mahmûd el-Akkâd, Mahmûd Teymûr, Muhammed Abdulhâlîm Abdullah, Ali Ahmed Bâkesir gibi isimlerin etkisinde kalmıştır.⁴⁴

Henüz ilkokul gibi erken bir dönemde, taklit şeklinde de olsa şiir yazmaya başlamış. İlk şiiri 1948 yılında el-İhvânü'l-Muslimûn dergisinde “en-Nûr beyne eydînâ” (Işık Elimizde) adıyla yayınlanmıştır. Şiir, Filistin hakkındadır.⁴⁵ Kîlânî, liseye geldiğinde ulus, din ve duygu temalı şiirlerini kitaplaştırmaya çalışmış, ilk şiir kitabını da bu dönemde çıkarmıştır.⁴⁶

Yazarlık hayatının en belirgin değerlerinden biri de şüphesiz el-İhvanu'l-Muslimûn üyeliğiyle edindiği siyasî fikirlerdir. Üniversite döneminden itibaren yazarın siyasî yazılar kaleme aldığını görmekteyiz. Bu durum aslında yazarın yazdığı kırka yakın romanda da kendini hissettirmektedir. Zira yazar, Kral Fâruk'un tahttan indirilmesi ve Abdunnasır'ın iktidarı ele geçirmesiyle başlayan darbe sürecinde yaşanan tüm siyasî, sosyal gelişmeler eserlerine konu olarak etki etmiştir. Bu dönemde yakından tanıma imkânı bulduğu Muhammed İkbâl'in felsefesini çok beğenir. Arapçaya çevrilmiş akıcı ve derin şiirleri de Kîlânî'yi kendine çeker. İkbâl'in düşünce

⁴³ el-Kîlânî, Necîb, **el-İslâmîyye ve'l-Mezahibu'l Edebiyye** s. 97.

⁴⁴ Abdulhâlîk, **eş-Şahsiyetu'r-rivâiyye beyne Ali Ahmed Bâkesir ve Necîb el-Kîlânî**, s. 75-83.

⁴⁵ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 55.

⁴⁶ el-Kîlânî, **Muzekkirât**, 1: 70.

ve görüşlerinin el-İhvânu'l-Muslimûn cemaatinin benimsediği genel formla tamamen uyumlu olduğu kanaatine varır. İslâmî anlayışının, kapsayıcı ve aydınlatıcı bir anlayış olduğunu düşünür. Bu nedenlerden dolayı da “İkbâl eş-Şâiru's-sâ'ir” adlı eserini kaleme alır.⁴⁷

Kılânî'nin İslâmî Edebiyatı benimsemesi çok da şaşırtıcı değildir. İçinde o inancı ve samimiyeti taşıyan yazarda, Muhammed İkbâl'i fikren tanıdıktan sonra, edebiyatın o inancı desteklemesi gerektiği arzusu ortaya çıkar ve kitapları aracılığıyla Cemâluddîn Afgânî ile tanıştıktan sonra ise zirveye çıkar. Afgânî'yi çok beğenir. Yazara göre Afgânî, büyük bir davetçi ve ıslahatçıdır. Cihatla dolu hayatını araştırmaya başlar.⁴⁸ Kılânî, Afgânî'yi neden önemseydiğini şu cümlelerle ifade eder:

“...kendimi gerçekten İslâmî menhece inanmış ve benimsemiş buluyordum. Ancak bu durum, sadece bir inançla kalmamış, eserlerime de yansımıştı. O zamanlar, çağdaş edebiyatımızda ‘İslâmî Edebiyat dediğimiz modern bir çizgide düşünmem de bir tuhafılık yoktu. Çünkü konuyla ilgili ilk araştırmamı, el-İslâmîyyetu ve'l-mezâhibu'l-edebîyyetu’ (İslâm ve Edebî Ekoller) adıyla yayınladım. Bu kitap, İslâmî Edebiyat'ta yeni bir ekol hakkındaki fikirleri içermesine rağmen, dünyadaki tüm edebî yönelişlerin bir inanç veya felsefeden kaynaklandığına olan inancımın dolayısıyla, sağlam bir İslâmî tasavvur çerçevesinde hikâyeler ve şiirler yazmaya başlayabilmem için yolunu açtı. Edebiyatımızın, yaşamın değişik yönlerini düzenleyen İslâm inancının ışığında hareket etmesi gerekir.”⁴⁹

Yazar, bütün bu siyasi gelişmeleri edebî eserlerine yansıtmış, içinde yaşadığı toplum hakkında yazılar yazmıştır. İslâmî gelenekten beslendiği içinde din, eserlerinin her zaman alt zeminini oluşturmuştur. Yaşadığı dönem ve çevresindeki önemli şahsiyetlerde yazarımızı etkilemiş ve ona yön vermiştir. Kılânî toplumun sorunlarına kulak vermiş aldığı eğitim ve bilgi birikimiyle İslâmî ümmetine kalemiyle rehberlik etmiştir.

⁴⁷ el-Kılânî, **Muzekkirât**, 2: 268.

⁴⁸ el-Kılânî, **Lemahât min hayâtî**, 4: 212.

⁴⁹ el-Kılânî, **Lemahât min hayâtî**, 4: 141.

1.2.4. Eserleri

Çağdaş İslâmî Edebiyatın önde gelen temsilcileri arasında yer alan Necîb el-Kîlânî, öykü, roman, şiir, eleştiri, fikir ve tıp alanlarında ve çoğu edebiyatla ilgili olmak üzere yüz civarında eser vermiştir. Bunlardan kırk tanesi romandır.⁵⁰ Romanlarının sayı bakımından çokluğu nedeniyle hepsini zikredemedik ama en çok bilinenlerini aldık.⁵¹

1.2.4.1. Romanları

Necîb el-Kîlânî, eserlerinde mesaj verme kaygısı edebiyatının önüne geçtiğinden, eser türleri açısından romanları sayı bakımından daha fazladır. Bu kaygı romanların sayısını ve edebî değerini etkilemiştir Kîlânî, sadece İslâmî edebiyat kavramını ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda bu kavramın hayata geçirilebilmesi içinde uğraşmıştır. Yazar bir İslâmî Edebiyatçı olduğundan tüm İslâm âlemine ve Müslümanlara ulaşma çabasına girmiş, romanlarında dünyanın değişik köşelerinde yaşayan Müslümanların sorunlarına değinmiş, çözüm yolları aramış ve evrensel olmayı hedeflemiştir. İslâm tarihinde kalıcı örnekleri romanlarında ele almış ve akıcı bir dille sunmuştur. Romanları arasında en çok bilinenlerini aşağıdaki listeye ekledik.

- *et-Tariku't-Tavil (Uzun Yol)*
- *Kâtîlu Hamza (Hamza'nın Katili)*
- *Talâi'u'l-Fecr (Şafak Akıncıları)*
- *en-Nidâu'l-Hâlid (Özgürlük Çağrısı)*
- *Mevâkibu'l-Ahrâr (Özgürler konvoyu)*
- *Leyâlî Türkistân (Türkistan Geceleri)*
- *Azrâ'u Câkartâ (Câkartâlı kız)*⁵²
- *Amâlikatu's-Şimâl (Kuzey'in Devleri)*⁵³

⁵⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, Necîb El-Kîlânî ve Romancı Kişiliği. Doktora tezi, Sivas üniversitesi, 2020. s. 43-279

⁵¹ Abdülhâlik, eş-Şahsiyetu'r-rivâiyye beyne Ali Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî, s. 83-88.

⁵² Sevginin Bedeli adıyla 1993 yılında yayınlanmış, ancak çevirmeni bilinmemektedir. Roman, üçüncü kez de Ali Nar tarafından Câkartâlı Kız adıyla Elif Yayınları tarafından yayınlanmış, ancak romana ait basım tarihi ve baskı sayısı hakkında bir bilgi yoktur.

⁵³ Amâlikatu's-şemâl romanı, Ali Nar tarafından, Kuzey Kahramanları adıyla Elif Yayınevi tarafından 2002 yılında yayınlanmıştır.

- *Rihle İtallâh (Allah'a yolculuk)*
- *Ardu'l-Enbiyâ (Peygamberler Ülkesi)*
- *Ardu'l-Eşvâk (Özlemler Ülkesi)*
- *Omar Yazheru Fi'l-Kuds (Ömer Kudüs'te)*
- *el-Ke'su'l-fâriğâ (Boş Kadeh)*
- *Hikâyetü Câd-Allâh (Câdullâh'ın Hikayesi)*
- *Nûrullâh (Allah'ın Nuru)⁵⁴*
- *Leylu'l-hatâyâ (Günahların Gecesi)*
- *Memleketu Bel'ûtî (Balaouti Krallığı)*
- *Emîretu'l-cebel (Dağın Prensi)*
- *ez-Zillu'l-esved (Kara Gölge)⁵⁵*
- *er-Rabîu'l-âsif (Fırtınalı Bahar)*
- *Likâ'un inde Zemez (Zemez'de Buluşma)*
- *Hamâmetu's-selâm (Barış Güvercini)*
- *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn (Yahudinin Kanlı Böreği)⁵⁶*

1.2.4.2.Hikâyeleri

Yazar romancılığının yanı sıra hikâyeye türünden de vazgeçmemiştir. İslâmî öykülerle, romana göre daha kolay bir anlatım türü olduğundan toplumun farklı kesimlerine ulaşmayı da bu yolla hedeflemiştir.

- *Dumû'u'l-emîr ve kısas uhrâ (Prensın Gözyaşları).*
- *el-Âlemu'd-dayyık (Sıkıntılı Dünya).*
- *Ricâlullâh (Allah'ın Adamları).*
- *İnde'r-rahîl (Yola Düşünce).*
- *Mev'idunâ ğaden (Buluşmamız Yarın).*
- *Leyletu'z-zifâf (Düğün Gecesi).*
- *el-Kâbûs (Kâbus).*

⁵⁴ Nûrullâh romanı Ali Nar- Sezai Özel tarafından İlahî Nûr adıyla, Elif Yayınları tarafından 2002 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca aynı roman Hıradan Doğan Güneş adıyla Beka Yayınevi tarafından Mehmet Nuri Çalışkan'ın çevirisiyle İstanbul'da yayınlanmıştır.

⁵⁵ ez-Zillu'l-esved romanı, Ali Nar tarafından ilki Elif Yayınevi, ikincisi ise Gonca Yayınevi tarafından, her ikisi de Kara Gölge adıyla 2002 yılında yayınlanmıştır.

⁵⁶ Daha Fazla Bilgi İçin Bkz. Ayşegül Hayırlıoğlu, Necîb El-Kilânî ve Hârratu'l-Yehûd Adlı Eseri, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.

- *Fârisu Hevâzin (Havazin'in Süvarisi).*
- *ed-Dersu'l-ahîr (Son Ders).*
- *Hikâyâtu tabîb (Doktorun Hikâyesi).*
- *Sultânu'l-'ulemâ' (Alimlerin Sultanı).*

1.2.4.3.Tiyatro Eserleri

Yazarın tiyatro alanında 5 eseri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

- *Alâ esvâri (ebvâbi) Dimaşk (Şam Surlarında)*
- *Hasnâ'u Bâbil (Babil'in Dilberi).*
- *Habîbetî Sarayefo (Sevgilim Sarayavo)*
- *Muhâkemetu'l-Esved el-'Ansî (el-Esvedu'l-'Ansî'nin Yargılanması).*
- *el-Vechu'l-muzlim li'l-kamer (Ayın Karanlık Yüzü).*

1.2.4.4.Araştırma-İnceleme Eserleri

Yazarın İslâmî alanda yaptığı din ve edebiyat alanında da çalışmaları da bulunmaktadır bunlar şunlardır:

İslâm ve Din:

- *et-Tarîk ile'l-ittihâdi'l-İslâmî (İslâm Birliğine Doğru)*
- *Havle'd-dîn ve'd-devle (Din ve Devlet Hakkında).*
- *A'dâu'l-İslâmîyye (İslâm Karşıtları).*
- *Tahte râyeti'l-İslâm (İslâm Sancağı Altında).*
- *el-İslâmîyye ve'l-kuve'l-mudâdde (Din ve Karşıt Güçler).*
- *el-Muctema'u'l-marîd (Hasta Toplum).*
- *el-İslâm ve hareketu'l-hayâh (İslâm ve Hayat Tarzı).*

İslâm Edebiyatı ile İlgili Eserleri:

- *el-İslâmîyye ve'l-mezâhibu'l-edebîyye (İslâm ve Edebî Ekoller).*
- *Havle'l-mesrahi'l-İslâmî (İslâmî Öykü Hakkında).*
- *Rihletî ma'a'l-edebi'l-İslâmî (İslâmî Edebiyatla Yolculuğum).*
- *Âfâku'l-edebi'l-İslâmî (İslâmî Edebiyatın Ufukları).*
- *Medhal ile'l-edebi'l-İslâmî (İslâmî Edebiyata Giriş).*

- *et-Tecribetu 'z-zâtiyye fi 'l-kıssati 'l-İslâmîyye (İslâmî Öyküde Kişisel Tecrübelerim).*
- *Havle 'l-kıssati 'l-İslâmîyye (Fi 'l-kıssati 'l-İslâmîyye)*
- *Edebu 'l-etfâl fi dav 'i 'l-İslâm (İslâm Işığında Çocuk Edebiyatı).*

Biyografi-Anı Eserleri:

Yazarın kendisi hakkında yazdığı iki tane biyografik eseri vardır bir tane de Muhammed İkbâl hakkında yazdığı biyografi kitabı vardır bunlar şunlardır:

- *İkbâl eş-Şâ 'iru 's-sâ 'ir (Devrimci Şair İkbâl).*
- *Lemhât min hayâtî (Hayatımdan Yansımalar).*
- *Müzekkirâtu 'd-Duktûr Necîb el-Kılânî (Hatıralar).*

Divanları:

Yazarın şiir alanında 8 eseri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

- *Eğâni 'l-ğurebâ (Gariplerin Şarkısı).*
- *Keyfe elkâki (Sana Nasıl Ulaşayım).*
- *Asru 'ş-şuhedâ (Şehitler Asrı).*
- *Muhâcir (Göçmen).*
- *Uğniyatu 'l-leyli 't-tavîl (Uzun Gecenin Şarkıları).*
- *Medînetu 'l-kebâir (Günahlar Şehri).*
- *Nahve 'l- 'ulâ (Yücelere Doğru).*
- *Lu 'lu 'etu 'l-Halîc (Körfez 'in İncisi).*

Çalışmamızın bu bölümde yazarımız Necîb el-Kılânî'nin hayatı hakkında genel bilgilerle iktifa ettik özellikle edebi alanda yaptığı çalışmaları daha sağlıklı değerlendirebilmemiz açısından yazarın yaşadığı dönem, etkilendiği görüşler ve edebi üslubu hakkındaki bilgiler oldukça önemliydi. Bu aşamadan sonra edebiyat, çocuk kavramı ve çocuk edebiyatı üzerine duracağız.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK EDEBİYATINA ve İSLÂMÎ ÇOCUK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

2.1. EDEBİYAT

Edebiyat terimi ile ilgili geçmişten günümüze kadar birçok düşünür, edebiyat kuramcısı, yazar ve edebiyat eleştirmeni tanım yapmış, edebiyat terimini yorumlamış ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Ancak bu tanımlardan hiçbiri genel kabul gören bir görüş haline gelememiştir. Araştırdığımız kadarıyla bu konu hakkında edebiyatçılar tarafından bile ortak bir kanıya varılmış bir tanım bulunamamaktadır.

Edebiyat tanımlanması ilk kez eski Yunan filozoflarından Platon'un (M.Ö. 428–347) *Devlet* kitabında geçmiş ve günümüze kadar bu tanım edebiyat ilminin tanımı yapılırken kullanılmaya devam etmiştir. Platon "İdealar dünyasının değişmez gerçekliklerin dünyası" olduğuna kanaat getirmiş ve edebiyatı genel anlamı ile hayatın yansıması olarak tanımlamış ve bu genel tanım herkesçe kabul edilmese de çoğunluğun ittifak ettiği bir ifade olmuş ve günümüze kadar geçerliliğini korumuştur. Bu görüş, yüzyıllar sonra Fransız roman yazarı Stendhal gibi bazı yazar ve düşünürler tarafından benimsenmiş, hatta Stendhal'ın "*Bir roman yol boyunca gezdirilen ayna demektir*"⁵⁷ sözleri ile edebiyat ile aynanın benzerliği konusu Platon'un tanımında olduğu gibi yeniden gündeme gelmiş böylece gerçek ve yansıtma bir kez daha tartışmaya açılmıştır. Yansıtma kavramı o zamanlardan beri edebiyat için en çok tercih edilen tanım haline gelmiştir.

Edebiyat ile ilgili temel felsefi görüşlerde Platon başı çekse de edebiyat hakkında ilk ciddi görüşler Aristo'nun (M.Ö. 384–322) "Poetics (Poetika)" ve "Rhetoric (Retorik)" adlı eserlerinde ortaya atılmıştır.⁵⁸ Edebiyat kuramının öncüsü olarak kabul edilen Aristo, bu iki eserinde "tragedya" ve "dramatik" şiirin insan ruhu üzerindeki

⁵⁷ Emin Özdemir, **Türk ve Dünya Edebiyatı: Kavramlar, Dönemler, Yönelimler**, Ankara, Merdiven Kitapları, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1664, Sanat Edebiyat Dizisi/ 98-14, 1994, s. 1.

⁵⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Dilek Tüfekçi Can, **Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma: Tanımlar, Türler ve Teoriler**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2012. s. 7-8.

etkisini gözlemlemiş ve eserine bunu konu edinmiştir. Aristo'nun edebiyat hakkındaki görüşlerinin bir kısmı insan ruhu ve insan ruhunun derinliklerini içermesi nedeniyle, günümüzde bu görüşünü edebiyatın yanında psikoloji içerikli konular olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu kadar farklı tanımları olan edebiyat teriminin çeşitli anlamlarını burada ele almak faydalı olacaktır.

Edebiyat sözcüğü Arapça lügatte (أَدَبٌ - يَأْدُبُ - أُدِّبَ) edep kelimesinden türemiştir; görgü, terbiye, konuk ağırlama adabı, yaşam tarzına ilişkin hikâye ve gözlemlerden oluşan insanları güzel ve ahlaki olan davranışlara çağırma anlamına gelir. Buradan hareketle “edep” kelimesinin toplamak, bir araya getirmek anlamında olduğunu da söyleyebiliriz.⁵⁹ Ahlak ve değerlerin iç içe olduğunu düşündüğümüzde edebiyat sözcüğü hem yazınsal alanda olsun hem de sözlü alanda olsun değerlerimizin aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Edep kelimesi, Cahiliye ve İslam'ın ilk dönemlerinde bugün kullanıldığı anlamın dışında daha çok nefsi terbiye ile ilgili ahlaki anlamları ifade ediyordu.⁶⁰

İlerleyen dönemlerde el-Müberra (ö.258 hicri) el-Kâmil isimli eserinde edeb kelimesinin çerçevesini çizerek onu sadece lügat, şiir ve nesir olarak rivayet edilen malzemeyle sınırlandırmıştır. Sonraki yüz yılda ise bu kelime yalnızca şiir, şair ve yazarlar için kullanılmıştır.⁶¹

Edebiyat sözcüğünün Türkçe Sözlük'te karşılığı ise şu şekildedir: “*Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı*”⁶² Tanımda da görüldüğü gibi malzemesi dil olan duygu ve hayalleri yazılı ve sözlü aktaran bir sanattır edebiyat.

Türk Edebiyatında, edebiyat terimi, özellikle Tanzimat'tan sonra hem terimin kullanımı hem de zihinlerde uyandırdığı kavram açısından bir değişime uğramış ve

⁵⁹ Fîrûzâbâdî, Mecdû'd-Dîn Muhammed b. Yakup, **el-Kâmûs'l-muhit**, Dâru İhyâi't -Turâsi'l-'Arabî, Beyrut 1997, I, s. 128.

⁶⁰ Sâdık er-Râfî, **Târihu'l-âdâbi'l Arab**, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabi, Beyrut 1984, I, s. 31.

⁶¹ Râfî, **Târihu'l-âdâbi'l-'Arab**, s. 32.

⁶² **Türkçe Sözlük**, hzl. Türk Dil Kurumu, Ankara: MEB Yayınları, 2005, s. 600.

Fransızca “belle lettres” (güzel yazı) veya “litteratüre” kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁶³

Başka bir tanıma göre ise edep, şiir veya nesir olarak anlatılan hikmetli manalar, güzel nasihatler veya söylendiği makama uygun sözleri içeren cümle veya yazılar bütünüdür.⁶⁴

Gürsel Aytaç ise edebiyatı “malzemesi dil, kaynağı yaşantılar ve hayal gücü olan bir yaratıcılık, başka bir deyişle, bir sanat dalı” olarak tanımlamaktadır.⁶⁵

Modern dönemde dil ile ilgili olarak kaleme alınmış ilmî, felsefî veya edebî her türlü yazı genel anlamda “edep” lafzı kapsamında değerlendirilmiştir. Özel anlamda ise sanatsal bir boyut taşıyan ve okuyucu veya dinleyicinin duygularını etkileyen şiir, nesir, hitabet ve tiyatro gibi türlere edep adı verilir olmuştur.

Edebiyatın kullandığı malzeme dildir. Dil ise milli bir unsurdur. Belli bir ülkeye veya belli bir topluluğa ait olan dilin kendine özgü bir yapısı vardır. Bu nedenle, edebiyatın tanımı kendine ait dili olan uluslarda tanımlamalar farklılık görünmesi normal bir durumdur ve her edebiyat bulunduğu bölgenin özelliklerine bürünür kimi yerde savaş, kıtlık, göç gibi unsurlar edebiyata konu olurken kimi yerde aşk, sevgi ve romantik unsurlar edebiyatın konusu olabilir.

Bu terimin tam olarak açıklanamaması, belki de edebiyatın zamandan hali bir değere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir eser, yalnızca yazıldığı döneme ve mekâna ait değildir. Bu özelliği nedeniyle, edebiyatın mevcut değerleri koruma, bu değerleri gelecek nesillere aktarma ve hatta çeviri yoluyla diğer milletlere de ulaştırma gibi oldukça özel ve önemli bir işlevleri vardır. Bu bakımdan her çağda ve dönemde farklı tanımları yapılmıştır diyebiliriz.

⁶³ Dilek Tüfekçi Can, **Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma: Tanımlar, Türler ve Teoriler**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2012. s. 2.

⁶⁴ Zeyyat, Hasan, **Târihu'l-edebi'l-Arabi**, Dâru'l-Marife, Beyrut 2009, s. 8.

⁶⁵ Gürsel Aytaç, **Genel Edebiyat Bilimi**, İstanbul, Say Yayınları, 2003, s. 9.

İnsanlara yol göstermek, onlara bir şeyler katmak için kullanılan en etkili araçlardan birisi de şüphesiz edebiyattır. Edebiyat, insan ruhuna ilk elden seslenen bir sanat dalıdır. Daha küçük yaşlardan itibaren edebiyatla tanışmış küçük bir birey dahi onun büyümlü yolculuğuna çıkmak için can atar, eğitilmeye muhtaç bir yapıda olan insan oğlu ancak ruhunu okuyarak besleyebilir. Böylece iyi bir edebiyat eğitimi, okuyucuya insanî, entelektüel, toplumsal bir davranış modeli, meslekî beceri kazanmasına katkıda bulunacaktır.

Edebiyat sadece yetişkinlere hitap etmez. Her yaşın her ruhun kendine özgü bir edebiyatı vardır. Çocukların donanımlarına göre dahi edebiyat vardır diyebiliriz. Edebiyat, duygu ve düşünceleri günlük, dilden kat kat daha kuvvetli ve daha güzel bir şekilde ifade ettiği için çocuğu sıradanın dışına çıkarıp ona yaratıcılığı, farklılaşmayı, dille oyun oynamayı öğretir. Çocuğu tekdüzelikten kurtarır, onu farklı dünyalarla tanıştırır. Ona karşılıksız sevmeyi öğretir, ahlaki ve sosyal hayata onu hazırlar.

Nasıl ki bir çocuk küçük yaşlardan itibaren faydalı ilimler ile yetiştirilirse ilerleyen zamanlarda hem kendisine hem de yaşadığı topluma faydası olur. Öyle ki bunun en iyi yollarından birisi de ilim ve sanat kollarıyla mümkündür. Edebiyat bu sanat dalları içerisinde bizleri hem entelektüel bir seviyeye taşıyacak hem de insanî anlamda yeterliliklerimize olumlu etki edecektir.

Edebiyatın bir bilim dalı olarak gelişmesi yüzyıllar süren bir süreci kapsamaktadır. Üzerine kesin tanım yapılabilecek bir sanat dalı da değildir ama bahsetmiş olduğumuz birçok tanımlardan da yola çıkarsak edebiyat, sadece kendi içinde bir bilim dalı olarak kalmamış, disiplinler arası yapısı nedeniyle her ülkede ve her dilde farklı gelişme göstermiştir. Her bir kuramsal yaklaşım bir diğeri ile çelişmiş başka bir kuramın oluşmasına katkıda bulunmuş ve birbiri üzerine bina edilerek kavramsal olarak daha çok gelişmiştir.

Bu kısımda edebiyat kavramı, tanımı ve tarihçesi ile ilgili genel bilgilere yer vermeye çalıştık. Bu aşamadan sonra ise çocuk ve çocuk edebiyatı kavramlarını açıklamanın uygun olacağı görüşündeyiz.

2.2. ÇOCUK

Çocuk kavramı ve değeri zamanın şartlarına ve toplumlara göre değişiklik gösteren bir olgudur. Nitekim her toplumda çocuğun yeri farklı olduğu gibi kültürel yapının ve toplumların geleneklerine göre de değişmektedir. Bunu göz önünde bulundurursak çocuk kavramı için birçok tanım ortaya atılmıştır.

2.2.1. Çocuk Kavramı ve Tanımı

Sözlük anlamı itibariyle inceleyecek olursak çocuk, *Divan-ü Lügat-it Türk*'te oğul kelimesi olarak yer almış hem erkek hem de kız çocuğu için kullanılmış olup Türk dilinin ilk yazılı metinleri olan Orhun Abidelerinde de aynı şekilde ifade edilmiştir. Osmanlı kaynaklarına indiğimiz zaman çocuk kelimesinin karşılığı olarak ise Arapça kökenli “tıfil” veya “sabi” olarak da kullanıldığı görülmektedir.⁶⁶ Arap dilinde, yeni doğmuş küçük erkek çocuğa الطِّفْلُ, yeni doğmuş kız çocuğa ise الطِّفْلَةُ denir. Erkek veya dişil haliyle bu kelime aynı zamanda bütün nesnelere küçüğünü ifade etmek için de kullanılır.

Türkçe sözlükte ise “çocuk” kavramı, “küçük yaştaki oğlan veya kız; soy bakımından oğul veya kız evlat, bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁷ *Türk Ansiklopedisi*'nde ise, “Çocuk doğuşla olgunluk arasındaki insan. Genel olarak olgunluğun 18 yaşında başladığı kabul edildiğine göre bu terim, çocukluk 0-13 ve yeni yetmelik 14-18 yaşlarındaki insanı kapsar” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁸

İslâm fıkıhında ise çocuk kavramı “doğumla başlayan ve ergenlik çağına kadar devam eden döneme ‘çocukluk’, bu dönemi yaşayan kimseye de ‘çocuk’ denir.”⁶⁹ şeklinde tanımlanmaktadır.

⁶⁶ Parlatur, İsmail, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınları, Ankara, 2016, 301.

⁶⁷ Türkçe Sözlük, hzl. Türk Dil Kurumu, Ankara: MEB Yayınları, 2005, s. 444.

⁶⁸ Türk Ansiklopedisi, **Çocuk Maddesi**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, C. 12. M.E.B. Devlet Kitapları, 1982.

⁶⁹ Mehmet Âkif Aydın, “Çocuk”, DİA, İstanbul, 1993.

Kur'ân-ı Kerîm'de ise çocukla ilgili doksan dokuz civarında ayet vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de çocukla ilgili meselelerde her defasında "çocuk" ibaresi kullanılmaz. Hatta Türkçe'deki "çocuk" kelimesinin Arapça tam karşılığı olan, özellikle buluğa ermemiş kimseler için kullanılan "tıfl" ve "sabiy" kelimeleri de Kur'ân'da sadece birkaç yerde geçer.⁷⁰ Genel itibariyle Kur'ân-ı Kerîm'de geçen çocuk kavramına tekabül eden kelimeler ise şunlardır; "İbn, veled, zürriyet, yetim, gulam, zeker, ünsa, sağır, hafede (torunlar), ecinne (ceninin çoğulu ve cenin manasına haml, ma fi batni tabirleri), ehl, âl (son iki kelime aile manasınadır), mehd (beşik), radâ (süt emzirme), ed'îya (evlatlık), rebâib (üvey kız), ebb, ümm, rabb."⁷¹ Bu zikrettiğimiz kelimelerden bazıları dilimizde de yer almaktadır.

Lügat manalarını bir arada incelediğimiz zaman en genel itibariyle fiziksel ve ruhsal gelişim evreleri dikkate alındığında insan ömrünü çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere birbiri ardınca gelen dört farklı gelişim evresine ayırabiliriz. Çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimine bağlı olarak bu dönemler bireysel farklılıklar gösterse de çocuk için, bebeklik ve ergenlik dönemleri arasındaki insan evresi de diyebiliriz.

Terim olarak çocuk kavramını açıklamak istediğimizde ise birçok tanımlamayla karşılaşırız bunlardan biri, çocuğun "doğduğu andan itibaren kendine has bir karaktere, davranışa, duyguya, zekâya ve görünüme sahip olan, içinde bulunduğu her bir yaşa göre ayrı fiziksel, ruhsal ve zihinsel özellikler gösteren ve bu özellikleri henüz tam olarak yerli yerine oturtmamış olan, bütün bunların yanında yaratıcı özelliği en zengin ve en renkli süreci kapsayan, kendine özgü ilgi ve ihtiyaçları olan ve yine kendine özgü yeteneklerle donatılmış insan yavrusu"⁷² olarak görülmesidir.

⁷⁰ Tıfl için Bkz. en-Nur 24\31-59; Sabiy için bkz.Meryem 19\12- 29.

⁷¹ İbrahim Cânan, **Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**, s. 20.

⁷² Demirel, Ş, **Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı**, s. 1.

Alemdar Yalçın ve Gıyasettin Aytaş çocuk kavramını, “İki yaşından ergenlik çağına kadar büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu; henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek” olarak tanımlanmaktadır.⁷³

Abdullah Şahin, “Çocuk, doğum ve ergenlik çağı arasındaki dönemi yaşayan küçük insandır. 0–15 yaş grubunu içine alır” sözleriyle çocuk kavramını bu şekilde tanımlamaktadır.⁷⁴

Neil Postman ise çocuk tanımını şöyle ifade etmiş “Çocuklar, göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlardır. Biyolojik açıdan herhangi bir kültürün kendisini yeniden üretme gereksinimini unutmaması tasavvur edilemez. Fakat bir kültürün toplumsal açıdan çocukluk fikrine sahip olmaksızın var olması oldukça muhtemeldir. Bebekliğin tersine çocukluk, biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur.”⁷⁵

Bir tıp doktoru olan Maria Montessori çocuğu bir göçmen olarak tanımlamaktadır. Ona göre çocuk yabancı olduğu bir ülkeye giden göçmen gibidir, gittiği yerin dilini bilmeyen, sosyal ilişkileri bilmeyen bir göçmendir.⁷⁶ Ona göre bir göçmen olarak çocuk bu yabancılığa ancak ve ancak büyük bir çabayla uyum sağlayabilir. Montessori’ye göre çocuk yetişkinden farklı bir varlıktır. Amaçsız çalışır ve motivasyona da ihtiyaç duymaz. Sürekli öğrenme meyilli olup bıkmadan usanmadan çalışır. Piaget ise çocuğu yetişkinlerin düşündüğü gibi düşünemediğini ve bu durumun yanlış veya kötü bir şey olmadığını, sadece farklı olduğunu tanımlamış ve o da çocuğu içinde bulunduğu durumun yabancısı olarak görmüştür.⁷⁷

Çocuk kavramıyla ilgili yapılan tanımların çoğunda çocuğu tanımlarken yaş kavramı üzerinden hareket etmelerinin asıl amacının, çocuğu yetişkinden ayırt etmek olduğu düşünülmektedir. Çünkü çocuk, fiziksel, zihinsel ve kişilik özelliğiyle;

⁷³ Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş, **Çocuk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, s.13.

⁷⁴ Abdullah Şahin, **Çocuk ve Çocukluk**, Eğitim Fakülteleri için Çocuk Edebiyatı. Editörler: Ömer Yılar, Lokman Turan, Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007, s. 3.

⁷⁵ Neil Postman. **Çocukluğun Yokoluşu** çev. Kemal İnal, Ankara: İmge Kitabevi, 1995, s. 7.

⁷⁶ Elkind, David, **Çocuk ve Toplum Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler**, çev. Demet Öngen, Haz. Bekir Onur, Ankara, 1999, s. 90.

⁷⁷ Elkind, David, **Çocuk ve Toplum Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler**, s. 68.

düşünce ve hisleriyle, algılama düzeyiyle; gereksinimleri, zaafı ve hassasiyetiyle yetişkinlerden ayrılmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak bu ayrım ortaya çıkmaktadır.

2.2.2. Tarih Boyunca Çocuk ve Çocukluk Kavramı

İnsanlığın tarih boyu tanıklık ettiği serüvenine baktığımız zaman en derinlere indiğimizde daha net bir çerçeve oluşturmak istersek ilk olarak Antik çağdan başlayabiliriz. Çocuk, Antik dönemde, toplumun yasaları ve kültüründe eğitilmesi gereken küçük bir yurttaş imgesiydi. Babil’de kızlar ve oğlanlar altı yaşında itibaren okula gider ve hatta kitapları tuğla ve yazı araçları kamış ve nemli kil olmasına karşın, yoksul çocuklar bile okumayı ve yazmayı öğrenirlerdi.⁷⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere çocuklar o çağlardan bu yana eğitimleriyle gündem maddesi olmuş ve bu yönde bir çaba gösterilmeye çalışılmıştır.

Orta Çağ’a baktığımız zaman ise çocuklar “küçük yetişkinler” veya “minyatür yetişkinler” olarak görülürdü.⁷⁹ Orta Çağ’da çocuklara daha kötü davranılırdı ve yaygın çocuk imgesi de mal veya kölelik ideolojisi ile tutarlı olan bir taşınır eşya ya da bir mülk parçasıydı. Orta çağ kaleleri, şatoları çocuklara göre yerler değildi, rahat yaşamaktan çok savunma için inşa edilmişlerdi. Soylu ve köle sistemi olduğundan zaten sosyal olarak adalet ortamı yoktu bu nedenle halk sınıflara ayrılıyordu ve tabii ki bu durumdan çocuklarda nasibini almaktaydı. Kölelerin çocukları, hayvanlarla birlikte tarım vb. işlerde çalıştırılırdı.

15. yüzyılın birinci yarısından 17. yüzyılın ortalarına kadar Avrupalılar tarafından Asya’daki baharat ve altın zenginliğine ulaşacak alternatif ticaret yollarının bulunması amacı ile başlatılan coğrafi keşiflerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sömürge imparatorluklarının kurulmaya başladığı zamanlarda, çocuklar çiftlikte veya küçük yaşlarda ev dışında çırak olarak çalıştırılır ticari kazanç olarak görülürdü. Kölelerin çocukları bu imgenin en uç örneklerini oluşturmaktaydı.

⁷⁸ Elkind, David, **Çocuk ve Toplum Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler**, s. 35.

⁷⁹ Erkut, Zeynep, Balci, Serap ve Yildiz, Suzan, **Tarihsel Süreç İçinde Çocuk**, s. 21.

Sanayi Devrimi ve Rönesans tüm dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Rönesans kâğıt üretimi, matbaacılık, deneysel faaliyetler, yeni akımlar gibi birçok alanda gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemle birlikte çocuk kavramı da önem kazanmıştır. Öyle ki Sanayi Devrimi belki de çocuklar için en zor dönemlerden biridir. Çünkü bu dönemde çocuk işçi kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle göçmenlerin ve yoksulların kız ve erkek çocukları, çocuk emeğinin zalimliği herkes tarafından kabul edilene kadar, ucuz fabrika işçileri olarak görülmeye başlandı. Çocuk işçi gücünden yararlanılmış ve çocukları on iki saatten fazla çalıştırmışlardır. Pamuk fabrikası ve giysi sanayisi gibi sanayi kollarında, fiziksel yapılarından dolayı tehlikeli olacak işlerde dahi çalıştırmışlardır.⁸⁰ Bunu izleyen sosyal reform hareketi, çocuk imgesini ucuz fabrika işçiliğinden, fabrika işinde çalışan çırak kavramına dönüştürdü ama bu çocuk işçiliği kavramının önüne geçemedi.

Osmanlı dönemi de Orta Çağ'dan çok farklı değildi ancak medrese sisteminin olması çocuğun eğitim alanında ilerleme kaydetmesine olanak sağlamıştı. Çocuğun Osmanlı'da dini eğitim alanında ilerleme kaydettiğini söyleyebiliriz ama yine de dönemin şartları itibarıyla meydana gelen savaşlar ve siyasi durumlar çocuğu kişisel gelişim alanında olumsuz etkilemiş diyebiliriz. Modernleşme çabaları ile çocuğun yetişkinlerden farklı olduğu anlayışı oluşmuş ve onlar için aile ve eğitim içinde yeni gelişmeleri sağlamıştır.⁸¹ Ancak dikkat edilecek bir başka durum ise Osmanlı döneminde çocuklara yaklaşım Orta Çağ'ın aksine daha merhamet içeriklidir.

İslâmîyet'in Osmanlı'da yaygın dini inanış olması ve bu dinin çocuğu bulûğ⁸² çağına kadar günahsız görmesi sebebi ile onun masumluğuna dokunulmamıştır ve daha şefkatli bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Dinin çocuklara verdiği bu değerden dolayı büyüklerin de çocuklara olan yaklaşımı değişiklik göstermiştir. Onların masumiyeti karşısında, çocukları kendilerine karşı Allah tarafından gönderilen bir lütuf olarak görmüşlerdir. Bu sebeple, çocuklara karşı çok hassas davranıp, onların gelişimine ve eğitimine özen gösterilmiştir. İslâm dini çocuklara karşı merhameti sağlamıştır. Bu bağlamda dinin toplum üzerindeki etkisi de net olarak gözlemlenebilir.

⁸⁰ Balci, Erkut ve Yıldız, *Tarihsel Süreç İçinde Çocuk, Çocuk ve Medeniyet*, 2017,1, 22-23.

⁸¹ Aydoğmuş Ördem, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Romanında Çocuk*, s. 51-52.

⁸² Ali Bardakoğlu, "Bulûğ", *Tdv İslâm Ansiklopedisi*,1992.

On sekizinci yüzyıla gelince çocukluk ve ergenlik tanımları oluşmaya başladı. Lakin bu tanımlar birbirine karıştırılmıştır. Toplumda çocuk çalışıp para kazanmaya başladığı vakit çocuk olmaktan çıkıyor ve yetişkin olarak kabul ediliyordu. Çocuk kavramı toplumda devamlı olarak değişmiş ve bu değişiklik, zaman içerisinde olduğu gibi toplumlar arasında da olmuştur. Çocuğu anlamak için önce toplumu araştırmak ve anlamak gerekir. Bekir Onur'un da belirttiği gibi, "Çocuk ya da çocukluk kavramı doğal bir gerçeklik değil, toplumsal-kültürel bir olgudur ve tarih içinde gelişmiştir."⁸³

Her dönemde çocuk kavramı meydana gelen farklı sosyal-kültürel değişimlerle yeniden tanımlanmıştır. Geçmişte çocuk bakımını ve eğitimi belirleyen yaygın çocuk imgesi, doğal çocukla çok az ilişkili veya hiç ilişkisi olmayan sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlerin karmaşık bir düzeniyle belirlenmekteydi. Bu belirsizlik üzerine doğru tanımlamalar yapılamıyordu. Bu yönden bir tanım arayışında olmamız bizi çocuğun varlığı açısından yanılsa götürebilir, çünkü günümüzde çocuklara sunulan şartlar farklıdır. Bu noktada en önemli husus ise her çocuğun öncelikle ailesinin daha sonra içinde bulunduğu toplumun kültürünü ve geleneğini aşıladığı bilgisidir.

Düşünürlerin çocuk yorumlarını incelediğimizde net olan bir çizgi vardır. O da çocukların eğitilmesi gereken varlıklar olduğudur. Boş levha benzetmesi ve işlenmesi gerekliliği çoğu tanımda da anlatılmak istenendir. Çocuklar, hayatın devamını sağlayacak bireyler olduğundan, geleceğe ışık tutan umutlar ve yarınlar olarak görülmüştür. Eğitimleri ile insanoğluna gelecekte ilim ve bilimde katkılar sağlayacak ve yenilikler getirecek oldukları gerçeğidir. Bu yüzden onlara iyi davranmak ve onları hayata hazırlamak gerektiği anlamı çıkmaktadır.

Çocuk kavramı ile ilgili farklı birçok tanıma yer vermeye çalıştık. Bu tanımlardan ulaşabileceğimiz ortak nokta, çocukluk dönemini temel almaları ve çocukluk döneminin başlangıç ve bitiş noktalarını saptamaya çalışmalarıdır. Bu tanımlardaki ortak nokta ise, çocukluk kavramının genellikle bebeklik döneminin bitışı ile ergenlik dönemi arasında geçen süreç olarak tanımlanmasıdır. Aynı bağlamda çocukluk

⁸³ Onur, Bekir, ed., **Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, 3.

tanımını yaparken tarihinden de ayrı düşünemeyeceğimiz kanaatine varmış olduk ve bu iki basamaklı bir tanımlamayla çocuk ve çocukluk kavramını ele almış olduk.

2.3. ÇOCUK EDEBİYATININ TANIMI

Edebiyatın ve sanatın geçmişi yüz yıllar öncesine dayanmaktadır. İnsanlara yol göstermek, onlara bir şeyler katmak için kullanılan en etkili araçlardan birisi de şüphesiz edebiyattır. İnsan, sosyal bir varlık olmasının gereği tarih boyunca duygu, düşünce, tavır ve davranışlarını, hayata bakışını, beklentilerini, ideallerini ve daha birçok hissini anlatmak istemiştir. Yapısındaki paylaşma, yeni bilgi ve beceriler elde etme isteği hep var olmuştur. Bu durum karşımıza dil varlığını ve onun en güzel işlevlerini ortaya çıkarmış ve yazınsal ürünleri ortaya koymamızı sağlamıştır.

Çocuk edebiyatının öznesini çocuk oluşturmaktadır. Çocuklar da yetişkin bireyler gibi hayata ve insana dair karmaşanın eserlerde yansıtılmasını ister. Çocuk hayal kurmayı, zıtlıkların farkına varmayı, fantastik öğelerle şaşırtılmayı bekler.

Dünya tarihinde yakın bir geçmişe kadar çocukların edebiyattan uzak tutulması anlayışı egemendi. Sokrates, kız çocuklara felsefe dersi vermenin yararlı olmadığını savunmuştu. Eflatun, çocukların şairleri ve yetişkinlerin kitaplarını okumasını yasaklamıştı. Aristoteles engelli çocukların eğitilmesine karşı çıkmıştı. Konfüçyüs ise, VI. yüzyılda Çin klasiklerinin özetlenerek çocuklara okutulmasını hatta ezberlenmesini önermişti. İbn-i Sina (ö. 428/1037) 9. yüzyılda eğitimine özellikle küçük yaşlarda (3-7 arası) özen gösterilmesini savunmuştu. Doğu da hem çocuk fikri hem de çocuk düşüncesinin kökleri daha eski olduğu hâlde terbiyeye dair kitaplar dışında çocuklar için kitap yazma geleneği oluşmamıştı.⁸⁴

Çocuk edebiyatı, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine seslenen sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar.⁸⁵ Bu eserlerin de tıpkı yetişkinler için hazırlananlar gibi güzel ve etkili olması gerekir. Bu nedenle de usta

⁸⁴ Mustafa Ruhi Şirin, *Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Edebiyatın Amacı ve İşlevi*, s. 19.

⁸⁵ Oğuzkan, A. Ferhan, *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*, s. 2-3.

yazarlarca, özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan yapıtlardan oluşan yazın türleri olarak tanımlanır.

Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü'nde çocuk edebiyatı “1. Usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel ad. 2. Türlü konular üzerinde yazılmış olup çocukların zevkle ve ilgiyle okudukları eserlerden meydana gelen edebiyat. 3. Çocukların faydalandığı her türlü yayını kapsayan edebiyat” olarak tanımlanmaktadır.⁸⁶

Edebiyat ve eğitimin ortak bileşeni insandır. İnsanın amacı ise yarınlarını emanet edeceği çocukları, eğitimle doğru bir biçimde yetiştirmek olmalıdır. Bu nedenle, son yıllarda değeri daha çok anlaşılan çocuk edebiyatından söz edilerek çocuk ve yetişkin edebiyatı ayırımına varılması gerekmektedir çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır.⁸⁷

Alemdar Yalçın ve Gıyasettin Aytaş'a göre “*çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır.*”⁸⁸

Mustafa Ruhi Şirin çocuk edebiyatının “önce edebiyat” olduğunu vurgulayarak “*edebiyatın içinde en incelikli yazarlık biçimi*” olarak görmektedir. Çocuğa çocuk olduğunu hatırlatan, onu küçümseyen bir edebiyatın çocuk dünyasını yansıtamaz. Şirin'e göre, ‘*Çocuk edebiyatı önce edebiyattır. Edebiyat yönü ile edebiyatın içinde en incelikli yazarlık biçimidir. Her yaştan okurun ilgisini çekeabilen, okunabilen, dili, anlatımı ve biçimi ile edebiyatın içinde yeni bir türdür.*’⁸⁹ Şirin, iyi bir çocuk kitabı

⁸⁶ Ruşen Alaylıoğlu, A. Ferhan Oğuzkan, **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1976, s. 52-53.

⁸⁷ Sedat Sever, **Çocuk ve Edebiyat**, Tudem Yayınları, İzmir, 2019, s. 17.

⁸⁸ Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş, **Çocuk Edebiyatı**, Ankara, Akçağ Yayıncılık, 2005, s. 17.

⁸⁹ Mustafa Ruhi Şirin, **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.10.

olmayı hak etmenin ilk okuru çocuk olmakla birlikte her yaştan okuru hedeflemesinden geçtiğini belirtir.⁹⁰

Erken çocukluk dönemiyle başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan, çocukların dil gelişimi ve anlam düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı diyebiliriz.

Günümüzde çocuğa bakış açısı değişmiş, çocuk eğitimi ve çocuk edebiyatı önemli bir yol kat etmiştir. Her geçen gün, çocukların beğenisine hem görsel hem de içerik olarak sunulan yeni eserlerin, çocukların gelişim düzeylerine uygun, bilgi ve becerilerini arttırıcı, günümüz dünyasına uyumlarını öne çıkaran ve çocukların davranışlarında olumlu değişiklikler meydana getiren, kişiliklerini şekillendirmede yapıcı bir rol oynama zorunluluğu vardır. Eğitimcilerle göre çocuğun gelişim evreleri gözetilerek onlara hayat gerçekliğinin sezdirilmesi, kitapların en önemli görevlerinden biridir.

Çocuk edebiyatı kavramı ortaya atıldığı günden bu yana üzerinde bir türlü görüş birliğine varılamamıştır. Çocuğa uygun bir edebiyat olması gerektiği düşüncesi ise bu alana yönelişi hızlandırmıştır.

2.3.1. Konusu

Konuşmada, yazıda, yazın yapıtlarında ele alınan durum, düşünce, olay, olgu, sorun, yaşamın içinde var olan ya da düşlenen her şey⁹¹ bir edebi türün konusu olabilir.

Sever, Çocuk edebiyatında konuyu “çocuğu metnin anlam evrenine çeken, kitapla ilişkisini sağlayan bir öğedir” şeklinde tanımlamaktadır.⁹² Çocuklara seslenen edebiyat yapıtlarında konu, çocuğun belleğine ve yüreğine seslenmeli; gelişimsel olarak da gereksinmelerine yanıt verebilmelidir.⁹³ edebiyatının konu alanı için çocukların gelişim düzeylerine göre zenginleşebileceğini belirtir. Konuların gelişim evrelerini de

⁹⁰ Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk Edebiyatı Kültürü, Okuma Alışkanlığı ve Medya Sarmalı**, Ankara, Kök Yayıncılık, 2007, s. 56.

⁹¹ Göğüş, Beşir, **Yazın Terimleri Sözlüğü**, s.75.

⁹² Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 119.

⁹³ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 120.

gözeterek gittikçe çeşitlenen bir konu yelpazesıyla oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca konuların basit olandan karmaşık olana, somut olandan soyuta doğru kurgulanmasının önemli olduğunu dile getirmektedir.

Çocuklar için yazılan kitapların konusu çocuk olmak zorunda değildir. Çünkü çocuk edebiyatı, çocuğu çocuğa anlatan bir edebiyat değildir. Dikkat edilmesi gereken husus konunun çocuğa uygun olup olmamasıdır. Hoşgörülü olmak, adaletli olmak, canlıları ve yaşamı sevmek, insanların görüşlerine saygılı olmak eserlerde işlenebilecek konulardır. Fakat bunların yanında şiddet, savaş, afetler, yoksulluk, hastalık, aile sorunları gibi olumsuz durumlar da çocuk kitaplarında işlenebilir.

2.3.2. Gayesi

Çocuk edebiyatının en önemli işlevi çocuğun psikolojisine yani ruhsal gelişimine katkıda bulunmasıdır. Çocuk, estetik haz alma ihtiyacını en güzel ve en ulaşılabilir şekilde çocuk edebiyatından karşılar. Başka bir ifadeyle, duygusal anlamda çocuğun istek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yazılan her bir metin, çocuk okurun estetik duygusunun gelişmesini sağlar. Çocuk edebiyatı yapıtları, çocuk okuru nitelikli metinlerle okuma kültürü edinmelerini sağlayabilen, düşünen, duyarlı bireyler olarak yetişmesine katkı sağlayan bir sorumluluk üstlenmektedir.⁹⁴

2.3.3. Faydası ve Önemi

Bir ülkenin refah içinde varlığını sürdürebilmesi için geleceğini sağlam bir zemin üzerinde inşa etmesi gerekir. Bu sağlam zemin ise iyi eğitilmiş çocuklardır. Her birey, çocukları geleceğin aydınlık yüzü olarak görmelidir. Çünkü insana biçilen bir ömür vardır; bireyin her çağda yaşaması ve toplumsal gelişimlerin öncüsü olması mümkün değildir. Bu sebeple günümüzün yetişkinleri, geleceği miras olarak çocuklara devreder. Tıpkı bizim bir önceki neslimizden devraldığımız miras gibi. Bu döngü dünya var olduğu andan itibaren bu şekilde devam etmiştir; bundan sonra da böyle devam edecektir.

⁹⁴ Tüfekçi Can, D., **Çocuk Edebiyatı: Kuramsal Yaklaşım**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2014, s. 6.

Aytaş⁹⁵ çocuk edebiyatı eserlerinin, dil öğrenimi ve gelişimi üzerinde etkisi olduğu gibi, çocuğun kitap okuma alışkanlığı edinmesinde de rol oynadığını belirtmiştir. Hatta başarıya ulaşmış yazarların, çocukluk yıllarından bahsederken zirveye giden yolda atılan ilk adımların, okuma alışkanlığı kazanmak olduğunu belirtmelerinin altını çizmiştir. Bu düşünceden yola çıkarak, her yaşta okuryazarlığın göstergesi olan çocuk edebiyatının öneminden söz etmiştir.

Dil ve anlama becerisi gibi alanlara sağladığı faydalar dışında, çocuk edebiyatı eserleri çocukların kişilik gelişimleri üzerinde de etki sahibidir. Bu açıdan bakıldığında çocuk edebiyatı bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun bireylere kazandırmak istediği birtakım değerler vardır. Bu değerler kritik dönem olan çocukluk çağında kazandırılmalıdır ve bu kazanımı çocuk edebiyatı ürünleri ile sağlamak mümkündür. Bu nedenle çocuk edebiyatı bir ihtiyaçtan doğmuştur.⁹⁶

2.4. ÇOCUKLUK DÖNEMLERİ VE EDEBİYAT

İnsanoğlundaki gelişim süreklidir fakat hızı her yaşta aynı olmamaktadır. Dolayısıyla gelişim süresini belli fizyolojik ve psikolojik özelliklerin farklılığına göre çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, gençlik ve yaşlılık gibi dönemlere ayırmak gerekmektedir.

Çocuğa dair yapılan çalışmalarda daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için öncelikle çocuğun yaş ve gelişim evrelerinin incelenmesi gerekir. Bu dönemlerden bahsetmemiz özellikle çocuk edebiyatı alanında büyük önem arz eder çünkü her yaşın kabiliyetleri farklıdır ve çocukların okuyacağı edebi türlerin bunlara göre ayrılması ve hazırlanması eğitsel anlamda daha faydalı olur. Gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanan programlar daha başarılı sonuçları da beraberinde getirir. Bu amaç doğrultusunda günümüzde bir çok programlar hazırlanmıştır.

⁹⁵ Aytaş, Gıyasettin, **Okuma Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü**, s. 157.

⁹⁶ Güler, E. **Çocuk Edebiyatı Kapsamında Mehmet Güler'in Eserleri Üzerine Bir İnceleme** (Yüksek lisans tezi), s. 8.

Çocuk gelişimi ile ilgili psikologlar ve eğitimciler tarafından gerçekleştirilen özel çalışmalarda çocuk gelişimi evreleri çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur. Gelişimin bilişsel, dilsel, toplumsal ve duygusal gelişim biçiminde bölünerek tanımlanması çocukların yapısını anlamak için önemlidir. Çocuk gelişiminin her bir evresi genel olarak psikolojik anlamda özel olarak ise akli ve ruhi anlamda ayrı özellikler taşıyarak birbirinden farklılık arz eder. Biz bu bağlamda en genel haliyle çocukluk evrelerini dört bölüme ayırdık ve her bölümü kendi içerisinde çocuğun pedagojik gelişimi açısından ve edebiyatın bu alandaki rolü ile değerlendirmeye çalışacağız.

2.4.1. İlk çocukluk dönemi (0-3 yaş)

İlk çocukluk dönemi doğumla başlar. Çocuğun hayatla ilk karşılaşmaya başladığı dönemdir. Çocuk yetişkinlerin bakımına muhtaç bir profile sahiptir ve bu ilk dönemde ana dilinin ve sembolik düşüncenin temelleri atılmaya başlanır. Montessori'ye göre bu evre 0-3 yaşdır. Bu dönemde çocukta, ilk üç yaşta doğal gelişim olarak adlandırılan yürüme, konuşma, süttten kesilme gibi bazı fiziksel değişimler yaşanır. Bu değişimler aslında çocuğun bağımsızlığa attığı ilk adımlardır. Çocuğu özgürleştirme süreci doğumdan itibaren başlar.⁹⁷

Çocukların yetişkinlerinkinden çok daha farklı bir düşünce dünyasına sahip oldukları işlem öncesi dönemde çocuk kendi algıları doğrultusunda düşünceler geliştirmeye başlar ve sınıflandırmalar yapar fakat bunlar sezgiseldir ve tek yönlüdür ayrıca yapacağı tüm genellemeler yaşamış olduğu deneyimlerle sınırlıdır. Benmerkezci düşünce hâkimdir. Burada benmerkezcilikten kasıt çocuğun dünyada herhangi bir konuda tek bir görüşün olduğuna inanmasıdır ve bu da genellikle kendi görüşüdür, herkesin de kendisiyle hemfikir olduğu kanısındadır.⁹⁸

Çocuklar başkalarını gözlemleyerek ve onların yaptıklarını tekrarlayarak yeni davranışlar edinirler bu dönemdeki çocukların bir başka özelliği de nesnelere olduğu

⁹⁷ Abdullah Durakoğlu, **Maria Montessori'ye Göre Okul Öncesi Çocukluk Döneminin Özellikleri**, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 133\145 (2011), s. 135

⁹⁸ Mooney, Carol Garhart, **Theories of Childhood: An Introduction to Dewey, Montessori, Erikson, Piaget, and Vygotsky**, s. 69-72.

gibi değil düşündükleri gibi görmeleridir örneğin onlar için bir çomak parçası bir ata dönüşebilir.⁹⁹

Bu dönemde, dil gelişimi çok hızlı gerçekleşir. Çocuklar, dilbilgisi yapısına uygun olmayan 3-4 sözcüklük birleşimler kurabilir, zengin uyaranlı ortamlarda 900 sözcüklü bir dağarcığa ulaşabilir. Çocuklar, tekil-çoğul kavramları resimlerdeki eylemleri tanımlamayı ve hareketleri adlandırmayı öğrenirler. İlk biliş şemalarını oluşturan çocuk kitapla etkileşim halinde olduğunda hafızasında kitaba dair keşfettiği durumları tutar. Özellikle bu dönemde uygulamada çocuğun ilk kitapla olan etkileşiminin sağlanması açısından kullanılan materyalin bu dönemde emme, tutma, yakalama yoluna başvurduğu için kullanacağı çocuğa uygun seçilmesi gerekir. Örneğin banyo kitapları, sesli kitaplar, çocuğun el yapısına uygun boyutta hazırlanmış özel biçimli kitapçıklar çocuğun ilgisinin kitaba yönetilmesi bakımından önemlidir. Bu yolla çocuğun duyuşsal ve bilişsel dünyaları beslenebilir. Buradaki ilk adım kitabın, çocuğun ilgi alanına sokulmasıdır.¹⁰⁰

Bu dönemin sonunda çocuk nesnelere kalıcı olduğunu, onlarla çeşitli yaşantılar oluşturabileceklerini ve çeşitli insan davranışlarını model alarak taklit edebileceklerini öğrenir. Bütün bunlar çocuğu bir sonraki dönem olan sembolik düşünceye hazırlar.¹⁰¹

Çocuğun edebiyat kavramıyla tanışması görüldüğü üzere ilk çocukluk dönemiyle gelişiminin özellikleri göz önünde bulundurularak bilişsel boyutta başlamış olur.

2.4.2. Erken çocukluk dönemi (3-6 yaş)

Bu dönemin bir diğer adı da işlem öncesi dönemdir. Piaget, 2-5 yaşları arasındaki bilişsel gelişim devresine operasyon öncesi (pre-operational) adını verir. Bu gelişim evresindeki en önemli bilişsel ilerlemeyi fiziksel olarak mevcut olmayan nesnelere zihinsel temsiline dair gelişmiş bir yeteneğe sahip olmak oluşturmaktadır. Bu gelişme haricinde, Piaget işlem öncesi evreyi çocuğun yapamadığı şeylere göre

⁹⁹ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 66.

¹⁰⁰ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 38.

¹⁰¹ Hediye Küçükkaragöz, **Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi**, Eğitim Psikolojisi, ed. Binnur Yeşilyaprak, Ankara, Pegem Akademi, 2017, s. 94

tanımlamaktadır.¹⁰² Bu devrede daha önce kazanılan iç temsil süreçleri daha karmaşık ve çok yönlü olmaya başlar. Çocuk bu devrede sözcük kullanmaya ve ilkel düzeyde ilk olarak bir sembol ile bu sembolün temsil ettiği nesne arasındaki ilişkiyi anlamaya başlar. Çocuk bu durumda öncelikle sembolik ardından sezgisel düşünceyi geliştirir. İkisi arasındaki ilişkiyi anlayan çocuk önüne açılan yeni dünyayı keşfetmeye başlar.¹⁰³

Bu dönemde çocuk, bileşik tümce kurma becerisinin gelişmeye başlamasıyla birlikte çocuklar, içinde 3-4 (bazen daha da fazla) sözcüğün bulunduğu tümceler kurabilir. Bu dönemde, çocuklar dil oyunlarından, uyaklı kısa dizeleri söylemekten hoşlanır.uygulama olarak bu evrede çocuklara, kitaplardan kısa şiir, bilmece, tekerlemeler okunarak dinleme olanakları güçlendirilmeli ve böylece çocuklar yinelenen ses ve sözcüklerin işitsel olarak uyandırdığı etkiyle, bilmece sormaya, tekerleme, şiir söylemeye isteklendirilebilir.¹⁰⁴

Çocuklar üç yaşından başlayarak birbirleriyle oyun etkinliklerinde iletişim kurarlar. Bu ilişkilerde, özdeşleşme görülür. Genellikle, kendi yaş ve cinsiyetindeki arkadaşlarının tutum ve davranışlarını benimseyip uygularlar, iletişime girdikleri insanların yüz ifadelerinden duygularını da anlamaya başlarlar. Bu aşamada çocukların duygularını anlatmaya istekli olacak; kitap okuma, paylaşma, birlikte oynama, oyunlarda hem lider hem oyuncu olma gibi faaliyetlere başvurulabilir.¹⁰⁵

Bu dönemde 4-5 yaş aralığına gelindiğinde ise çocuklar, dilbilgisi açısından doğru tümceler kurmaya başlar. Eğer çocuk dil kuralları açısından sağlıklı bir ortamda bulunuyorsa kelime haznesi 3000-3500 civarına ulaşır.¹⁰⁶ Bu dönemde etkinlik olarak yazısız resim kitaplarından yararlanılabilir ve bu kitaplardan yola çıkarak sözlü olay örgüsüne dayanan öyküler oluşturulabilir olayın neden, niçin olduğuna dair kısa cümleler istenilebilir. Yer yön zarfları da bu dönemde çocuğun zihninde kesinlik kazanmaya başlar ve buna bağlı olarak yer ve zaman temalarını kavrayabileceği

¹⁰² Gerrig, Richard J.- Philip G. Zimbardo, **Psikolojiye Giriş Psikoloji ve Yaşam**, (Çev: Gamze Sart), Nobel Yayınları, Ankara, 2016. s.307.

¹⁰³ Küçükkaragöz, **Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi**, s. 94.

¹⁰⁴ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 39.

¹⁰⁵ A.e., s. 66.

¹⁰⁶ A.e., s. 40.

görsel materyallerden destek alınmalı. Örneğin resimli bir masal kitabında çocuğun nesnelerin yerini belirtmesinin istenmesi yada gece gündüz kavramlarını açıklamaya çalışması istenilebilir.

Bu dönem devinimsel açıdan, büyüklerin davranışlarının test ve taklit edildiği dönemdir. Bedensel becerilerin kazanılmasıyla birlikte çocukta bağımsız hareket etme, çevresindekilerin söylediklerinin tersini yapma, inatçılık, dikkat çekme gibi davranışlar ortaya çıkar.¹⁰⁷

4-5 yaş aralığını çocuğun toplumsal gelişimi açısından ele aldığımız zaman bu dönemde kızgınlık belirtileri yerini, daha ılımlı ve uzlaşma arayan davranışlara bırakır. Tek başına çalışma yapabilir, yapamadığı durumlarda mazaretler üretebilir. Yine bu dönemde davranışsal açıdan uygulamada çocuğa düşünmeden yapılan davranışların olası sonuçları okunan hikaye, masal kitaplarından destek alınarak anlatılmalıdır.¹⁰⁸

Çocuğun bu dönemde nesnelere arasında bağlantılar kurması çevresinde gördüğü harfleri algılamaya başlaması ve yazmaya çabalaması onu aynı zamanda okuma ve yazma becerisi edinme isteğine teşvik eder. Bu dönemde çocuklara değerli hissettikleri mekanların oluşturulması, neleri başarabileceklerinin gösterilmesi ve sosyal katılımı sağlayabileceği her türlü gezi, piknik, topluca gidilen sinema, tiyatro vb. sosyal ve kültürel etkinlikler daha önceki dönemlerde geliştirdikleri anlamsız korkularını gidermeye yardımcı olur ve çocuğun dış dünya ile tanışmasına da olanak sağlar.¹⁰⁹

Okul öncesi yıllar, çocuğun kişiliğinin oluşumunu, temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazanılması ve geliştirilmesinde en önemli yıllardır. Özellikle çocuğun biliş dünyası yaratıcı, özgür ve düşseldir. Hayal gücü sürekli olarak çalışır.¹¹⁰ Bu dönemde uzman tarafından çocuklara değişik uygulamalarla verilebilecek temel bilgi, beceri ve alışkanlıklar kısaca davranış örnekleri onların kişilik gelişimini ve ileriki

¹⁰⁷ Bülent Tanık, **Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi**, Ankara, Yedi iklim Yayıncılık, 2014 s. 72.

¹⁰⁸ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 67.

¹⁰⁹ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 43.

¹¹⁰ Küçükkaragöz, **Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi**, s. 95

yıllardaki öğrenim yaşantılarını etkiler. Bu sayede çocuk iş birliği yapmayı, paylaşmayı, kendi hakkını korumayı, başkalarına karşı saygılı olmayı öğrenmektedir.

2.4.3. Orta çocukluk dönemi (6-9 yaş)

Bu dönem çocuklar için okul çağının başlangıcıdır. Bu dönemde çocuğun bilişsel gelişimi temel değişiklikler gösterir olayları diğer insanların gözünden görmeye başlar kitlenin değişmezliği, sınıflandırma, cinsiyet rolleri, düş ve gerçek ayrımı gibi konularda oldukça gelişir.¹¹¹ Çevresinde olup biten her şeye odaklanır, olaylar üzerine soruşturması ve yeni şeyler keşfetmesi gözlemlenir. Somut işlemler¹¹² adı verilen döneme gelindiğinden dolayı artık çocuk düşüncelerini oluştururken nedenleri ön planda tutar fakat çocuğun bütün düşünce evreni yakın çevresiyle sınırlıdır.

Bu dönemde çocukların okuma yazma kavramıyla tanışmasıyla beraber dil gelişim açısından büyük bir ivme kazanırlar ve okuma kültürünün kalıcı olması için bu dönem büyük önem arz eder. Çocukların bu dönemde 5 dakikalık düzeylerine uygun bir öyküyü dikkatle dinler yazma becerisi edildiklerinde de kısa öyküler yazma isteği duyarlar. 6-8 yaş, çocuk kitap ilişkisinin süreklilik kazanması için önemli bir evredir. Bu evrede çocukların kitapla kurdukları etkileşim onların daha etkin oldukları bir süreci de başlatır. Çocuklar, anne baba ya da sevdiği bir yetişkinin kendisine kitap okumasını sevinçle karşılarlar ancak onların gerçek mutlulukları okuma ve yazma becerilerini kullanarak kendi yeteneklerinin farkına varmaların da yatar. Bu dönemde çocuklar için okuma yazma becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacak kolayca okuyabilecekleri, resimlerin anlatım olanakları ile beslenmiş kısa öykülerin yer aldığı kitaplar seçilmeli, çocuğa sunulan kitaplar diğer türlerle desteklenmeli ve çeşitlendirmelidir. Seçilecek kitapların çocuk gerekliliğini kavramış yazar ve çizerler tarafından hazırlanmış olmasına özen gösterilmelidir. Çocukların okuduğu kitaplar ile ilgili olarak olayları anlama değerlendirme ve eleştirme becerileri doğal tartışma ortamlarında gözlemlenmelidir. Çocukların okuduklarına ilişkin anlatmak istedikleri

¹¹¹ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 98

¹¹² Piaget, çocuğun bilişsel gelişimini 4 evrede inceler, bunlar; Duyusal-motor dönem, İşlem öncesi dönem, Somut işlemler dönemi ve Soyut işlemler dönemidir.

ilgiyle dinlenmeli onlara yazma, resim yapma isteklerini uygulayabilecekleri sağlıklı ortamlar hazırlanmalıdır¹¹³

Tarihi konuları içeren basit dille anlatılmış kitaplarda çocuğun ilgisini çeker olaylar arasında kronolojik olarak bağlantı kuramasa da neden sonuç ilişkisine dayalı çıkarımlarda bulunabilir, milli duyguları bu dönemde kavrayabilir. Bu dönemde dikkatini çeken bir diğer temada adalet kavramı ve bunun üzerinden görgü kuralları ve okulda ortak yaşam alanından doğan sorumluluk bilincinin de getirdiği kurallar çocuğun dikkat merkezindedir.¹¹⁴

Çocuğun yazılı kültür ile olan ilişkisinin kalıcı olabilmesi için çocuğa sunulan kitapların nitelikleri konusunda özenle davranılmalıdır. Bu özen çocuğun ana dilinin kurallarını ve anlatım gücünü içselleştirmesi açısından önemlidir.¹¹⁵

2.4.4. Geç çocukluk dönemi (9-12 yaş)

Bu evrede fiziki gelişim diğer yıllara göre yavaş bir seyir gösterir. İlk çocukluk çağında ince motor becerilerini geliştirememiş çocuklar bu dönemde bu becerilerini geliştirir ve daha önce bu nedenle gerçekleştiremedikleri birçok davranışı başarıyla gerçekleştirebilirler.¹¹⁶ Ancak bu yaş aralığında sonlara gelinmesiyle yeni bir dönemde kapısı açılır ve bu dönemde ergenlik dönemi olarak adlandırılır ve fiziksel ve ruhsal olarak belli başlı değişikliklerde gözlenir. Çocuğun vücudundaki fiziksel değişimle beraber ruhsal anlamda da sıkıntılı süreçler baş gösterebilir.¹¹⁷

11 yaşından itibaren çocuğun zihinsel gelişimi somut olandan soyut olana doğru gelişim göstererek seyreder. Artık çocuk algılanması güç olan meselelere ve önermelere rahatlıkla girmeye başlar. Dolayısıyla din konusunda merakı bilhassa bu

¹¹³ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 52-53.

¹¹⁴ Sa'id Abu er-Rada, **en-Nassu'ul-Edebi li'l-Etfal Ehdafuhu Masadiruhu ve Simatuhu Ru'ye İslâmîyye**, Dâru Menşe'tü'l-Me'arif, İskenderiye, 1971, s. 31-32.

¹¹⁵ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 44-45.

¹¹⁶ Bülent Tanık, **Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi**, s. 72.

¹¹⁷ Sa'id Abu er-Rada, **en-Nassu'ul-Edebi li'l-Etfal Ehdafuhu Masadiruhu ve Simatuhu Ru'ye İslâmîyye**, s. 33.

dönemin sonlarına doğru oldukça artar. Bu çağa "dînî uyanış çağı" adı da verilmektedir.¹¹⁸

Bu dönemde çocuk kendi başına birey olabilme yolundadır ve hayatı genellikle okulda ve sosyal aktivitelerle geçer ve aileyle geçirilen ortak vakitlerde azalma görülür ve bu noktada çocuğun kendine model olarak aldığı insanların ahlaki açıdan düzgün insanlar olması beklenir. Ergenlik döneminde çocuk yeni bir kimlik inşası üzerine olduğundan ilişkiler ve olaylar üzerine kesin görüşleri olamaz çok iyi sorgulamadan gördüğü her şeyi kendine örnek almaya çalışabilir ve bu olumsuz sonuçlarında beraberinde getirebilir. Bu gibi durumlarla sonuçlanmaması için çocuğun bir noktadan itibaren yönlendirilmeye ihtiyacı vardır. Eğer çocuğu yönlendirecek birtakım çalışmalar olmaz ise çocuk kendini ispatlamak için farklı yollara yönelebilir.¹¹⁹

Dil açısından incelediğimizde ise bu dönemdeki çocuklar, olumluluk ve olumsuzluk bildiren yan tümceleri de kullanarak anlamsal olarak daha girişik yargılar oluştururlar. Bu süreçte çocukların yazın kültürü, dil ustalarının yapıtlarıyla temellendirilmelidir. Çocukların değişik türlerin en özgün örnekleriyle karşılaştırılması için duyarlı davranılmalıdır.¹²⁰ Bu dönemde, cesaret, maceraperestlik, rekabet, başrolde olma gibi duygulara ev sahipliği yapan çocuk okuduğu kitaplarda da bunları yansıtan polisiye, suç, savaş, macera, fantastik vb. içerikleri tercih eder.¹²¹

Çocukluk dönemi hakkında bir özet yapmak gerekirse yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi çocuğu anlayabilmek için öncelikle çocukluk kavramını anlamamız her vaziyette en başta gelenler arasındadır. Tarihsel süreçlerde, çocuğa farklı anlamların yüklenmesi ve ona dair şekillenen fikirlere her zaman yön verme çabası içindedir. Çocukluk dönemi gerçek anlamda insan hayatındaki en önemli ve tehlikeli yılların geçtiği zamanlardır. Bu dönem olumlu ve olumsuz yanlarıyla insanın hayata

¹¹⁸ Salih Aybey, **6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi**, Turkish Studies, s. 76.

¹¹⁹ Sa'id Abu er-Rada, **en-Nassu'ul-Edebi li'l-Etfal Ehdafuhu Masadiruhu ve Simatuhu Ru'ye İslâmîyye**, s. 33.

¹²⁰ Sever, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, s. 45.

¹²¹ Sa'id Abu er-Rada, **en-Nassu'ul-Edebi li'l-Etfal Ehdafuhu Masadiruhu ve Simatuhu Ru'ye İslâmîyye**, s. 33.

karşı duyarlılık kazandığı, duygularının, düşünce kabiliyetinin geliştiği ve çevresiyle ilişkilerinin başladığı bir dönemdir.

İnsanın çocukluk dönemi diğer canlıların çocukluk dönemlerine oranla daha kapsamlı ve uzun bir süreci kapsar. İnsanın varlığı diğer canlılarda olduğu gibi yalnızca beslenme ve korunma ihtiyaçlarıyla sınırlı kalmayıp aksine insan tabiatının gerektirdiği aklî, ruhî ve sosyal bakımlardan da birtakım ihtiyaçlarla kuşatılmış durumdadır. Çocukluk dönemi üzerine gerek uygulamalı gerek teorik araştırma ve incelemelere önem verilmiş ve bu alanda birçok çalışma yapılmıştır. Psikoloji ve eğitim bilimleri alanlarında gerçekleştirilen araştırmalar bize gösteriyor ki bireyin eğitsel ve psikolojik kişiliği gibi karakteristik özellikleri erken çocukluk döneminden itibaren oluşmaya başlamaktadır. Bu nedenle çocuğu sadece belirli bir dönem ve zamanla sınırlandırmamalı ilk doğumundan yetişkinliğine kadar bir bütün halinde incelenmelidir.

Genel itibariyle bu bölümde çocuk ve çocuğun gelişim özelliklerine göre edebiyatla ne tür bir ilişki içerisinde olabileceğini ele almış olduk. Çalışmamızın ana teması çocuk ve edebiyat olduğundan burada bahsetmiş olduğumuz bilgilerin çocuk ve edebiyatı yan yana getirdiğimiz zaman ikisinin de bireyin yetişmesi hususunda gelişim özelliklerine göre katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

2.5. İSLÂMÎ ÇOCUK EDEBİYATI

İnsanoğlunun kendini anlatabilmesi ihtiyacı varoluşuyla beraber bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. İnsan bu gereklilikten dolayı çeşitli ifade vasıtalarına ihtiyaç duymuştur. En küçüğümüzden en büyüğümüze kendini ifade etme insanlar arasında sabit bir olgudur ve bu yeni alt türlerin doğmasına da sebebiyet vermiştir. Bu türler arasında çocuklar, yetişkinler için ayrı edebiyat alanları oluşturulmuştur. Çocuk edebiyatında ise dini içeriklerinde ele alındığı ürünler ortaya konmuştur. Bu kakımdan içerik olarak Kutsal metinlerden yararlanılmış ve dini ahlaka uygun eserler ortaya çıkmıştır.

Çocukla iletişim kurma ihtiyacı insanlık tarihiyle birlikte var olan bir gereksinimdir. Bireyin anlam ve kavram dünyasına hâkim olabilmek, ilgi ve ihtiyaçlarını fark edebilmek, duygu ve düşüncelerini kavrayabilmek tüm yetişkinlerin öncelikli meselelerinden birisi olmuştur. Aynı zamanda çocuklarıyla iletişim halinde olan bireyler, çocuklarına her zaman en iyi eğitimi, terbiyeyi ve ahlaki öğretileri vermek için çabalamıştır. Bu doğrultuda her toplum her millet kendine has dini, kültürel miraslarını asırlardır nesillerine aktarmaya özen göstermiştir. Bu düşünce itibariyle de aktarımın yapıldığı kanalların en başında dil gelir.

Çocuklarına en iyi terbiyeyi vermek isteyen ailelerde okuma-yazma evresine varmadan çok öncesinde çocuklarını edebi türlerle karşılaştırır. Özellikle dini açıdan ahlaki ve değerler eğitimi vermek isteyen ebeveynler İslâm dinini ve kültürünü temel alan, içerikleri temiz yayınları çocukları ile buluşturmak ister.

Küçük yaşlardan itibaren verilecek dinî eğitimle çocukta dinî duygunun sağlıklı bir şekilde gelişimi sağlanacağı gibi yanlış ya da baskıcı bir eğitim vermek suretiyle de ondaki din duygusunun körelmesine hatta dine eleştirel bakıp, dinden uzaklaşmasına neden olunabilir.¹²² Bu nedenle çocuğa verilmek istenen dini konularda uzman bilgisiyle hazırlanmış ve onların yaş seviyelerine dikkate alınarak içerikler üretilmesi oldukça önemlidir. Yanlış bilgi aktarımı ve çocuğun gelişim özellikleri dikkate alınmadan yapılan programlar çocukta ileriki dönemlerde dini konularda kalıcı hasarlar bırakabilir ve bu inanç anlamında çocuğun imanına zarar verebilir.

Edebiyatçılar arasında, dini konuların ele alındığı ve özellikle çocuk pedagojisinde göz önünde bulundurularak bu şekilde bir edebiyat alanı doğmuş ve bu alanda türlü çalışmalar ortaya konmuştur.

¹²² Mustafa Köylü, **Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi**, *AÜİFD* XLV, 2004, s.11, 138.

2.5.1. İslâmî Çocuk Edebiyatı'nın Tanımı

İslâmî Edebiyat kavramı bir terim olarak kullanılması 20. yy. ortalarına dayanmaktadır. Tartışma konusu olan İslâmî edebiyat kavramı üzerine farklı görüşler ortaya konmaktadır. Aslında İslâmî edebiyat kavramıyla kastedilenin sadece Kur'ân ve hadislerden alıntılanan sözler olmadığı, İslâmî tasavvura ters düşmeyen her türlü dini-kültürel içeriklerin alındığı bir edebiyat türü olarak ele alabiliriz. Bu noktadan hareketle de İslâmî Edebiyat alanında yapılan çalışmalarda bir alt kolu olarak İslâmî çocuk edebiyatı önce Arap toplumlarında ve ardından İslâm'ın genel yüzdelik dilimde çoğunluğun olduğu ülkelerde de yeni bir kavram ve edebiyatın bir bölümü olarak bir çalışma alanı olarak doğmuştur.

İslâmî çocuk edebiyatını, en genel haliyle çocuklara dinî bilgileri doğru şekilde aktarabilmek bununla beraber dini duygu ve düşüncelerini geliştirmek, dine karşı ilgi ve isteklerini uyandırmak, ahlâkî yönde davranış değişikliği oluşturmak, çocuğun gelişimine uygun olarak meydana getirilen yazılı veya sözlü ürünler olduğunu söyleyebiliriz.

Çocuk edebiyatında dinî yaklaşım konusunun sınırları ve çerçevesi oldukça geniştir. Gerek Türk çocuk edebiyatında gerekse dünya çocuk edebiyatında dinî bir yaklaşımın var olduğunu diğer yandan dinî öğretilerin, çocuklara şiir, roman, hikâye, masal ve diğer metinlerle birlikte sunulduğunu diğer yandan dinî ve ilâhîliği reddeden metinlerin de bir ideoloji olarak çocuklara sunulduğunu söyleyebiliriz.¹²³

Dünyada yapılan bilimsel araştırmaların sonuçları, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların büyük kısmının, yetişkinlikte bireyin kişilik yapısını, alışkanlık, inanç ve değer yargularını biçimlendirdiğini ve sağlam bir kişiliğin temelini çocukluk yıllarında atılacağını göstermiştir.¹²⁴

¹²³ Mustafa Ökkeş Evren, **Çocuk Edebiyatında Dinî Yaklaşım**, Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı/104-105, Ankara 2005, s. 314.

¹²⁴ Mualla Selçuk, **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV Yayınları, Ankara 2009, s. 13.

Edebiyat tarihi içerisinde uzun yıllar salt çocuklar için yazılmış ürünler olmasa da yetişkinlerin okuduğu, çocukların da okuyabileceği ürünler her zaman mevcuttu. Çocuklar uzun bir süre bu eserleri okuyarak ve dinleyerek büyüdüler. Şark edebiyatına ait Beydebâ tarafından kaleme alınan Kelile ve Dimne aklımıza gelen ilk eserlerdendir.¹²⁵

Endülüs'lü filozof İbn Tufeyl'in felsefî romanı olan Hay bin Yakzan ise annesiz, babasız, toprak ve çamurdan, kimyevî tepkimelerle canlı haline gelen "Hay" isimli çocuğu anlatırken aslında Âdem'in yaratılışını anlatmaktadır. İslâmî Çocuk Edebiyatı'nın ilk örneklerinden olduğunu düşündüğümüz bu eser, roman diliyle insanın yoktan var oluşunu anlatan, kahramanı ve okuyucusu çocuk olan örnek bir eser olarak karşımızda durmaktadır.¹²⁶

Dinî söylem ve tutuma öncelik veren yazar grubuna gelince; Dinî içerikli çocuk kitapları arasında edebiyat katına yükselmiş nitelikli örnek çok azdır. Dinî içerikli çocuk kitapları 1970'li yıllarda yaygınlaşmaya başlar. Bu kitapların çoğu çocuk gerçekliğinden uzak kalıp ifadelerle yazılmıştır. Bunun temel nedeni çocuklar için dinî içerikli edebiyat geleneğinin olmayışdır. Yetişkin bilinci ve algısına dayalı bir din anlayışını çocuklara anlatan bu yazarların çoğunluğu çocuk gerçekliğine uygun edebiyat yapmaktan uzaktır.¹²⁷

Bir aile çocuğun kalbini manevi olarak doldurabilir ve ona verebileceği en güzel hediye verebilirse çocuk için yapabilecek en güzel iyiliği yapmış olur. Sağlıklı bir dini eğitimi alan ve manevi olarak çocuğun ruhsal bedeni doyuma ulaştığı vakit, daha mutlu, çevreye karşı daha sağlıklı ve sevgi dolu bir birey olarak yaşayabilir. Bu demek oluyor ki; çocukların manevi gelişimi sağlıklı atlatıldığı zaman çocuk hayatının kalan kısmını da doğru kararlar vererek ve duruşlar sergileyerek sağlıklı bir kişilik kazanmış olur.¹²⁸

¹²⁵ Adnan Karaismailoğlu, "Kelile ve Dimne", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 2002.

¹²⁶ Karakaya, **Çocuk Felsefesi ve Çocuk Edebiyatı**, Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı/104-105 s. 347.

¹²⁷ Şirin Mustafa Ruhi, **Çocukluğa Adanmış Konuşmalar**, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 28.

¹²⁸ Cüceloğlu, Doğan, **İçimizdeki Çocuk**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018, s. 57.

2.5.2. İslâmî Çocuk Edebiyatı'nın Konusu

Dünya üzerindeki her edebiyatın kendine has konusu vardır ve en baştan da aktardığımız gibi edebiyatın konusu insandır ve içinde bulunduğu topluma göre şekil alır ve konuları da bu alanda şekillenir.

Edebiyatın diğer alanlarında olduğu gibi İslâmî Çocuk Edebiyatı'nın konusu yine hitap edildiği kimselerdir ve başlıca kaynakları Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav)'in hadis-i şerifleridir. Bu iki başlıca kaynak İslâm kültürünü ortaya çıkarır ve bireylerin küçük yaşlardan ilerleyen yaşlara kadar kişisel, sosyal gelişimine katkı sağlar. İslâm'ın bu denli ahlaka verdiği önem ve ahlakî bir yaşamı hayatın bir prensibi olması çabası nesillerin terbiyesinin nasıl olacağı hususunda en başından itibaren belli bir eğitim düzeninin de beraberinde doğurmuştur. Gerek Kur'ân'ın ilkeleri çerçevesinde inanca dayalı konular gerekse Hz. Peygamber'in uygulamaları etrafında ahlak, şahsiyet terbiyesi imandan sonra öncelikli meselelerden olmuştur.

Kuran-ı Kerim'de Lokmân (as) oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: "Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır." Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'deki birçok ayette, çocuğa, ebeveynlerinin dilinden "yâ bûneyye" ifadesi ile seslenir.¹²⁹ Bu hitap, 'ey oğulcuğum, yavrucuğum" mânâlarına gelmektedir. Çocuğa söz söyleme ve nasihat etme hususunda oldukça naif bir ifade tarzının kullanılması gerektiğini işaret eden bu ayetler, Kur'ân'ın çocuğa verdiği değeri gösteren birer örnektir. Hz. Lokman'ın oğluna verdiği nasihatlerde ahlakî yönde çocukların gelişimi açısından oldukça kıymetlidir. Konusunu İslâm'dan alan edebiyat içeriğindeki öğretilerle her zaman ve mekân da kapsayıcıdır ve ümmetin yetişmesi adına Kur'ân ve sünnet ahlakı ile beslenen çocuk yarınlara daha iyi bir şekilde çıkar.

Hadislerde de Hz. Peygamber'in (sav)'in güzel ahlakı teşvik ettiği görülmektedir. Hz. Aişe'den yapılan bir rivayette Hz. Muhammed (sav)'in ahlakına dair bir soruya "Onun ahlâkı Kur'ân'dır"¹³⁰ şeklinde cevap vermesi ahlakın kaynağına dair önemli bir

¹²⁹ Lokman, 31/13-16; Hud, 11/42.

¹³⁰ Müslim b. el-Haccâc, **el-Câmiu's-Sahîh**, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. Salâtu'l-Müsâfirin, 18; Ahmed b. Hanbel, Müsned, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. s. 54, 63, 91. Hadisin manasıyla ilgili yorumunda şu

husus olarak dikkat çekmektedir. Güzel ahlaka işaret eden tüm bu deliller çocuğun yetişmesindeki önemli basamakları da beraberinde getirmiş oluyor. Hitabi anlamda hoşgörü, sevgi, iyilik, evrensellik temel unsurları olan din, çocuğa verilebilecek en önemli değerlerdendir. Edebiyatın bir alanını da muhteva bakımından bu kaynaklarla doldurmak elbette ki çocukta olumlu etkiler bırakacaktır.

İslâm'ın bireyi terbiye etmedeki esas hedefi, topluma faydalı, hayata elverişli insan yetiştirmektir. Bu etkileşimi sağlayacak en önemli metotlardan biriside çocuğun küçük yaşlardan itibaren doğru kaynaklarla buluşturulabilmesidir. Araştırmamızın bu bölümünde en genel haliyle çocuk, edebiyat ve İslâmî Çocuk Edebiyatı kavramlarını incelemiş olduk bu bağlamda edebiyatın bu alt kolunun var olduğunu ve gerekliliğini tespit etmiş olduk.

ifadelere yer verilmiştir: “Onunla amel eder, O'nun hududunda dururdu. O'nun adabıyla edeplenir, O'nun misalleri ve kıssaları üzerinde derinlemesine düşünür, O'nun tilavetini güzelleştirirdi.” bkz. Müslim, el-Câmiu's-Sahih, Câmiî Salati'lLeyl 18, hn. 139. 6. Dipnot.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NECİB EL-KÎLANÎ'NİN EDEBU'L-ETFAL Fİ DAV'İ'L-İSLÂM ADLI ESERİNDE İSLÂMÎ ÇOCUK EDEBİYATINA BAKIŞI

3.1. NECİB EL-KÎLANÎ'YE GÖRE ÇOCUK EDEBİYATI

Birinci bölümde hayatından, edebî kişiliğinden ve eserlerinden bahsetmiş olduğumuz Necîb el-Kîlanî'nin bu bölümde İslâmî duyarlılık çerçevesinde *Edebu'l-ETFal fi Dav'i'l-İslâm* adlı eserini ele alacağız. Yazarın edebiyat hayatındaki tüm bilgi ve birikimlerini aktarmış olduğu bu kitap çocuk edebiyatı açısından tanımların, türlerin ve uygulamaların olduğu alanında ders kitabı niteliğini taşımaktadır. el-Kîlanî'nin asıl alanı çocuk edebiyatı olmasa da bu alanda gözlemleri ve dini içerikli kitaplara hâkim olması onun bu alanda verimli bir çalışmayı ortaya çıkarmasına vesile olmuştur. Biz de bu kitaptan istifade ederek üstat Necîb el-Kîlanî'nin bakış açısından İslâmî çocuk edebiyatını değerlendirip bu alanda genel bir fikir oluşturmaya çalışacağız.

3.1.1. Necîb el-Kîlanî'niye Göre İslâmî Çocuk Edebiyatı

İslâm dini, kendine özgü hususları ve metotlarıyla beraber yeryüzüne Allah tarafından gönderilmiştir. Toplum içerisinde ve özelde bireyde; metinleri, uygulamalarıyla ilahi kaynaklı dindi. Bu esaslar üzerine bina edilmiş din beraberinde birtakım sorumlulukları da getirmekteydi. Şer'i, ahlaki konularda Müslüman kendine has bir tablo çizmeliydi. Kîlanî'ye göre bu sorumluluklardan bazıları sembolik olarak bir kelime ya da bir davranıştır.

Edebiyat kavram olarak bazılarına göre kelime sanatı, bazılarına göre ise süslü kelimelerle yazılmış (مَكْتُوبٌ) yazınsal ürünler, (مَنْطُوقٌ) yazılı olmayan ürünlerdi. Bir başka tanıma göre ise edebi eserler psikolojik süreçlerin birleşimidir. Başka bir görüşe göre ise edebiyat eğlencenin ve faydanın bir arada olduğu bir bileşendir. Ve dil vasıtası ile hayata dair açıklamaların bulunduğu bir öğedir. Hayata dair olması sadece onun olduğu gibi alınması değildir kimi zaman hayatı daha anlaşılır kılar ya da yerine göre eleştirisini de yapar.¹³¹

¹³¹ Necîb el-Kîlanî, *Edebu'l-ETFal fi Dav'i'l-İslâm*, Beyrût, Mu'essesetu'r-Risâle, 1989. s. 7-8.

Edebi ekoller ve bilimsel çalışmalar neticesinde edebiyat hakkında çeşitli tanımlar mevcuttur ve nihai bir tanımla yapılmamıştır. Buna ek olarak konuya ayrı bir bakış açısı getiren felsefenin etkisi de edebiyat açısından oldukça önemlidir. Felsefenin akımları da insan kişilikleri üzerine sirayet etmiş ve kendi içerisinde edebiyata konu olmuştur. Örneğin, realizm akımından etkilenen insanlar, gerçek elle tutulur bir durum olmadıkça çoğu şeye inanmaz ve deneme yöntemiyle bilgiye ulaşmak isterler. Hayali olan, duyularla elde edilen metafizik alanını ilgilendiren konular onlar için bir gerçeklik değildir. Bunun yanında heretik alanı ile ilgilenenler tamamen hayal dünyası içerisinde yaşayanlar, dalalet ve olmayacak işlere kendilerini sunmaktadırlar. Klasisizm, akılcılık ve sağ duyu ile ilgilenirken, romantizmde, duyguların ve iç güdülerin yüceltilmesi, acı çekme, aşırı ölçüde coşkun ve imgenin yer aldığı bir akımdır. Sürrealizm ise gerçek anlamda olmayan gerçeğin insan iz düşümü şeklinde, insanın bilinçdışı dünyasına girebilmeye dair bir yaklaşımdır. Varoluşçuluk ise bireyselliğin ön plana çıktığı ve insan varlığının tüm yönleriyle incelendiği felsefi bir sistemdir. Bu akımda, özgürlük ve sorumluluk kavramları ön plana çıkar. Tüm bu akımlar edebiyata bir noktada konu oluyor ve dini, kültürel öğeleri çoğu kez yok sayıp sadece ilgilendiği alanı insanlara benimsetmek istiyor ve bu İslâmî açıdan sıkıntılı bir durumu teşkil ediyor.¹³²

el-Kîlânî tam bu noktada bizler Müslüman olarak nasıl bir konumdayız diye soruyor ve yine cevabını şu şekilde veriyor, Müslüman edebiyatçı sorumlu bir insandır ve bu sorumluluk ona aktardığı mesajlar açısından toplumuna, akaide ve İslâmî hükümlere dair konularda önemli bir görev atfediyor. Ayet-i kerimede bildirildiği üzere;

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ
عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

“De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, İlâh'ınızın, sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.”¹³³

¹³² Necîb el-Kîlânî, *Edebu'l-ctfâl fî dav'i'l-İslâm*, s. 8-9.

¹³³ Kehf, 18/110.

İslâm ışığında edebiyat, kelime sanatıdır ve buna örnek olarak mucizevi bir kaynak olan; belagat ve beyan ilimleri açısından güçlü ve yeryüzünde hiçbir beşerin yazmaya güç yetiremeyeceği Kur’ân’ı Kerim’dir. Kur’ân’da Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur;

قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

“De ki: Andolsun, bu Kur’ân’ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.”¹³⁴

Bu açıdan İslâmî edebiyat, Kur’ân-ı Kerim’den anlatımın güzelliğini, konuların bağlantılarının nasıl olduğunu, anlatımda geçen ibarelerin okuyucuya olan etkisini öğrenmiş, abartıdan ve sapkınlıktan uzak bir üslupla edebi manada bir örnek teşkil etmiştir. Aynı şekilde İslâmî edebiyat konu olarak toplum içerisinde bulunan hastalıklı fikirleri kendisine konu edinmez. İslâmî edebiyatın iskeleti tevhit inancı üzerine kuruludur. İslâm medeniyetin hazinelerinden faydalanır ve bunların bütünü oluşturan asıl kaynağı ise hatalardan ve boş heveslerden münezze ilahi bir kaynaktır. Bu şekilde zarar veren unsurlardan uzak durmak ve edebiyata konu yapmamak her zaman geçerli olan bir durum değildir. Toplumunu ilgilendiren ve olumsuz örnek teşkil edebilecek bazı unsurlarda ele alınabilir ve bu alanda ürünler ortaya konabilir bunun neticesinde de insani ilişkiler açısından dersler çıkarılabilir.¹³⁵

Çocuk edebiyatı genel İslâmî edebiyatın çerçevesi içinde değerlendirilebilir. Ancak şekil ve konuları bakımından çocukların seviyelerine yönelik olduğundan daha farklıdır. Bu dönem zihinsel olarak farklılık gösterir. Çocuklar, yetişkinlerin aksine psikoloji, düşünce, duygusal ve tecrübe gibi konularda gelişimin bir parçası olarak farklıdır. Uzun araştırmalar, tecrübeler ve kültürel çalışmalar neticesinde çocukların

¹³⁴ İsrâ, 17/88.

¹³⁵ el-Kılânî, *Edebu'l-etfâl fi dav'i'l-İslâm*, s. 10-11.

araştırma ve düşünme yöntemleri, kavramaları, analiz etmeleri biz yetişkinlere göre çok farklıdır.¹³⁶

el-Kîlânî'ye göre İslâmî çocuk edebiyatı tüm özellikleri ile beraber güzelliği kapsayan bir edebiyat koludur. İslâm'dan, dini prensiplerden ve inançlardan ilham alır. Böylece çocukta akıl, ruh, vicdan ve davranışla alakalı birçok konuda yapılandırıcı bir görev üstlenir. Çocuğun gelişimine, idrak edebilmesine, doğuştan gelen yeteneklerinin ortaya çıkarabilmesine ve çeşitli yeteneklerini fark edebilmesine İslâmî terbiye usulleri eşliğinde katkı sağlar. Bu şekilde çocuk adım adım ilerlediği hayat yolculuğunda, yetişmesi esnasında olayları belirli kalıplar içerisinde inceleyebilir, akıl ve mantık çerçevesinde İslâmî alanda da kendi öz gelişimini de sağlamış olur. Aynı şekilde din, eğitim, psikoloji, toplum, tıp ve estetik alanında uzmanlarında üzerine çalışmalar yaptığı çocuğun temel ihtiyaçlarını barındıran bir kavramdır.¹³⁷

3.1.2. Çocuk Edebiyatından Beklenen Hedefler

el-Kîlânî'ye göre Çocuk edebiyatı iki amaca ulaşmalıdır: Birincisi, çocuğun hayatın anlamının farkına varmasına yardımcı olması, ikincisi ise kendisinin ve başkalarıyla olan ilişkisinin farkına varmasına yardımcı olmaktır. Hayat ile kastedilen, hayatın anlamı, duygusu, değeri, yaşanmaya değer olduğu ve mutluluk standartlarına göre pozitif yapıcı değerler çerçevesinde farkındalıktır. Bu kavram çerçevesinde ulaşılan iki durum da şunlardır:

- Eğitim, çocuk edebiyatında ilk hedeflerden biridir.
- İletişim yönteminde ise çoğunlukla dolaylı iletişim yollarının kullanılması gerekliliğidir.¹³⁸

Eğitim, çocuğun sistematik bir düzenle öğrenme işlemini gerçekleştirdiği bir sistemdir ve bu yüzden öncelikli olması gerekir. Dolaylı iletişim yolları ise materyallerle destekli ve farklı kanallar aracılığı ile çocuğa ulaştırılabilir olmasıdır. Bu noktada edebiyat

¹³⁶ el-Kîlânî, *Edebu'l-ettfâl fi dav'i'l-İslâm*, s. 12-13.

¹³⁷ A.e., s. 14.

¹³⁸ A.e., s. 42.

aslında bir amaç değil araç görevinde görmektedir. Asıl hedefe ulaşmak için ise aracı olan her türlü kanallar doğru kullanılırsa istenilen başarılı sonuca ulaşılır.

3.2. NECİB EI-KÎLANÎ'YE GÖRE ÇOCUK HİKÂYELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Arapça kökenli bir kelime olan “kıssa” edebiyatta hikâye türünde bir yazılı anlatım türüdür. Arap edebiyatında edebî tür olarak hikâye kelimesi yerine “söz, haber, hikâye” gibi mânalara gelen kıssa terimi tercih edilmektedir. Kur’ân’da özellikle peygamberlerin hikâyeleri için kıssa yerine hikâye anlamındaki kasas ile hadîs (söz) ve nebe’ (haber) kelimeleri kullanılmıştır.¹³⁹ Hikâye, edebiyatta yazılı anlatımda en çok kullanılan türler arasında yer almaktadır. Yazarımız el-Kîlânî çocuk edebiyatı hakkında kaleme aldığı bu kitapta hikâye türünü ayrıntılı bir şekilde anlatmış ve biz de onun incelemesi üzerinden bu bölümde hikâye türünün özelliklerini inceleyeceğiz.

3.2.1. Olay

Çocuk romanlarında ve hikâyelerinde anlatıcıdan sonra, önemli unsurların başında olay örgüsünün yapılandırılması gelmektedir. Olay örgüsü, etkili, karmaşık sanatsal bir biçimde anlatılanların, çocuğun zihnine uyum ve düzen içinde ulaşması için birbirleri ile bağlantılı bir dizi gerçeklerdir. Çocuklar bu sayede okuduklarından veya duyduklarından yüz çevirmez, zihin dağınıklığı yaşamaz böylece iletilmek istenilen mesajın daha kalıcı olarak alıcıya iletilmesi sağlanır.

Olay, dürüstlük, inandırıcılık ve süreklilik kavramlarının bir arada bulunduğu bir şekil içerisindedir. Bu nedenle olay, durağan, sistematik olmayan konular silsilesini barındırmamalıdır. Canlı ve hareket halinde bulunan hayatın kendisi olan öğelerle karakterize edilmelidir. Bu şekilde anlatılmak istenen sadece satır aralarında kalmaz aynı zamanda çocuğun vicdanına ve ruhuna sıçrar. Çocuk hem fiziksel hem de ruhsal olarak tüm varlığını zenginleştiren özel bir psikolojik duruma geçer.¹⁴⁰

Çocuk için hikâye yazarlar, onu birçok ayrıntıda ve uzun alt olaylarda boğmamalı, çocuğa hitap etmeyecek, anlaşılamayan karmaşık konulara yönlendirmek doğru

¹³⁹ Hüseyin Yazıcı, "Hikâye", TDV İslâm Ansiklopedisi, 1998.

¹⁴⁰ el-Kîlânî, Edebu'l-efâl fi dav'i'l-İslâm, s. 59.

değildir. Bu şekilde yazısıyla çocuğu sıkmaz, psikolojisine zarar verecek bir durumda yaşanmaz. Dikkat çekici konuların gerçek hayattaki kadar çok fazla derin ve illaki tanınmış kişiliklerin olması şartı yoktur. Bu şekilde olduğu durumlarda çocuğu, verimli etik bir hayal gücüyle eğlendirmek için hayal gücünü geliştirmek ve zenginleştirmek şeklindeki kesin amaçla çelişki göstermez.¹⁴¹

3.2.2. Anlatım

Arapça kökenli bir kelime olan serd / سَرْدُ anlamak ve anlatmakla, olayı ya da gerçekleri sunarken dilbilimsel sözlüğü kullanarak sözü peş peşe ve güzel bir edâ ile söyleme sanatıdır. Çocuğun yaş seviyesine uygun lafızların seçilmesi ve kullanılması bu aşamada oldukça önemlidir. Çocuğun anlamadığı zor ya da garib sözcüklerin bulunduğu dil anlaşılmaz olur. Bu şekilde yazılan hikâyeler, hayal gücünü olumsuz etkiler, ahlaki ifadelerle yansır ve çocuğun zihninde çizmiş olduğu tablo başka bir boyut alır. Bu nedenle, çocuğun özelinde ve genel çevresinde bildiği şeyleri sembolize eden uygun sözcüklerin seçimi gerekmektedir. İlerleyen yaşının doğrultusunda ve kişisel, kültürel gelişimi göz önünde bulundurularak önceki dönemde anlayamadığı kelimeler ve soyut ifadeleri barındıran hikâyelere kontrollü bir şekilde geçilmelidir.¹⁴²

Çocuk hikâyeleri yazarları içinde bir başka önemli konu ise, on, on bir yaş altında olan çocuklar için yazılan edebiyat ürünlerinde ifadelerin uzun olması, görüntüyü kalabalıklaştıran istiare, kinaye gibi diğer edebi sanatların yazının içerisinde yer alması çocuğun anlamasını zorlaştırır.¹⁴³

Anlatımda seçilen kelimelerin çoğu zaman çocuklar anlayamaz düşüncesiyle donuk ifadeler barındırması doğru değildir. Dilin bağlamından hareketle çocuğa zihninde hayal gücünü canlandırarak yardımcı cümleleler eşlik etmelidir. Örneğin, ‘Ahmed geldi’ şeklinde bir cümle kurduğumuzda bu donuk bir ifadedir sadece orada hazır bulunduğunu, bir yerden bir yere vardığını ifade eder ama ‘Ahmed ağlayarak geldi ya da burnu kanayarak geldi ya da titreyerek geldi vb.’ şeklinde ifade kullanırsak içinde

¹⁴¹ el-Kılânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s. 59-60.

¹⁴² A.e., s.60.

¹⁴³ A.e., s. 60.

bulunulan duruma hareket ve canlılık sağlamış oluruz ve çocukta merakla beraber olayı takip edip daha fazlasını öğrenme tutkusu doğar. Bu anlatım türü eleştirmenlerin psikolojik unsuru kullanarak kelimeyi, içi boş ve çıplak ifadenin dışına çıkarmak dedikleri durumdur.¹⁴⁴

Çocuğu eğitmek istediğimiz etik kurallar içerisinde, alçakgönüllülüğü ihlal eden müstehcen sözlerden, saldırgan ve tutarsız davranışları kapsayan her türlü ifadelerden uzak durmak gerekir. Çocuk, sokakta hayatın her türlü aşamasında bu tarz söylemlere maruz kalabilir ama bu noktada önemli olan verilmek istenen terbiyenin içerisinde bu saydığımız örnekelerin bulunmaması daha uygundur.

Doğrudan veya dolaylı birkaç sanatsal anlatım aracı arasında ancak doğrudan anlatım çocuk öyküleri için uygundur. Yazar dışarıdan anlatan bir anlatıcı olarak görünür ve bu yazara hareket özgürlüğü, ifade akışı ve resmin çizilmesinde kapsamlılık sağlar. Mesele göreceli bir nesnellikle ele alınır ve bu, ister çocuklar ister yetişkinler için yazsınlar, hikaye yazarlarının çoğunluğunun izlediği yoldur.¹⁴⁵

3.2.3. Yapı

Bir binanın yapımında nasıl ki mimarların, mühendislerin hazırladıkları bir plana dayalı olarak yapının ortaya çıkabilmesi için çimento, kum, çakıl, taş, demir gibi bir dizi ana maddelerin kullanılması gerekiyorsa aynı şekilde hazırlanan metinler de yazarın elinde belirli bir yapı süzgecinden geçmektedir. Çocuk hikayeleri oluşturulurken, karmaşık, aşırı bilgi yüklemeye dayalı anlatım uygun değildir. Çocuklar için metin yazan kişi anlaşılır, güzel, etkili ve çekici olanı seçmeli ve bu formatı kullanarak hedeflemiş olduğu amaca ulaşabilirliği ancak gerçekleştirmiş olur.¹⁴⁶

Çocuk hikâyeleri, bir giriş ile başlar ve ardından olaylar mantık çerçevesinde seyreder sona doğru gidildikçe açık ve net şekilde konu anlaşılır ve sonuca bağlanır. Yazar, ana karakterine bağlı ilerler ve içerikteki unsurlar birbirlerini tamamlayarak sonuca ulaşır. Bu nedenle çocuğun zihninde, açıklamalara boğulmadan diri bir anlatım

¹⁴⁴ el-Kılânî, *Edebu'l-ettfâl fi dav'i'l-İslâm*, s. 60-61.

¹⁴⁵ A.e., s. 62.

¹⁴⁶ A.e., s. 62-63.

gerçekleşmiş olur. Metinde eğer ağır sembolik ifadeler veya psikolojik çözümler içeren başka konulara değinilirse o zaman kurguda zorlanmalar başlar ve anlatılmak istenilen yanlış bir kanaldan çocuğun zihnine erişir. Nasıl ki çocuğun kırmızı, sarı gibi orijinal renkleri çabuk kavraması ve karışık renkleri özümseyememesi gibi, okuduğu ya da duyduğu öykünün kavranabilmesi açısından çocuğun zihniyeti zorluğu sevmiyorsa aynı şey olur. Bu nedenle yazar bu noktada seçici olup kurguyu hazırlarken çocuk psikolojisini de seviyelerine uygun şekilde göz önünde bulundurmalıdır.¹⁴⁷

3.2.4. Karakterler

Karakter kelimesi *Türkçe Sözlük*'te (2005: 1077-1078) "1. Ayırt edici nitelik, 6. Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse." şeklinde tanımlanmaktadır.

Çocuk hikayelerinde karakterler, ideal bir rol model ya da tam tersine istenmeyen kişiler olarak görüldüğü için önemli bir yere sahiptir. Çocuk hikayeleri içerisinde statik ve dinamik olmak üzere iki tip karakter üzerinde durulabilir. Statik, sabit olan değişken olmayan, bilinen bir karakter tipidir. Dinamik ise sürekli değişkenlik halinde olan ve gelişime en açık karakter tipidir. Statik olan karakterlerden kasıt, doğru yolda ilerleyen, sözleri ve davranışları ile genel ahlaki çerçevede uyum sağlayan, toplum içerisinde önder sayılabilecek kişilerdir. Çok fazla sorun çıkarmayan tiplerdir ve daha çok dini metinlerde, kahramanlık yapan, Allah yolunda cihad eden ve her türlü konuda hakkını savunan karakterlerdir. Bu tarz karakterler çocuklar tarafından hoş karşılanır ve doğru-yanlış arasındaki ayrımı daha rahat görebilir ve doğruyu seçen tarafta olmayı yeğler.¹⁴⁸

Dinamik olan, sürekli değişen ve gelişen kişiliğe gelince, daha çok değişmeye meyilli bir yapıdadır. Gelişen kişilik bir durumdan diğerine dönüşür, bu kötü bir kişilikte olabilir. Olaylar içerisinde ikilemlere, şiddet ve birçok olumsuz faktöre maruz kalan bir durumun içerisinde. Başta iyi olan bir karakterin olaylar neticesinde kötü bir kişiliğe bürünmesi gibi ya da tam tersi kötülük yapan bir kişinin hatalarından ders

¹⁴⁷ el-Kılânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s.64.

¹⁴⁸ A.e., s.65.

çıkarak iyiye yönelmesi bu türdeki kişiliğe örnektir. Bu karakterler, çocuk okurun eleştirel düşünme yeteneğine katkıda bulunan ve okurun neden-sonuç ilişkisi kurmasına yardımcı olan karakterlerdir. Çocuk edebiyatı alanında verilen eserlerde özellikle hikaye ve romanlarda olay örgüsünün gelişmesi ve aktarılması aşamasında karakterlerin, özellikle ana karakterin oldukça önemli bir işlevi vardır. Çünkü iyi betimlenmiş bir ana karakter, romanın ve hikayenin bel kemiğini oluşturmaktadır.¹⁴⁹

3.2.5. Zaman ve Mekan

Çocuklar için zaman kavramı henüz yerine oturmamış bir kavramdır. Bu nedenle olaylar belirsiz bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşir. Örneğin, bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde..., gibi dünya üzerindeki çoğu çocuk hikayelerinde geçen kalıplaşmış bir ifadedir ve zaman kavramı belirsizdir. Herhangi bir zaman dilimini kapsar. Çocuk gece gündüz gibi basit kavramlara dayanan zaman aralığını anlar ve bunun gibi zamanlarda sıkıntı yaşamaz bununla beraber dün, yarın gibi kavramları da beraberinde anlamış olur.

Mekan kavramı da aynı şekilde belirsizlik içindedir. Bu nedenle çocuğa daha çok doğada karşılığı olan mekanların aktarılması örneğin deniz, orman, dağ, tepe vb. anlaşılması kolay yerler daha açıklayıcı olur. İslâmî çocuk edebiyatı açısından da mekan kavramını oluşturmak istediğimizde aynı şekilde müslümanlarca merkez haline gelmiş Mekke, Medine, Kuddüs gibi yerler İslâmî öğeleri anlatırken çocuğun zihninde mekan tasavvuru açısından önemlidir.¹⁵⁰

3.2.6. Konu ve Fikir

Bir kitabın oluşmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri konudur. Yazarın yazma sürecinde ki ilk adımı konu ve ana fikir belirlemektir. “Ben ne hakkında söz söyleyeceğim? Yazımda neyin üzerinde duracağım?” gibi sorulara vereceği yanıtlar, metnin yaratılması süreci için bir çıkış noktası olmalı; çocuğa özgü bir yaşam durumunun kurgulanmasına yön vermelidir.¹⁵¹

¹⁴⁹ el-Kîlânî, *Edebu'l-ettfâl fi dav'i'l-İslâm*, s. 66.

¹⁵⁰ A.e., s. 68-70.

¹⁵¹ A.e., s. 71.

Konu, son derece geniş bir kavramdır ve topluma donanımlı bireyler kazandırmak amacıyla yazılan kitaplarda her konu ayrı bir öneme sahiptir. Çocuk kitaplarında ele alınan konular genellikle eğlendirici ve çocuğu sıkmayan bir konu olmalıdır. Çocuklar için konu yaş seviyesine ve ilgi alanlarına uygun olarak seçilmelidir.¹⁵²

İslâmî çocuk edebiyatı açısından konuyu ele aldığımızda ise dini figürler genelde inanç ile ilgili olduğu için çocuğa açıklamada birtakım zorluklarla karşılaşılabilir. Çocuk daha çok somut olanı kolay kavrar bu nedenle olaylar arasında açık ifadelerle beraber çocuğun hayal gücünü zorlamayacak bir fikir olmalı ve o çerçevede konu işlenmelidir. Bu noktada yazar yazdığı metnin, şiirin ya da herhangi bir edebi ürünün çocuğa yönelik uygun olup olmadığını sorgulamalı ve yetişkinlere yazılan ürünler ile arasında ayırt edici özelliğinin bulunup bulunmadığına kendisi karar vermelidir.¹⁵³

3.2.7. Doğruluk

Doğruluk, edebi eserin tüm kısımlarına ve dokusuna müdahale eden teknik bir terim olarak, ifadenin anlamla uyumu, ikna edici mantıksal gerçekler dizisi ve form ile içerik arasındaki yakın bağ anlamına gelir. Doğruluk ile zihinsel, psikolojik ve duygusal anlamda okuyucuyu etkilemek daha kolaydır. Dürüstlüğün unsurları oluşturulurken, uzman akademisyenler tarafından geliştirilen dini, eğitsel ve psikolojik gerçeklerden yararlanılmalıdır.¹⁵⁴

Yetişkin edebiyatına gelince, bazıları iç gözlemi düşünebilir. Ya da bilinçaltında olanı, bazılarının sanatsal dürüstlüğün bir rengi olarak gördüğü bağlantısız düşünce ve duyguların ortak bir ürünü gibi düşünülebilir. Ancak çocuk edebiyatına ilişkin bu algı, büyük bir hatadır ve her çocuk için eğitimsel ve psikolojik gerçeklerin temellerinden bir sapmadır ve bu, çocuk edebiyatının kendine özgü özellikleri, ihtiyaçları ve koşulları olduğu anlamına gelir. Çocukların kurgusal ya da efsanevi hikayeleri bile, sanatsal ve nesnel dürüstlüğe, yani mantıklı ve ikna edici bir şekilde icra etmeye acil

¹⁵² el-Kılânî, *Edebu'l-ettfâl fi dav'i'l-İslâm.*, s. 71.72.

¹⁵³ A.e., s.72-73.

¹⁵⁴ A.e., s. 73.

bir ihtiyaç vardır, böylece hayal gücü gerçekmiş gibi olur. Edebiyat eseri hakkındaki görüşü çalışma arzusuna veya isteksizliğine odaklanmış olsa bile bunun için çocuk edebiyatı uzmanları da yazarın bazı “çocukluk vizyonları ve duyguları olması ve dünyasını yaşaması veya temsil edilmesi gerektiğini görüyorlar. Ali al-Hadidi bu konu hakkında şöyle diyor; “... ve iyi bir hikaye, her şeyden önce açık ve kabul edilmiş bir samimiyet içermelidir.”¹⁵⁵ Burada doğrukla kast edilmek istenen ise insanın mazharı ve ruhu hakkındaki içgörü ve farkındalıktır.

Dünyada sayısı artan çocuk kitapları incelendiğinde deneysel bilginin dürüst sunumu, gelişmiş ülkelerdeki her neslin, büyüdüklerinde bilimsel, tarihi veya sosyal gerçekleri ortaya çıkarmalarına ve bu kitapların konusu yapılan ilk eser kadar eski olup olmadığına bakılmaksızın, araştırma ruhu bunlarda yerleşiktir. İnsanlar tarafından meydana gelen gelişmeler, bilime dair son deneyimler, materyal iyi ya da heyecan verici olduğu sürece, çocuklar bunları kitaplardan keşfetmeyi ister.¹⁵⁶

Dürüstlük çocukların dünyasında, yanılısma ve hayal dünyasında ve hatta mizah, mit ve masal dünyasında, hayvan hikayelerinde de bulunur. Kahramanların maceraları, eski mitlerde ve halk masallarında ve tıpkı insanın kalbinde ve ruhunda gerçek olduğu gibi, laboratuvarında, tarlalarda ve ormanlarda da bulunur. İyi bir hikaye, çocuklara ulaşmayı hak edecek şekilde kullanışlı ve adaletle dayalı olmalıdır. Dürüstlük, saflık, sağlam ahlak kurallarına dayanan, çocukların bu değerlere güvenini sağlayan, edebi davranışsal ilkeler ile çocuklara sunulan en iyi yol hikayelerdir. Olayları insanın iç duygusal yaşamını ölümsüzleştirmeyi ve ilham vermeyi hak eden ve çocuklara aptalca veya zayıf duygular vermeyen gerçekler içeren, daha ziyade, duyguların inceliğine hitap eden hikayeler böylece çocukların duygularını paylaşmasını sağlar. Beşeri duyguları, evrensel insan yaşamının saygısını, takdirini anlar ve böylece çocuklar hayvanların ve bitkilerin yaşamını takdir eder, yaratıklarda veya insanlarda hiçbir şeyi küçümsemeyeceklerini öğrenirler.¹⁵⁷

¹⁵⁵ el-Kılânî, *Edebu'l-ettfâl fi dav'i'l-İslâm*, s.74.

¹⁵⁶A.e., s. 75.

¹⁵⁷A.e., s.75-76.

3.3. NECİB EL-KİLÂNÎ'YE GÖRE ÇOCUK EDEBİYATININ GÖREVLERİ

İslâm'ın ışığında söz ve inanç arasındaki ilişki doğal bir ilişkidir. İki unsur arasındaki herhangi bir uyumsuzluk, kişiyi doğru algılama çemberinden çıkarır, konuyu başka yerlere çarpıtarak asıl hedefinden uzaklaştırır. Kelimeler ve inanç arasında paralel olmayan farklar varsa, insan ruhu kafa karışıklığına ve bunun bir sonucu olarak inanç açısından tehlikeli noktalara meyleder. Ağzımızdan çıkan her sözcük, kâğıda yazdığımız her kelime ve cümle çevremizde olup bitenleri anlamlandırabileceğimiz bir mekanizmadır. “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir.”¹⁵⁸ ayetinde olduğu gibi gerçekten iman etmiş olmakla beraber söz ve eylemleri arasında uyumsuzluk bulunan Müslümanlara bu hususta bir uyarı yapılmakta yahut Müslümana yaraşan tutumun söylenenle yapılan arasındaki tutarlılığına özen göstermek olduğu bildirilmektedir.¹⁵⁹ Söz, inanç ve davranış yapı taşı niteliği taşıyan üç ana unsur başarılı bir insanın takip etmesi gereken çizgidir. Edebiyatta söz söyleme sanatı olması özelliği ile beraber insanları eğiten ve yön veren bir görevde yer almaktadır bu nedenle kendine has bu görevini etik ve davranış boyutlarını göz önüne alarak ilerlemelidir.

Çocuk edebiyatı ise yetişkin edebiyatına nispeten daha çok dikkat çekilen bir noktadadır. Çocuk yapısının hassas olması sebebiyle, özellikle dini içerikli yazılarda üst düzey bir önem arz eder ve yazarın tüm faktörleri göz önünde bulundurması inanç konularında, sosyal, psikolojik vb. her türlü etkileşim kanalları dikkatle incelenip ona yönelik ürünler çıkarmak en sağlıklı olur.

Bu bölümde çocuğun okuduğu eserlerden, dinlediği masallardan, ninnilerden en verimli etkileşimi sağlayabilmesi için araştırmamızda Necîb el-Kîlânî'nin kitabında da taksim ettiği gibi çocuk edebiyatının görevlerini itikadi ve psiko-sosyal boyutta ele almaya çalıştık. el-Kîlânî'nin kitabından hareketle bu görevleri açıklamaya çalışacağız.

¹⁵⁸ Saff, 61/2-3.

¹⁵⁹ **Kur'ân Yolu Tefsiri** Cilt: 5 Sayfa: 332-333.

3.3.1. İtikadi Açıdan Çocuğun Kimlik Kazanması

Çalışmamızın bu bölümünde çocuğun İslâm dini çerçevesinde inanç ile ilgili konularla ilişkisine dayalı bilgilere yer verilecektir.

3.3.1.1. Çocuklarda İslâmî Duyguların Şekillenmesi

Psikologların ve eğitim uzmanlarının çoğu, çocuğun duygularının çoğunun hayatının kritik dönem diye adlandırdığımız ilk yıllarında oluştuğuna, bu nedenle çoğunun beş yaşına kadar belirli konularda deneyimler almaya devam ettiğine inanmaktadır. Evde annesinden, büyükannesinden, dadısından ve okulunda (anaokulu veya ilkokul) duyduğu, okuduğu her türden hikâyeler aracılığıyla çocuk onu çeken tavır ve deneyimleri yakalar. Bu deneyimler ve tutumlar, önceki bir sonuçtan sahip olduklarıyla buluştuğu zaman onunla aralarında karşılaştırmalar ya da zihinsel ve duygusal paradokslar kurarak etkileşimden doğan yeni edinilmiş deneyimler üretir, bu edindiği deneyimleri vicdanına fark etmeden yerleştirmiş olur böylece gelecekteki davranışına yansır.¹⁶⁰

Bu aşamadan sonra asıl tehlikenin burada başladığını söyleyebiliriz. Çünkü bir kişi düşüncelerini değiştirebilir, inancı zayıflarsa bir fikri bırakıp, ikna ve dürüstlük ile karakterize edilen yeni bir fikri benimseyebilir, bu aşamadan sonra ise değişim zor görünür. Mesele duygularla ilgili ise devreye vicdan girer ve o zaman çocuk için psikolojik bir mesele haline gelir. Edebiyatta özellikle hikâye türünde, derinden etkileyen, olay örgüsü, yaşanmışlıklar ve konunun çekiciliği ile zihne nüfuz ettiğinden çocuktaki düşünceyi şekillendirir. Sanat, burada çocukların fikri oluşumu ve bilinci ile ilgili önemli bir noktaya gelir, zamanımızın büyük eğitimcilerinde ortak kararı ile edebiyatın, çocuğun ruhsal ve psikolojik inşasında ana rol oynadığıdır.¹⁶¹

Çocuk, uygun, başarılı edebiyat yoluyla, neşe, şaşkınlık gibi duyguları hisseder. Zafer kazanma, üstünlük coşkusu ya da acı ve üzüntü duygularını yaşar ve baskının acımasızlığını ve sanatsal biçimini fark eder. Aynı şekilde çocuklar, uygun sözcükler, basit yapılar ve bununla beraber gerilim ve çekicilik unsurlarını içeren hikâyeler,

¹⁶⁰ el-Kılânî, *Edebu'l-etfâl fi dav'i'l-İslâm*, s. 107.

¹⁶¹ A.e., s.107-108.

okusun ya da duysun tüm bunların edebiyatın ritmi, bütünlüğü ve dengesi ile çocuğu mutlu ettiğini, vicdanı onu özümsemiğini ve zihninin kültürel olarak nesnelere topladığını söyleyebiliriz. Bunun bir sonucu olarak, duygusal oluşumunun özellikleri, kelimelerle söylediklerinde veya davranışta ki tutum ve davranışlarda gözlemlenir.

Çocuk edebiyatı aracılığıyla çocuğun vicdanını İslâmî bir biçimde şekillendirmeye katkıda bulunmak istiyorsak, o zaman kahramanlıkları, benzersiz modelleri hikayeler aracılığıyla sunmalıyız. Çocuğa dürüstlük, iş birliği, adalet ve iyilik sevgisinin erdemlerini, ilahi benliği çocuk için anlaşılması zor olan soyutlamalardan uzak, açık bir somutlama yöntemi ile onun anladığı bir görüntüde sunmalıyız. İlahi benliği anlatmak istediğimizde, bir iyilik, cömertlik, nezaket, merhamet kaynağı olarak ya da etrafındaki evrenin onun için yaratıldığını, bitkilerin filizlenmesini, yağmurun yağdığını ve bin bir çeşit nimetlerin bahşedildiğini onların dilinde, çocuğun bilincini bu şekilde oluşturabilirsek, gelecekteki yaşamının sağlam temellerini atmış oluruz.¹⁶²

3.3.1.2. Sağlam Bir Akidenin İnşası

Çocuğun dini açıdan psikolojik dengesinin temel taşı, Allah'a, elçilerine, kitaplarına ve şer'i kurallarına sağlam ve istikrarlı inanç temellerine dayanır. Bu olgu bazı bilim insanları ve eğitimcilerin düşündüğü kadar zor bir olgu değildir. Çünkü hayatın doğal yapısında din mevcuttur.¹⁶³

Varlıkların eylemi aktif bir hareket olmadan gerçekleşmez ve insan fitraten akıl sahibi olduğu için bunun farkındadır. Çocuk, başlangıçta belli belirsiz bile olsa, kendisini yaratan ve onu bu varlığa getiren birinin olduğunun, bu yaratıcının merhametli ve cömert olduğunun ve bizler için hayvanları, ekinleri, suyu, yiyeceği, sağlığı ve hayatın sınırsız nimetlerinin farkına varacaktır. Hiç şüphe yok ki çocuğun bu özel nokta hakkında pek çok özel sorusu olabilir ve buna karşılık tatmin edici cevaplar beklemektedir. Yine bu noktada görev eğitimcilere ve psikologlara düşer.

¹⁶² el-Kılânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s.109.

¹⁶³A.e., s. 130.

Dini doğru kaynaklardan alarak onların seviyelerine göre aktarabilmek uzmanın bilgi ve becerileriyle harmanlanarak ortaya çıkar.¹⁶⁴

Çocukları erken yaşlarda camilere götürerek hutbe ya da İslâmî okumalarda söylenenleri dinlemeleri ve anlamaya çalışmaları dahi daha o yaşlarda dini konular ile tanışmaları için büyük önem arz eder. Camideki dinginliği, düzeni, görgü kurallarını, ahengi ve sevgiyi kendi duyularıyla fark etmeleri inanç noktasında onları daha çok besler ve dini fikirlerini duyularıyla beraber temellendirmiş olur.¹⁶⁵

3.3.1.3. İslâmî Yöntemlerle Düşünceyi Aktarma

Çocuğun duygusal yanı, çocuk için İslâmî literatür çerçevesinde bir öncelikse, bu zihinsel veya eğitimsel açıdan ayrılamaz. Bilinç ve zihin alışverişi etkilediği ve biri diğerinden ayrılamadığı için çocuk büyüdükçe zihinsel ihtiyaçları artar ve bilgiye daha hazırlıklı hale gelir. Çocuğun hayatın farklı yönleriyle ilgili bilgilere ihtiyacı olduğu açıktır. Bu bilginin çocuğun kendisine hikayeler veya şarkılar aracılığıyla ulaşması, zamanın mitlerinden, şehrin sahtekarlığından ve entelektüel istiladan arındırılmış bir şekil de çoğu durumda yayılan yanlış fikirlerden arınmış olması bilginin sağlıklı yoldan aşılmasını sağlar.¹⁶⁶

Bugün toplumlarımızda, düşüncelerimizin, inançlarımızın ve geleneklerimizin doğal bir mirasymış gibi tercüme yoluyla yabancı kültürlerden beslenen, ideolojilerle yazılan sınıflandırılmış yazılar mevcuttur. Bu tarz işgalcilerin sapkın düşünceleri, kişisel ve kamusal yaşamın çeşitli yönleriyle ilgilidir. Bunlar; davranış, inanç, hakikat, iyilik ve savaş değerlerine ilişkin bilgilerin yanında kıyafet, kadın, sosyal, ekonomik, politik olaylar ve ilişkilerin hakkında genel hayatı kapsayıcı önemli konulardır.¹⁶⁷

Çocuk edebiyatını yazarken görevimiz, hataları keşfederek yanlış ifadelerden arındırmak, paganizmi ve batıl inançları ortadan kaldırmak ve İslâmî yaklaşımı, her

¹⁶⁴ el-Kîlânî, *Edebu'l-ettfâl fi dav'i'l-İslâm*, s.130-131.

¹⁶⁵ A.e., s.132.

¹⁶⁶ A.e., s. 110.

¹⁶⁷ A.e., s.110.

edebiyat için gerekli olan kural ve ilkeleri dikkate alarak, düşünme ve çıkarım şeklinde işlemek en tutarlı yöntemdir.

Televizyon, radyo ve basın da dâhil olmak üzere her gün çocuk için bilgi üreten birçok kişi (özellikle çocuklar için çevrilmiş edebiyat ürünleri) İslâmî olmayan kuruluşlar veya Batı düşüncesinin yaklaşımlarını aktaran ve çocukların kafalarını evrim, ilerleme teorileri, kadın özgürlüğü, hırsızların maceraları ve sektör hakkında pek çok şeyle dolduran kuruluşlar, yerel organlar tarafından çocuklara verilen, süper güçler, hatta Arap ve İslâm dünyasının birçok ülkesinde yazılan bazı kitaplar bu bilgileri öğrencinin yıl boyu okuduğu ders kitaplarında dahi sunmaktadır.

İslâm müfredatına göre ise çocuk için düşünce formülleri, güçlkle örülmüş bir süreçtir, sabır ve devamlılık gerektirir. İslâmî yaklaşımın samimi bir yaklaşım olduğu iddiası doğrudur. Çocuk, Allah'ı doğa değil, yaratan, düzenleyen olduğunu, yaşam işlerinin ilahi kurallara ve yasalara göre gittiğini, bilimsel gerçeklerin çoğu meselede dini gerçeklerle çeliştiğini veya çatıştığını, O'nun hiçbir ortağı olmadığını bilmelidir. Görüşlerini bilimsel keşiflere ve icatlara dayandıranların ilahi düşünceye olan zayıf inancın bir nedeni olduğunu bilmesi, düşünce itibarıyla kendisini zehirleyecek her türlü fikir ve teoriye karşı eleştirel yaklaşmasını sağlar ve kendi süzgecinden geçirdikten sonra doğru olana ulaşmasını daha da kolay kılar.¹⁶⁸

3.3.1.4. Hayatın Anlamlandırılması

Çocuk, çevresinde ne olduğunu bilmek konusunda tutkuludur ve ilk başta neyin iyi neyin zararlı olduğunu ayırt etmek için nesnelere ağızına koyarak karşılaştığı şeyi tanımaya çalışır ve bu yolla çeşitli duyularını yavaş yavaş kullanır. Önemli olan çocuğun doğal olarak kendi çabasıyla deneyimler kazanmaya çalışabilmesidir. Çocuk edebiyatında ise bu önemli rolün işlevi sadece eğlence ve sosyallik değildir, asıl temel rol, çocuğun zihinsel ve psikolojik gelişimine göre kültür ve deneyim sağlamaktır. Çocuk içgüdüsel olarak kendi başına bırakılırsa, meseleleri ve ilişkileri yanlış

¹⁶⁸ el-Kîlânî, **Edebu'l-efâl fi dav'i'l-İslâm**, s.111-112.

yorumlayabilir, algılar labirentine dalabilir, bu nedenle yanlışlar doğru bir şekilde düzeltilirse, çocuk edebiyatının kapsamı alanına giren hatalar düzeltebilir.¹⁶⁹

Çocuğun içindeki yaşam, birçok sessiz ve sözlü soruyu gündeme getirir ve dikkatli deneysel çalışmalar yoluyla çocuğun ruhunu anlamak, zihnini meşgul eden en önemli konuları bilmeye yardımcı olur. Zihinsel, duygusal ihtiyaçlarına göre hayatın belirsizliği yavaş yavaş ortaya çıkar ve birçok deneyim ve kültürlenme, mutluluk ve kendine güven duygusunu bir anlayış ölçüsü ile kolaylaştırır.

Çocuk, dört yaşından itibaren tutkuyla oynamayı sever, başkalarıyla iletişim eğilimindedir ve basit karmaşıklıkları kabul edebilir. Fikirleri ilişkilendirme, ilişkileri en hafif haliyle anlama ve nesnelere, hayvanların onun gibi dürtüleri ve arzuları olduğunu düşünme yeteneğine sahiptir. Beş yaşına geldiğinde ise çocuk kendisine bilgi veren hikâyelere bağlanır ve duygularını açıklayan geleneksel hikayelerden hoşlanır. Altı yaşında merakı özellikle çevresinin de ötesine geçer. Okuma ve yazma yeteneğinin gelişmesi ile soruları çoğaltırlar ve metafizik bir dünya veya görünmez bir dünya hayal eder, sekiz ve dokuz yaşında ise çocuk olaylara daha fazla odaklanıp dikkatini verir, daha duyarlıdır. Başkalarıyla daha fazla iş birliği yapma arzusu katlanır, vicdan duygusu fark edilir gizem, sır ve hayalet, kahramanlık konularını ele alan, tercüme eserleri ve biyografileri sever.¹⁷⁰

Çocuğun etrafındaki dünyayı anlaması meselesi kadar önemli olmayan başka bir konu daha yoktur. Sevgi, iyilik, adalet, dürüstlük ve cesaret değerlerinin yanı sıra bilimin, saygının benzersiz bir tamamlayıcılık ile karakterize edilmesi, aynı şekilde benzersiz bir gerçekçi model olarak İslâm medeniyetinin ideal imajının resmedilmesi çocuğun okurken bu konulara anlamlar çıkarabilmesi oldukça önemlidir. Ütopya veya yarının daha iyi dünyası şeklindeki hayali düşünceler, Batı felsefi anlayışının ürünüdür. Biz Müslümanlar olarak ütöpik şehir kavramı, bireyin ve toplumun İslâmî temsili çerçevesinden, yaşamın hareketinden, büyümesinden, ilerlemesinden ve

¹⁶⁹ el-Kîlânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s.133.

¹⁷⁰ A.e., s.134.

üzerinde vahdaniyet bayrağının dalgalandığı İslâmî bir toplum yapısının çizgisinden sapmaktadır. İslâmî ilkelerinin uygulanmasında çocuğun hayal etmesi ve onu başarmak için gereken çaba erdemli toplumu oluşturabilmektir. Çocuğun hayatı anlamlandırma serüvenindeki en önemli mesele ise tüm bu hayali ögelerden sıyrılıp dini kurallar çerçevesinde ölçülü bir hayatı ihya edebilme ve sebep sonuçlarına bakılarak dürüstlük ve bilgi temelinde dünya hayatını anlamlandırma çabasıdır.¹⁷¹

3.3.2. Psiko-Sosyal Açıdan Çocuğun Kimlik Kazanması

Bu bölümde çocuğun İslâmî edebiyat çerçevesinde psikolojik ve sosyolojik açıdan konularla olan ilişkisine dair bilgilere yer verilecektir.

3.3.2.1. Çocukta Psikolojik Dengeyi Sağlama

Sağlam İslâmî ve bilimsel temellere dayanan çocuk edebiyatı, çocukta psikolojik dengeyi oluşturmada önemli bir rol oynar ve çocuğu birçok psikolojik rahatsızlıktan korur, bunlara örnek olarak;

- korku bozukluğu,
- kaygı bozukluğu,
- anksiyete
- tereddütlü davranışlar,
- içe kapanma ve dış dünyadan izole olma isteği,
- kabuslar,
- kekemelik gibi konuşmada beliren rahatsızlıklar,
- saldırganlık,
- renklere karşı çeşitli davranışsal sapmalar gibi yaygın görünen rahatsızlıklardır.¹⁷²

Psikolojik denge konusu çetrefilli ve karmaşıktır. Çünkü aile kurumu gibi edebiyat dışındaki birçok faktörle ilgilidir. Eşler ve diğer aile üyeleri arasındaki ilişki, evin içindeki ve dışındaki sosyal rol modelleri, çocuğun fiziksel güvenliği ve çocukla temas halinde olanların kültürel ve ahlaki düzeyi etkilidir. Çocuk edebiyatı, bu bağlamda

¹⁷¹ el-Kılânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s.135-136.

¹⁷² A.e., s. 128.

ruhsal herhangi bir hastalığa sebebiyet verecek harici faktörleri önlemenin, çocuğun maruz kalabileceği durumları hafifletmek ve hasarı en aza indirgeyebilmek için kullanılabilir bir yöntemdir.¹⁷³

Hayat sadece neşe ve mutluluk kaynağı olmasa da çocuk edebiyatı yazarı çocuğun kalbini umut, güven, sevgi ve neşe ile doldurmalı ve aynı zamanda bazı üzüntülere de atıfta bulunmalıdır. Bir bütün olarak yaşamın tümünde çocuğun karşılaşabileceği olumsuz durumlara karşı şok yaşamaması için olumlu konular yanında olumsuz durumlarda ele alınmalıdır. Çocukluğun doğası, rahatsız edici, acı veren, kötülüğü ve yozlaşmayı sembolize eden konulara karşı edebi bir muamele ile doğru bir anlayışa ihtiyaç duyar. Böylece çocuk ölüm, adaletsiz uygulamalar gibi her zaman güzel sonlanmayan hikayelerin ya da bu karaktere bürünmüş hikâye kahramanlarını neden sebep sonuç ilişkisine dayandırarak dış dünyadaki gerçeklerle bağdaştırıp olaylara anlam verir bu gibi durumları açıklayabilir ve onların hakikatlerinden şüphe duymaz. Hikâye anlatıcısının, yazarın veya şairin, bu hassas meseleleri gerçek bir temsil ile ele almadaki rolü psikolojik ve eğitimsel boyutlarının farkında olma ve çirkinliği, adaletsizliği ona ciddi şekilde zarar veren bir olgu olarak göstermesi, çocuğun bu gibi durumlar için gerçek hayatta savunma mekanizması geliştirmesine katkı sağlar.¹⁷⁴

Çocuğun harici dünyada karşılaşması mümkün olan tüm karakterlerin edebiyat ürünlerinde kullanılması çocuğun iç dünyasını zenginleştirir ve deneyimlerinin artmasına katkıda bulunur. Psikolojik dengesini bulmaya çalışan çocukların, hayatlarının başından itibaren anneannelerinden, annelerinden duydukları ninnilerin, hikayelerin büyüdü dünyasında dolaştıkları gözlemlenmiştir. Çocuk edebiyatı gerçek hayat ve hayal dünyası arasında bir köprü görevi görür, çocuğa doğru dini inanç hakkında ilham verebilir, ona iyilik ve kötülük durumları hakkında bilgi verir, mutluluğu, sefaleti ve ardından bu durumlar karşısında ne yapması gerektiğini öğretirse, çocuk kendini güvende ve kendinden emin hissedebilir, bu şekilde gerekli

¹⁷³ el-Kılânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s.128.

¹⁷⁴ A.e., s.129.

psikolojik dengeye sahip olduktan sonra psikolojik rahatsızlıklara sebep olabilecek durumlardan da sıyrılmış olur.¹⁷⁵

3.3.2.2. Çocukta Stres Durumunu Yönetebilme

Kaygı, genel olarak başa çıkılması güç bir durum karşısında bireyin kendisini yetersiz ve eksik hissetmesidir. Bireyler yaşamları boyunca korku, kaygı ya da stres yaratacak pek çok problemle karşı karşıya kalabilirler. Bu durumlarında bireylerin kullandıkları başa çıkma stratejileri farklılık gösterir. Bazıları problemle doğrudan ilgilenecek çözüm yolları ararken, bazıları görmezden gelerek problem durumdan uzaklaşmayı tercih ederler. Probleme uzaklaşmak ise sağlıklı olmayan bir yöntemdir ve o dönemde ilgilenilmeyen sorun ileride daha büyük sonuçlar doğurabilir.¹⁷⁶

Çocukların sorunlarına uygun cevaplar bulabilmesini kendine gelen uyarılar ve bu uyarıların doğası belirler. Uyarılar özümsemiş geliştirildikçe, öğrenme gerçekleşir. Tüm öğrenmeler gibi kaygı ile başa çıkabilmekte çocukluk yaşantısında verilen eğitimden, aileden ve yakın çevredeki kişilerle ilişkilerden alır. Özellikle içinde bulunduğu çağın sosyolojik ve kültürel görüşlerinden beslenen eğitim anlayışı ve bu alanda sunulan edebi eserler psikolojik alanları doldurma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda erken yaşlarda çocuklara verilen eğitim sürecinde kullanılan kaynaklar ve yöntemler bu durumla baş edebilmek için oldukça önemlidir.¹⁷⁷

Necîb el- Kılânî bunun gibi kaygı stres durumlarını doğal bir hal olarak tanımlamış ve çocukların aşırı yaramazlıklarını, ağlamalarını, kırıp dökmelerini, gördüğümüzde kızmak ya da isyan etmek yerine, çocuğu doğru yönlendirmeyi bilmenin zorunluluğundan bahsetmiştir. Bu nedenle şiddet, baskı ve cezayla duyguları bastırmadan evvel bunun yerine ona hikayeler anlatmak, belirli spor dallarını yapmaya teşvik etmek, zamanını bilimsel ve mesleki hobilerle meşgul etmek, yeteneğine ve yaşına göre çeşitli dini ritüelleri yerine getirmeye teşvik etmek, bilimsel merak ve

¹⁷⁵ el-Kılânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s.130.

¹⁷⁶ A.e., s. 154.

¹⁷⁷ A.e., s. 155.

araştırma konusu vermek onu hem bu tip istenmeyen davranışlardan uzak tutacak hem de kişisel gelişimine katkı sağlayacaktır.¹⁷⁸

Endişe, gerilim, stres gibi duygular kolektif terimlerle çevrilmiş kapsamlı psikolojik terimlerdir. Edebiyatta ise bununla baş edebilmenin çeşitli yolları vardır. Çocuk edebiyatında, hikâyenin her unsurunun hikâyeyi okuma amacının başarısında önemli bir rolü vardır. Çocuk edebiyatında kullanılacak ilk edebi renkler ise, çocuğa sunulan hikâyedir; tema, zamansal ve mekânsal çevre, teşhis, üslup ve sanatsal bütünlük, sanatın üzerinde mutabık kalınan unsurlardır. Bunların hepsi bir bütün olarak tamamlayıcı nitelikte olursa çocuktaki ruhsal değişimleri de bir noktada zapt edebilir. Örneğin, çocuklar için hazırlanmış hikâyeler, televizyon programları ya da bir tiyatro oyununun performansına tanık olan çocuğun aceleyle oradaki kahraman gibi olmak istemesi, hareketlerinde ve konuşmalarında sevgili kahramanını taklit etmesi, kıyafetleri gibi kıyafetler giymesi, arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde duyduklarını veya gördüklerini, akıllarında kalan cümleler ile basit bir dramatisasyon yöntemiyle sunmak istemesi, stres ve kaygı bozukluğunun önüne geçer, çocuğu bütünlüğü, olumlu bir ruhsal yapıya sokmaya yardımcı olur.¹⁷⁹

3.3.2.3. Çocukta Mutluluk Anlayışının Belirlenmesi

Kılânî'ye göre İslâmî motif içerisinde mutluluk kelimesinin soyut bir kelime olduğu çocuğun kavraması ve görselleştirmesi zor olan bir kavram denilebilir. Mutluluk kavramı metnin içerisinde çocuğun bilincini ve zihnini derinleştiren olayları, kişilikleri maneviyatın erdemli imajını tasvir etmeyi hedefleyen bir terimdir. Mutluluk için geçerli olan, soyut hayatın diğer terimleri için de geçerlidir. Cömertlik, fedakârlık, asalet, verilen sözün yerine getirilmesi, iffet, adalet ve çocuk tarafından açık veya anlaşılır olabilecek diğer soyut konular bu soyutlamaların somutlaşmasına katkıda bulunabilir. Çocuk ne kadar büyürse, psikolojik ve zihinsel olarak gelişir ve kültürel deneyimleri arttıkça, bu moral veya soyutlamaları kademeli olarak daha fazla

¹⁷⁸ el-Kılânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s.156.

¹⁷⁹ A.e., s.157-158.

anlayabilir, böylece çocukluğun ilerleyen dönemlerinde kolay ve anlaşılır bir konu haline gelir.¹⁸⁰

3.3.2.4. İslâmî Düşüncenin Davranışa Yansıtılması

Çocuğa duygusal ve zihinsel iyilik sağlamanın, esas olarak davranışına özel bir karakter kazandırmayı amaçladığı açıktır. Kılânî'ye göre bir varlığın, çocuğun, ruhsal, psikolojik ve zihinsel boyutlarıyla etkileyebilmesini sağlayan en önemli etken ise başrolde olan karakterdir. Günümüz toplumunda yetişen çocuklar eğitim ve öğretimi eskiye oranla daha güçlü ve kaliteli bir şekilde almalarından sebeple okuma oranları yüksektir. Özellikle çocuk edebiyatı hikâyede, anlatım türleri arasında en başarılısı diyebiliriz.¹⁸¹

Bir karakterin veya kahramanın gerçekçi İslâmî modelini sunmaya hazır bir alt yapı ile yazılmış eserler, çocukların okurken öğrenmelerine olanak sağlar ve küçük yaşlardan itibaren başlayan taklit etme duygusu ile çocuk okuduklarını davranışlarına da yansıtır. Kendi kendine öğrenir, çabalar, İslâmî standartlara göre iyiyle kötü arasındaki farkı, İslâmî davranışların bütünlüğünü kavrar. Güçlü ve ikna edici bir bütünleşme ile vurgulanan kişilikteki duygusal, zihinsel ve davranışsal kişilik gelişimi kolay bir süreç olarak gerçekleşmez, çocuğa bu farklı davranışlara bağlı kalmanın bir miktar acıya neden olabileceğini, bir ölçüde sabır ve tutunmaya ihtiyacı olduğunu önermeliyiz. Bunun sonucu beraberinde neşe, mutluluk ve başarıyı getirerek, Allah'ın onlardan memnun olduğu, insanların onlara değer verdiği, istikrar ve zaferi kazandıran seçkin ve başarılı bir şahsiyet haline dönüşümü gözlemlenir.¹⁸²

¹⁸⁰ el-Kılânî, *Edebu'l-ettfâl fi dav'i'l-İslâm*, s.120-121.

¹⁸¹A.e., s. 112.

¹⁸²A.e., s.112-113.

3.4. NECÎB EL-KÎLANÎ'YE GÖRE TEORİ VE UYGULAMADA BAZI HİKAYELERİN İNCELENMESİ

Yazarın diğer bölümlerde zikrettiği özellikler çerçevesinde çocuk edebiyatı ile ilgili yazılmış hikâye türündeki bazı hikayelerin çocuk edebiyatı ve İslâmî çocuk edebiyatına uyumluluğu açısından bu bölümde incelenecektir.

3.4.1. Müslüman Yazarlar Tarafından Yazılmış Çocuk Hikayelerinin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından Ele Alınması

3.4.1.1. Gerçek Dostum Adlı Hikâyenin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi

Kitapta geçen *Gerçek Dostum* adlı hikâye, Mısırlı yazar Abdüttevab Yusuf'a aittir. Bu bölümde yazarın hikayesini çocuk edebiyatı çerçevesinde ele alacağız.

Hikâye:

Eski zamanlarda kralın bir oğlu vardı ve onun en mutlu anları, oğlunun babasının yanında kulaklarını ve gözlerini dört açarak dikkat kesildiği, ordusunun kahramanlıklarını ve cesaretlerini anlattığı anlardı. Bu keyifli sohbetlerin kesilmesini küçük Said hiç sevmezdi, babasının kral olması birçok işi de beraberinde getirirdi ama ona rağmen bu keyifli sohbetlerden geri kalmazlardı.

Bir gün Kral oğluna şöyle bir öğüt verdi:

-Arkadaşların olmalı:

Said babasına sordu:

-Gerçek arkadaşımı nasıl seçebilirim baba?

Babası şöyle dedi:

-Arkadaş olduğun kişiyi test etmelisin ve bunun için şöyle bir yol izleyebilirsin:

“Bir gün bir arkadaşını bizim evimizde kahvaltıya çağır ve ona geldikten sonra yemek servisini biraz ertele ve o sırada üç yumurta haşla, sonra onları misafirine ikram et ve nasıl davrandığını izle.”

Kralın oğlu bu yöntemi denemeye başladı. Çevresinde bulunan bazı arkadaşlarını bu fikirle davet etmeye başladı. Bir kısmı yemek için beklerken sıkılmaya başladı ve

sabırsız davranışlar sergiledi, bir diğer kısmı ise kahvaltı geciktiği için öfkeyle evi terk ettiler ve üç yumurtayı daha onlara getirmeden tatsız ve nezaketsiz davrandılar.

Kralın oğlunun arkadaşları arasında vezirin oğlu Adil, diğerlerine göre samimi ve iyi niyetli bir çocuktur bir kez de ona bu yöntemi denemek istedi ve onu kahvaltıya davet etti. İçinde üç yumurta bulunan tabak geldiğinde Adil ona şaşkınlıkla baktı ve dedi ki: “Sadece bunlar mı kahvaltımız? Yalnız bu bana yetmez” diyerek evi terk etti. Said onun bu şekilde davranmasına üzülmeyi ve kralın oğlunun arkadaşı olmayı hak etmediğini kendisi kanıtlamış oldu.

Sıra tüccarın büyük oğluna geldi, kralın oğlunun onu kahvaltıya davet etmesine sevindi, bu yüzden akşam yemeğini yemedi ve sabah erkenden Said’in evine gidip kahvaltıyı bekledi ve bu bekleyiş biraz uzun sürdü. Sonunda kralın oğlu içinde üç yumurta olan tabakla içeri girdi. Tabağı bıraktı ve ekmek getirmek için onu kısa bir süre yalnız bıraktı ekmekle beraber içeri girdiğinde ise şaşkınlığını gizleyemedi ve:

- “Bütün yumurtaları yedin mi?”

Tüccarın oğlu şöyle dedi:

- “Bütün yumurtalar mı? Zaten toplam üç taneydi.”

Said şöyle dedi:

- “Kahvaltı için başka bir yiyecek yoktu!”

Tüccarın oğlu şaşkınlıkla dedi ki:

- “Bu kralın oğlu için makul bir davranış mı?”

Kralın oğlu, etrafındaki tüm çocuklara kızmıştı, hiçbiri onunla arkadaş olmayı hak etmediler, bu yüzden başka bir yerde bir arkadaş aramak için onlardan uzaklaştı.

Said, gerçek arkadaşı olacak biriyle tanışacağını umarak tarlalara ve ormanlara gitmeye başladı bir gün basit kıyafetler giyen, yoksulluk belirtileri olan zeki bir çocukla tanıştı. O oduncunun oğluydu. Said onunla arkadaş olmak istediğini belirtti ve çocuk dedi ki:

- “Ben fakir bir ailenin çocuğuyum ve sen kralın oğlusun.”

Said ona:

- “Neden denemiyorsun?”

Oduncunun oğlu şöyle dedi:

- “Her şeyde eşit olduğumuzu bilmek şartıyla arkadaş olmamıza bir itirazım yok.”

Said, çocuğun bu şartını kabul etti ve onunla oynamaya başladı. Birlikte avlanmak için dışarı çıktılar ve Said ondan yayı nasıl kullanacağını, yırtıcılarla nasıl savaşılabileceğini ve ormandaki ağaçlara nasıl tırmanılacağını öğrendi ve onunla harika bir vakit geçirdi. Eve döndüğü zaman ise akıllı, zeki birisiyle kaliteli vakit geçirdiği için çok mutlu hissetti.

Ertesi gün onu diğer çocukları test ettiği gibi test etmeden hemen önce oduncunun oğlu onu kulübesine kahvaltıya davet etti. Kulübede, ekme ve tuzdan oluşan basit kahvaltıyı birlikte yediler. Said, tıpkı onun gibi arkadaşının ona bir sınav yapacağını düşündü bu nedenle tüm kahvaltıyı iştahla yedi ve daha fazlasını istedi. Onun kahvaltısında hoşnut olduğunu da dile getirdi. Bu şekilde arkadaşlıkları başka bir boyuta geçti daha da samimi oldular birlikte birçok şey yaptılar ve Said ondan daha önce bilmediği faydalı birçok şey öğrendi.

Said, oduncunun oğluyla yarın sabah onda kahvaltıda buluşmak üzere ayrıldılar. Anlaştıkları gibi sabah kahvaltı için Said'in evinde buluştular, Said elinde yine üç yumurta olan tabakla içeri girdi herkes birer tane yumurtayı alıp soyup yemeye başladı, sıra üçüncü yumurtaya geldi ve Said içerisinden düşünmeye başladı, acaba alıp tek başına kendisi mi yiyecekti yoksa ona mı verecekti? Oduncunun oğlu masanın üzerindeki bıçağı alıp yumurtayı iki eşit parçaya böldü, yarısını kendisi için aldı ve diğerini kralın oğluna verdi, bu davranışı gören Said onu kucaklayıp bağırarak ayağa kalktı:

- Sen benim gerçek dostumsun!

İki küçük çocuk büyüdü ve aynı zamanda dostlukları da büyüdü. Said ülkenin yönetiminin başına geçti ve gerçek dostu oduncunun oğlunu da vezir olarak seçti. Böylece en iyi arkadaşı yanında danışmanı oldu.

İnceleme:

Çocuk edebiyatı eleştirisi kriterleri kapsamında bu hikâyeyi değerlendirecek olursak şu maddeleri sıralayabiliriz:

1. Dikkat dağınıklığı ve belirsizlik oluşturmadan fikri verebilme.
2. Bağlantılı bir şekilde anlatım ve sürekli olmayan dışavurumcu diyalogların tercih edilmesi.

3. Kısa bir giriş ve ardından konuyla ilgili ön bilgi verme.
4. Sonuç kısmına gelene kadar olay örgüsünün korunması.
5. Antik mirastaki bilgelik hikayelerine benzerlik göstermesi.
6. Hikâye gerçekçi ve ikna edici bir çerçevede, hayal gücünü zorlamayan kabul edilebilir dozda okuyucuyla buluşması.
7. Ekmeğin ve tuzun geleneksel halk kültürü nezdinde dostluk, sevgi ve bağlılığın bir sembolü olarak sunulması.
8. Anlaşılır ve kolay ifadelerin kullanılması.
9. Oduncu çocuk ve kralın oğlu arasındaki farkların ve davranışların güzel bir şekilde tasvir edilmesi ve çocuğun zihninde canlandırmasına olanak tanınması.
10. Olayın doğal bir şekilde mutlu son ile bitirilmesi ardından kralın onu vezirlikle mükafatlandırması, gerçek dostluğun sadakatin önemine dikkat çekilmesi açısından hoş bir davranış olarak karşılanabilir.

Görüldüğü üzere yazar öykünün gerçekçi biçimini tercih ediyor, çünkü çocuk kendi düşünce sisteminde ona yukarıdan hitap edilmesini istemez, kurgu ile gerçek arasındaki farkı bildiği için yalanlardan ve iddialardan hoşlanmaz. Gerçek hayata yakın hikayeler her zaman çocuk edebiyatında inandırıcılık noktasında daha güçlü yere sahip olur.

Bu hikâyeyi İslâmî bakış açısıyla ele aldığımız zaman görüldüğü üzere hikâye genel itibariyle tarihsel süreçte yer alabilecek tarzda İslâm tarihinden veya onun zengin kurgusal mirasından geliyor, bu yüzden İslâmî bir hikâye olarak kabul edebiliriz ancak bu noktada önemli olan sadece kültürel olarak gelmesi değil aynı zamanda İslâmî değerleri, sembolleri çağrıştıran olaylar, diyaloglar veya ilkeler aracılığıyla da katkı sağlanması beklenir. Metnin içerisinde İslâmî ilkelere olan duyarlılığa baktığımızda, doğru arkadaşı bulabilme kötü olandan uzak durma gibi İslâm'ın her zaman doğruluğu emrettiği ve kötülükten uzak durulmasını tekrarlayan bir din olması bu bağlamda önemlidir. Allah'a itaat eden, başkalarına yardım eden, sözlerinde ve davranışlarında doğruluktan şaşmayanlar, insanlar arasında bozgunculuk yapmayan karakterlerin kullanılması gerekir. Oduncunun oğlu bu standartlar içerisinde sağlam bir karakterdi.

Yazarın belki İslâm'a dair motifleri işlerken daha çok sözlü ve davranışa dayalı öğeleri işlemesi uygun olabilirdi. Görünmeyen bir taraftan ibadet yönüyle ilgili temel gibi. Böylece, karakterin İslâmî özelliklerinin tümüyle ele alındığı ve en önemli ideal niteliklerinin daha kapsayıcı hale geldiği gözlemlenebilir.¹⁸³

3.4.1.2. Peygamber Hikâyeleri Adlı Hikâye Kitabının İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından incelenmesi

Çocuklar için Peygamber kıssaları dünya üzerindeki tüm semavi dinlerde yer alan bir edebiyat konusudur. Biz bu bölümde Mısırlı yazar Muhammed Ahmed Beranik'in çocuklar için yazmış olduğu "Peygamber Hikâyeleri" adlı kitabında alıntılarla dini hikayelerin çocuk edebiyatı açısından ele alınmasını yazarımız Necîb el-Kîlânî'nin gözünden değerlendireceğiz.

İnceleyeceğimiz hikâyenin içeriğinde, Hz. Salih (a.s), Hz. İbrahim (a.s), Hz. Yusuf (a.s), Hz. Musa (a.s), Hz. Süleyman (a.s), Hz. Eyüb (a.s), Hz. İsa (a.s) ve diğer Kur'ân'da geçen peygamberlerde bulunmaktadır.

Kitabı seviye bakımından ele aldığımızda konular arasındaki bağlantılar ve üslubunun daha küçük yaştakiler için anlaşılır olmadığından, daha çok ileri çocukluk dönemi için uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Kitabın tamamının incelenmesi mümkün olmadığından Hz. Hûd (a.s.), kıssası üzerinden genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Hikâye:

Hikâye, Hz. Nûh'un gemisinin dağa yanaşması ve suların çekilmesiyle başlıyor. Hayatta kalanlar Cudi Dağı'nın civarında yaşayıp çoğalmaya başladı. İlerleyen zamanlarda bazıları göç etti ve göçmenler arasında heybetli, karakterize bir kabile

¹⁸³ el-Kîlânî, *Edebu'l-ettfâl fi dav'i'l-İslâm*, s.174.

vardı. Bu kavim Âd kavmiydi. Arabistan'ın güneyinde Yemen ile Umman Körfezi arasında bulunan Ahkaf dağlarına göç etmişlerdi.

Bu kavim de önceki kavimler gibi yaşanılanlardan ders çıkarmamış ve eski sapkınlıklarına geri dönmüştür. Yüce insani anlamları unutmuşlar, tek ilah yerine putlara tapmışlar, dualarını ise putlarının başı olarak benimsedikleri dağın tepesindeki insanı andıran kayalık tapınağa yöneltmişlerdir.

O dönemde bu kavimle beraber yaşayan çok temiz ve ahlaklı bir kişiliğe sahip, iyi niyetli birisi olan Hz. Hûd (a.s) onları gerçek imana, salih amellere, zalimlikten, ihanetten ve adaletsizlikten uzak durmaya davet etti. Ancak onlar, onun Allah'ın Resulü olduğunu ve doğruluğu emretmesi gerektiğini söyleyince onunla alay ettiler. Hz. Hûd (a.s)'a az bir topluluk haricinde kimse iman etmedi ve sürekli onu yalanla itham ettiler. İnkâr edenlerin başında ise Cehleme adında bir kişi de sürekli onu delilik ile suçlardı.

İki taraf arasındaki çatışma yıllarca devam etti. Hz. Hûd (a.s) inanmayanlar daha da çok artmaya başlayınca Rabb'ine dua etmeye devam etti. Bir gün ufukta kara bir bulut belirdi, kâfirler yağmur yağacağını ve bunun bolluk manasına geldiğini söylediler. Hz. Hûd (a.s) ise bunun daha çok yıkıcı bir rüzgâr ve şiddetli bir kasırga olduğunu söyledi. Onlar bu uyarıya rağmen yine ona inanmadılar ve Allah'a, hakikate ve adalete itaat etmeyi reddettiler. Hûd (a.s) ve beraberinde inananlar vahiyle gelen ilahi bildiri ile dağın başka bir tarafına gittiler. Diğer inanmayan halk ise her zamanki alanlarında yağmuru bekliyordu. Ve o korkunç cezalandırma anı geldiğinde gökyüzü tamamen karardı ve beraberindeki bir yağmur bulutuyla beraber onları helak eden şiddetli bir kasırga oldu. Bu kasırga tam yedi gece sürdü. Hiç durmadan devam eden bu kasırga önce tüm evlerini, binalarını, bahçelerini tarumar etti. Daha sonra putlarını yerle bir etti. Ardından tüm kavmi canlı hiçbir şey kalmayacak şekilde yok etmiştir.

Hûd (a.s) ve arkadaşlarına gelince, bir müddet sığınak aradılar. Ardından sekiz gün boyunca bir mağarada kaldılar ve başlarına hiçbir felaket gelmedi. Geri döndüklerinde şehre dair sadece yıkıntılar ve harabeler vardı. Onların adaletsizliklerine ve kötü

sonuçlarına tanıklık eden bu grup kurtuldu. Hz. Hûd (a.s) kendisiyle birlikte iman edenlerle birlikte Hadramut'a gitti ve orada Allah'a ibadet ederek yaşadılar.¹⁸⁴

İnceleme:

Hikâye, daha çok inanç konusuna değinir ve tek ilahın olduğuna, emir ve yasaklara uyulması gerektiği konusunda meseleyi ele alır. Bu hikâye kaynak olarak Kur'ân-ı Kerim'den alınmış olup mitler ve efsanelere yer verilmemiştir. Bu nedenle nesnellik açısından değerlendirdiğimizde kişisel değer ve yargılara da yer yoktur. İnsanların birtakım sapkınlıkları karşısında onlara bir kurtarıcı gönderildiği halde emre karşı gelmeleri ve sonuç olarak helak edilmesi giriş gelişme ve sonuç çerçevesinde işlenmiş.

Yazar, bu noktada karakterleri etkili bir şekilde tasvir etti. Okuyucunun zihninde o zamandan beliren hadiseler canlanmış oldu. Olayların cereyan ettiği zaman, mekân ve toplumun yapısal özellikleri metin içerisinde aktarıldığı için hayal gücünden uzak daha inandırıcı bir yapıya sahiptir.

Yazarın asıl hedefi muhatap olduğu okuyucu kitlesine, hayattaki bu pervasız ve adaletsiz uygulamaların önce bireyde ardından toplumda ne gibi arızalara yol açtığını göstermektir, bu şekilde gelişen olaylar silsilesinin ardından sonuca bağlanan hikayeler çocuklar için her zaman sonunu duymak için sabırsızlandıkları bir tür olma özelliğini kazanır.

İncelemiş olduğumuz peygamber hikayelerinden örnekten hareketle, okura kutsallık ve saygı kazandıran, duygusal, zihinsel ve psikolojik etkisiyle faydalı dini bir hikâye olma özelliği taşımıştır. İslâmî çocuk edebiyatı açısından da içerdiği dini muhteva ile çocukta dini gelişimi destekleyici rol oynamıştır. Hikâyede, her çocuk yaş grubunun anlayamayacağı bazı kelimelerin olması, hikâyeyi daha ileri yaştaki gruplar için uygun kılmıştır. Ya da daha alt gruptakiler için basitleştirip sadeleştirmekte diğer grupların istifadesi içinde faydalı olacaktır.¹⁸⁵

¹⁸⁴ el-Kîlânî, *Edebu'l-efâl fi dav'i'l-İslâm*, s.178-179-180.

¹⁸⁵ el-Kîlânî, *Edebu'l-efâl fi dav'i'l-İslâm*, s.180-181.

3.4.2.Yabancı Dillerden Çevrilmiş Olan Bazı Hikayelerin ve Farklı Alanlardan Alıntılanmış Çocuk Hikayelerinin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından Ele Alınması

Çeviri çocuk öykülerinden uyarlanan çocuk edebiyatı çağdaş mirasımızda büyük bir varlık teşkil ediyor. Nitekim edebiyatın samimi öncülerinin de çeviri yoluyla edebiyatımıza birçok katkı sağladığını söyleyebiliriz. Ahmed Şevki, Kâmil Keyhani gibi Arap coğrafyasında çocuk edebiyatının önde gelen isimleri tercüme yoluyla çocuk edebiyatına bazı eserleri kazandırmışlardır. Bu nedenle çocuk edebiyatında tercüme yoluyla gelen eserlerinde yeri yadırganamayacak kadar önemlidir.

Küresel ahlaktan geçiş yaptığımızda inancımız ve değerlerimizden de doğal olarak uzaklaşmalarda meydana gelir. Kültürel farklılık eserlere de yansır. Bu konu için tamamen tehlikeli ya da faydalı diyemeyiz. Çünkü farklı kültürleri öğrenmek çocuğun ufkunu açar. Her fikrinde faydalı olmayacağı gerçeği ile beraber çocuklar için yazılan bu eserleri, çocuğa sunmadan önce yazarların, ebeveynlerin ve eğitimcilerin konuyla ilgili göz ardı etmemesi gereken noktalara değinmesi gereklidir.

3.4.2.1. Çiftçinin İntikamı Adlı Hikâyenin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi

Bu bölümde yabancı dilden tercüme edilmiş anonim bir hikâyeyi çocuk edebiyatı açısından inceleyeceğiz.

Hikâye:

Bir zamanlar uzak tepelerin ardında çiftçilerin yaşadığı köyün birinde, ormanda yaşayan kurnaz bir tilki, köylü halkın evlerinden birinin tavuk kümesine dadanmış ve her gün birer birer çiftçinin tavuğunu çalıyormuş.

Çiftçi her gün tavuklarını öldüren bu tilkiye çok kızmış ve ondan intikam almak istemiş. Günlerden bir gün çiftçi bu yaramaz tilkiye bir tuzak kurmak istemiş ve kendince bir plan yapmış. Çiftçi, tilkiyi kümesin etrafında gezinirken görmüş sinsi onna yaklaşmış kuyruğuna yanıcı madde içeren bir ip bağlamış ve onu serbest bırakmış.

Kuyruğunun yandığını fark eden tilki sağa sola koşturmaya başlamış. Çırpınmaya başlayan tilki etraftaki tüm tarlalarda kuyruğundaki ateşle beraber koşturuyormuş. O dönemde hasat için hazır hale gelmiş olan sapsarı buğday tarlaları, ateşin de etkisiyle bir anda tutuşmaya başlamış ve tüm tarlalar alev topuna dönüşmüş. Tüm köy halkının hasadını bekledikleri tarlaları kül olmuş ve geriye hiçbir şey kalmamış.

Çiftçi bu yaşanan acı olaydan sonra intikamın iyi bir şey olmadığını, her iki tarafa da zarar veren kötü bir davranış olduğunu anladı ve yaptığına çok pişman oldu.¹⁸⁶

İnceleme:

Hikâye kısalığına rağmen günlük yaşamın hareketli ve canlı bir resmini sunuyor. Köylünün kişiliğinin dışındaki ve içindeki yüklü atmosferi sembolize ediyor. İlk bakışta, okuyucu veya dinleyici kurnaz tilkinin neden olduğu kayıpların büyüklüğünü fark eder zayıf masum tavuğa yapılan üzüldür. Bu yüzden hikâyeyi yazan kaçırılan tavuk demiyor öldürülen tavuk diyor. Çünkü öldürmek daha acı verici bir eylemdir. Bu nedenle diğer tarafta da nefret duygusunu beslemiş oluyor. Ardından çiftçinin yapacağı intikam büyük bir boyut alıyor ve sert bir cezalandırma yöntemine dönüşüyor. Böyle ağır bir cezalandırma yönteminin olumsuz bir sonuç doğurması her halükârda mümkündür ki bu nedenle bu cezalandırmanın sonucu masum diğer köylülere kadar dokunuyor. Bu nedenle intikamın iyi bir şey olmadığı bir kez daha netleşmiş oluyor buradan hareketle:

- İntikam bir ceza yöntemi değildir.
- Nefretle misilleme zararlı ve tehlikelidir.
- Nefretli adam sağduyu ve bilgeliğini kaybeder.
- Nefret kördür ve eş, dost, düşman kimseyi tanımaz her tarafa zarar verir.

Yazar, çocuğun davranışını etkileyebilecek bir bilgeliği veya dersi gözünün önüne koymadan konuyu öylece bırakmaz ve ona uzaklara nasıl bakacağını öğretir. Çocuk bu sayede herhangi bir davranış nedeniyle gelecekte neler olabileceğini hayal etmeye

¹⁸⁶ el-Kılânî, **Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm**, s.183-184.

çalışır. Bu hikâyeden de hareketle çocuk benzer durumlarda nefretle hareket etmenin yanlış olduğunu ve pişmanlıkla sonuçlanacak sonlardan uzak durmaya çalışır.¹⁸⁷

3.4.2.2. Filler ve Çukur Adlı Hikâyenin İslâmî Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi

Bu bölümde yabancı dilden tercüme edilmiş anonim bir hikâyeyi çocuk edebiyatı açısından inceleyeceğiz.

Hikâye:

Bir zamanlar Afrika'nın ormanlarının birinde bir grup avcı, hayvanat bahçesine ormandan çeşitli hayvanları götürebilmek için kocaman bir çukur açtılar ve üzerini ağaç yaprakları ile kaplayıp sanki hiç kazılmamış gibi düzelttiler.

Ertesi gün o bölgeden bir fil sürüsü geçmekteydi. Tam da o çukurun yanından geçerken aralarından bir fil o kazılan çukurun içine düştü ve acı acı sesler çıkarmaya başladılar. Bu durumun farkına varan sürünün diğer filleri aralarında sürünün başını çeken en büyük fil hortumunu hiddetle yukarı kaldırdı ve güçlü bir ses çıkardı. Bu çıkardığı ses yardımlaşmak için bir çağrı niteliğindedi. Durumun farkına varan filler hepsi bir araya geldi ve aralarından bir fil, hortumuyla ağaçtan bir dal kopardı ve çukura doğru attı böylece çukuru doldurmayı hedefledi. Diğer fillerde aynı onun yaptığı gibi birer birer ağaçtan dallar kopardılar ve çukurun içine dallardan oluşan bir tepe oluşturdular ve bu sayede çukura düşen masum fil kurtulmuş oldu. Ardından sürünün başındaki fil bu sefer hortumuyla mutluluk ve kurtuluş için haykırdı.¹⁸⁸

İnceleme:

Hikâyede verilmek istenilen mesaj önceki hikayelere göre biraz daha farklı. Yazar, hikayelerin çoğunda olduğu gibi iyilik kötülük savaşı değil, başkalarının oluşturduğu ve istemediğimiz bir durum karşısında, istenmeyen olaya karşı çıkarak azimle hareketle hedefe yönelik üstesinden gelinemeyecek bir şeyin olmadığı resmini çizmiş.

¹⁸⁷ el-Kılânî, *Edebu'l-ettâl fi dav'i'l-İslâm*, s.84-185

¹⁸⁸ A.e., s.186-187.

Hikâyeyi hayvanlar, orman ve Afrika üzerinden anlatması, mekân ve olayın faillerinin akılda daha kalıcı olmasını sağlamıştır. Çünkü çocuk sadece çıkarabileceği mesaja odaklanmaz ve ortamı renklendirecek kurguya her zaman muhtaçtır ve bu nedenle bu yollu bir anlatım her zaman akılda daha kalıcı olur.

Olayı İslâmî boyuta uygunluğu açısından da değerlendirdiğimizde herhangi bir sorunla karşılaşmıyoruz. İslâm dini de çabalamayı kolay yoldan teslim olmayı kabul etmez. Bu yönüyle de tercüme yoluyla kazandırılan eserler çocuğa verilmeden önce yetişkinler tarafından bu bakış açılarıyla değerlendirilirse bir zarar gelmesi söz konusu olamaz.¹⁸⁹

¹⁸⁹ el-Kîlânî, *Edebu'l-efâl fi dav'i'l-İslâm*, s.187

SONUÇ

İslâmî Çocuk Edebiyatı'nın nicel ve nitel olarak son dönemlerde gelişmeye başladığı görülmektedir. Edebiyat-estetik, dinî ve pedagojik konular noktasında yapılan bilimsel çalışmalar bu alanın gelişimine daha da çok katkı sağlamıştır. Ancak edebiyat geniş bir alandır ve her kesimce aynı bakış açısıyla karşılanmadığından inişli çıkışlı meşakkatli bir yoldur. Bu nedenle her dönemde farklı akımların etkisinde kalmış ve kendine has bir tarz geliştirmiştir. Özelde İslâmî çocuk edebiyatını değerlendirecek olursak, İslâmî çevrede hoş karşılanan ve ihtiyaç duyulan bir alandır. Karşı görüşlerin bulunduğu zeminde ise eleştirilere maruz kalan bir edebiyat alanıdır. Bu nedenle gelişmeler olsa dahi ilerleme her zaman istenilen seviyede gözlemlenememiştir. Şüphesiz, ilerleyen zamanla bu tarz akademik çalışmaların da desteği ile İslâmî Edebiyat bağlamında ele alınacak bir İslâmî Çocuk Edebiyatı, teoride ve pratikte mesafeler kat edildikçe daha da olgunlaşacak, önemi kavrandıkça yazılan eser sayısı da dolaylı olarak artış gösterecektir.

Günümüz İslâmî Çocuk Edebiyatı'na önemli katkı sağlayacağını düşündüğümüz, Mısırlı yazarımız Necîb el-Kîlânî her ne kadar Arap coğrafyasında tanınmış olsa da Türkiye'de Arapçadan yapılan çevirilerin az olması ve kaynaklara ulaşma konusunda dil engeli ile karşılaşılmasından dolayı edebiyat dünyası ve akademik camia tarafından yeterince tanınmamaktadır. Arap coğrafyasının çoğunluğunun Müslümanlar olması sebebiyle bu alanda çok kaliteli ürünler verilmiştir. Bu alanda yazılmış çocuk edebiyatı türündeki eserlerin gün yüzüne çıkarılması, akademik kitapların bu bağlamda incelenmesi ve akademik literatüre kazandırılması kendi ülkemizdeki İslâmî çocuk edebiyatı gelişimi açısından da önemlidir. Bu sebeplerden dolayı tezin ana temasını oluşturan yazarımız Necîb el-Kîlânî 'nin *Edebu'l-Etfal fi Dav'i'l-İslâm* adlı eserini akademik çerçevede inceledik ve çıkarmış olduğumuz sonuçlar silsilesiyle çocuklar için yazılan türlerde, din ve ahlâk temalarının kullanılmasının yanında, günümüz İslâmî Çocuk Edebiyatı'nın muhtevasının zenginleşmesine ve İslâmî Çocuk Edebiyatı'nda verilen eserlerin İslâm dini ile çocuklarını eğitmek isteyen ebeveynlerin, eğitimcilerin yöntemlerine katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Eserin en kısa zamanda akademik araştırmalarda hak ettiği yeri görmesini umarak, noktalıyoruz. Bu mütevazı çalışma sonunda; tarih boyunca Kur'ân ve Sünnete bağlılığı Őiar edinen ilim erbabını rahmet, minnet ve takdir ile yâd eder; Rabbimden ilim, irfan ve hikmet yolunda muvaffakiyet niyaz ederim.

KAYNAKÇA

Abdulahâlik, N. A: **eş-Şahsiyetu'r-rivâiyye beyne Ali Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî**, Disûk, Dâru'l-'ilm ve'l-îmân, 2010.

Ali Nar: **Necîb el-Kîlânî: İslâmî Edebiyata Giriş**, İstanbul, Risale Yayınevi, 1988.

Aybey, Salih: **6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi**, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, Ankara, 11/5 Winter 2016.

Aydın, İ. Seçkin: **Çocuk Yazınında Mizah Kullanımının Bilişsel, Duyuşsal ve Toplumsal Yönden Önemi**, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri) Bildiri Kitabı, Ankara, 2007.

Aydın Mehmet Akif: **Çocuk- Fıkıh**, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul,1993.

Aytaç, Gürsel: **Genel Edebiyat Bilimi**, Say Yayınları, İstanbul,2003.

Aytaç, Gürsel: **Okuma Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü**, Türklük Bilimi Araştırmaları, 13(13), 155-159. <http://www.dergipark.org.tr> adresinden edinilmiştir, 2003.

Bardakoğlu Ali: "Bulûğ", **Tdv İslâm Ansiklopedisi**,1992.

Canan, İ: **Kur'ân'da Çocukla İlgili Meseleler**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2 (8): 19-42, 1988.

Cüceloğlu, Doğan: **İçimizdeki Çocuk**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2016.

Demirel, Ş: **Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı**, Pegem Akademi, Ankara, 2010.

Durakoğlu, Abdullah: **Maria Montessori'ye Göre Okul Öncesi Çocukluk Döneminin Özellikleri**, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 133\145 2011.

Durmuş, İ: "Necîb Kîlânî" İstanbul, **DİA**, 2019.

el-Arînî, A. b. S.: **el-İtticâhu'l-İslâmî fi e'mâl Necîb el-Kîlânî el-Kasasiyyâ** (2. bs.), Riyad Dâr Kunûz İşbilyâ, 2005.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. İsmail: **el-Câmiu'l-Müsnedu's- Sahîhu'l Muhtasar, min Umûri Rasulillâhi (s.a.v.) ve Sünenihi ve Eyyamihi**, Şirketu Dâril-Erkam b. Ebî'l-Erkam, Beyrut, Lübnan,1995.

el-Câcî, Hansâ. **Şahsiyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî**. Doktora Tezi, Peşâver Üniversitesi, 2007.

el-Kâ'ûd, H. M.: **el-Vâki'iyetu'l-İslâmîyye fî rivâyât Necîb el- Kîlânî**, Riyad, Mektebetu'l-'ubaykân, 2005.

el-Kîlânî, Necîb: **Edebu'l-ettâl fî dav'i'l-İslâm**. Beyrût, Mu'essesetu'r-Risâle, 1989.

el-Kîlânî, Necîb: **Muzekkirât I**. Kâhire, Kitâbu'l-Muhtâr, 2006.

el-Kîlânî, Necîb: **Muzekkirât II**. Kâhire, Kitâbu'l-Muhtâr, 2006.

el-Kîlânî, Necîb: **Muzekkiratu'l-Kîlânî**. Kahire, Dâru's-sahvâ, 2016

el-Kîlânî, Necîb: **Medhal ilâ'l-edebi'l-İslâmî** (1. bs.). Katar, Riâsâtu'l-mehâkimi'Ş-Şer'iyye ve'Ş-Şuûni'd-diniyye, 1987.

el-Kîlânî, Necîb: **Lemahât min hayâtî, I**, Beyrût, Mu'essesetu'r-Risâle, 1994.

el-Kîlânî, Necîb: **Lemahât min hayâtî, IV**, Beyrût, Mu'essesetu'r-Risâle, 1994.

el-Kîlânî, Necîb: **el-İslâmîyye ve'l-mezâhibu'l-edebiyye**, Beyrut, Muessetu'r-Risâlâ,1987.

el-Kîlânî, Necîb: **Tecrubetî'z-zâtiyye fî'l-kissâti'l-İslâmîyye**, Kahire, Dâru's-Sahvâ, 2015.

Elkind, David: **Çocuk ve Toplum: Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler** (D. Öngen, Çev.), Ankara, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları,1999.

Erden, M.: **Gelişim ve Öğrenme**, Ankara, Arkadaş Yayıncılık, 2005.

Erkut, Zeynep, Serap Balci, Suzan Yıldız: **Tarihsel Süreç İçinde Çocuk**, Çocuk ve Medeniyet, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1335693>

er-Rahmân, Muhammed Seyf: **İshâmât ed-Duktur Necîb el-Kîlânî fî'l-edebi'l'Arabiyyi'l-İslâmî**, Majallah Al-Qism Al-Arabi, University of the Punjab, Lahore-Pakistan 2017.

Fîrûzâbâdî, Mecdü'd-Dîn Muhammed b. Yakup: **el-Kâmûs'l-muhit**, Beyrut, Dâru İhyâi'tTurâsi'l'Arabî, 1997.

Foulquié, P.: **Pedagoji Sözlüğü**, (çev.: C. Karakaya), İstanbul, Sosyal Yayınları,1994.

Gerrig, Richard J.Philip G. Zimbardo: **Psikolojiye Giriş Psikoloji ve Yaşam**, (Çev: Gamze

Sart), Ankara, Nobel Yayınları, 2016.

Göğüş, Beşir: **Yazım Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Dil Derneği Yayınları, 1998.

Güler, E.: **Çocuk Edebiyatı Kapsamında Mehmet Güler'in Eserleri Üzerine Bir İnceleme**, (Yüksek Lisans Tezi), Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 372130)

Gülyüz, H.: **Yaratıcı Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2006.

Gültekin, A.: **Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazıları**, İstanbul, Erdem Yayınları, 2011.

İbn Fâris: **Ebu'l-Hasan Ahmed, Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa**, Mısır, İttihâdu Kuttâbi'l-'Arab, 1996.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Alî el-Ensârî: **Lisânu'l'Arab**, Beyrut, Dâru Sâdır, 1994.

Karaismailoğlu Adnan: "Kelîle ve Dimne", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 2002.

_____ **Kur'an Yolu Tefsiri**: Erişim 20 Nisan 2021. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Saf-suresi/5165/2-3-ayet-tefsiri>

Küçükkaragöz Hadiye: "**Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi**", **Eğitim Psikolojisi**, ed. Binnur Yeşilyaprak, Ankara, Pegem Akademi, 2017.

Komisyon: **Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı Sayı 104-105**, Ankara, Hece yayınları, 2005.

Köylü, Mustafa: "**Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi**", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 45 / 2 (Ağustos 2004): 37-54.

Müslim: (ö. 261/875), **el-Câmiu's-Sahîh**, Çağrı Yay., İstanbul, 1413/1992.

Mooney, Carol Garhart: **Theories of Childhood: An Introduction to Dewey, Montessori, Erikson, Piaget, and Vygotsky**, USA, Redleaf Press, 2000.

Oğuzkan, A. Ferhan: **Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2000.

Öngider, Nilgün: **Anne-Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki: Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, C.5, sayı 4, Aralık 2013.

Özdemir, Ahmet: **Necîb el-Kilânî ve Romancı Kişiliği**, Doktora Tezi, Sivas üniversitesi, 2020.

Özdemir, Emin: **Türk ve Dünya Edebiyatı: Kavramlar, Dönemler, Yönelimler**, Ankara, Merdiven Kitapları, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1664, Sanat Edebiyat Dizisi/ 98-14, 1994.

Parlatır, İsmail: **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2009

Ruşen Alaylıoğlu, A. Ferhan Oğuzkan: **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1976.

Sâdık er-Râfî: **Tarihu'l-âdâbi'l Arab**, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 1984.

Sa'id Abu er-Rada: **en-Nassu'ul-Edebi li'l-Etfal Ehdafuhu Masadiruhu ve SimatuhuRu'ye İslâmîyye**, İskenderiye, Dâru Menşe'tü'l-Me'arif, 1971.

Selçuk, Mualla: **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, Ankara, TDV Yayınları, 2009.

Sever, Sedat: **Çocuk ve Edebiyat**, (10. Baskı), İzmir, Tudem Yayınları, 2012.

Şirin, Mustafa Ruhi: **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, 1994.

Şirin, Mustafa Ruhi: **Çocuk Edebiyatı Kültürü: Okuma Alışkanlığı ve Medya Sarmalı**, Ankara, Kök Yayıncılık, 2000.

Şirin, Mustafa Ruhi: **Çocukluğun Kozası**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998.

Tanık, Bülent: **Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi**, Yedi iklim Yayıncılık, Ankara, 2014.

Tasa, Muhammet: **Necîb el-Kîlânî'nin Talâ'i'u'l-Fecr Adlı Romanı**, Nüsha Dergisi, yaz-2016.

Tüfekçi Can, D.: **Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma: Tanımlar, Türler ve Teoriler**, (Doktora Tezi), İzmir, Ege Üniversitesi, 2012.

Tüfekçi Can, D.: **Çocuk Edebiyatı: Kuramsal Yaklaşım**. Konya: Eğitim Yayınevi, 2014.

Türk Ansiklopedisi: **Çocuk Maddesi** Ankara, Milli Eğitim Basımevi, C.12. M.E.B. Devlet Kitapları, 1982.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2005.

Ürün, Ahmed Kazım: **Çağdaş Mısır Romanında Necîb Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1994.

Yalçın Alemdar: **Çocuk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Yazır, Elmalılı Hamdi: **Hak Dini Kur'ân Dili**, İstanbul, Ayyıldız Matbaacılık, 2014.

Zeyyat, Hasan: **Târihu'l-edebi'l-'Arabi**, Beyrut, Dâru'l-Marife, 2009.